

audit FINANCIAR

6/2014

● **Reacția auditorului financiar la provocările crizei economico-financiare**

- **Aspecte ale eticii profesionale contabile – conflictul de interese**
- **Reducerea costurilor de estimare a denaturărilor contabile pe baza folosirii sondajului de clustere**
- **Provocările tehnologiei informatice în auditul intern**
- **Raportările sociale și de mediu în domeniul hotelier din România**
- **Solvabilitatea sistemului bancar românesc, la granița dintre necesitate și cerința de reglementare**

Adunarea membrilor FEE

La data de 30 aprilie 2014 a avut loc, la Bruxelles, Adunarea Generală a membrilor Federației Europene a Contabililor (FEE), la care Camera Auditorilor Financiari din România a fost reprezentată de președintele său, prof. univ. dr. **Horia Neamțu**.

Cu această ocazie s-a discutat legislația privind reforma auditului (noua Directivă și noul Regulament) votată de Parlamentul European la începutul lunii aprilie 2014 și efectele pe care prevederile acesteia le vor avea asupra profesiei la nivel european, precum și național. FEE își continuă implicarea deosebit de activă în acest domeniu prin lansarea documentului de discuție „**Viitorul auditului și asigurării**”, propunându-și să promoveze o dezbatere publică, ce ar putea duce la noi progrese pe termen lung, în materie de audit, asigurare și servicii conexe.

De asemenea, s-au discutat rapoartele depuse de organismele membre FEE, insistându-se pe transpunerea la nivel național a noii Directive privind contabilitatea și activitățile întreprinse de acestea în domeniul reformei auditului, precum și rezultatele chestionarului FEE privind Adunarea membrilor.

Forumul Strategic al Profesiei Contabile

În perioada 7-8 mai 2014, prof. univ. dr. **Horia Neamțu**, președintele Camerei Auditorilor Financiari din România, a participat la **Forumul Strategic al Profesiei Contabile**, organizat la Varșovia de Institutul Contabililor Autorizați din Anglia și Țara Galilor (ICAEW), în colaborare cu organismele profesionale din Polonia – Camera Națională a Auditorilor Statutari (KIBR) și Asociația Contabililor din Polonia (SKWP).

A fost o manifestare profesională de anvergură, la care au luat parte personalități de marcă ale profesiei și reprezentanți ai unor instituții internaționale de prestigiu, printre care **André Killesse**, președintele FEE și **Petr Kris**, președinte adjunct al FEE, **Nathalie Berger**, șef al Agenției pentru Audit și Rating de Credit, **Directoratul General Piața Internă, Comisia Europeană, Gary Plugrath**, director de politici publice și reglementări, **IFAC, Henri Fortin**, șeful Centrului pentru Reforma Raportărilor Financiare - Banca Mondială, **Martin Manuzi**, director regional pentru Europa - ICAEW. Au fost reprezentate organizații profesionale din Bosnia Herțegovina, Bulgaria, Cipru, Cehia, Estonia, Franța, Grecia, Ungaria, Letonia, Macedonia, Malta, Marea Britanie, Republica Srpska – Bosnia Herțegovina, Polonia, România (CAFR și CECCAR), Serbia, Slovacia, Suedia, Turcia. De asemenea, au onorat prin prezență oficialități poloneze și invitați speciali.

Formatul Forumului din Varșovia a fost cel al discuțiilor interactive, în cadrul unor mese rotunde, printr-o participare activă a tuturor invitaților, fiind promovat un dialog util pe marginea aspectelor strategice deosebit de importante legate de dezvoltarea durabilă a organismelor profesionale contabile.

Prof. univ. dr. **Horia Neamțu** a susținut o prezentare în cadrul sesiunii cu tema „*Un mediu în schimbare – cum trebuie să se adapteze și să evolueze organizațiile profesionale contabile pentru a rămâne relevante*”. Președintele CAFR s-a referit la noul pachet legislativ european pentru reforma auditului, adoptarea standardelor internaționale, îmbunătățirea calității

auditului, respectarea cerințelor etice, dezvoltarea continuă a competențelor și aptitudinilor auditorilor, precum și la acțiunile întreprinse de organizația profesională română pe care o reprezintă în acest context.

Întâlnire la Bruxelles pe tema reformelor în audit

La invitația FEE, **Ana Dincă**, prim-vicepreședinte al Consiliului CAFR, a participat, în data de 11 aprilie 2014, la întâlnirea de lucru organizată la Bruxelles de EC - DG Internal Market and Services pe tema implementării reformelor în audit, reglementate prin Directiva auditului statutar al conturilor anuale consolidate și prin Regulamentul auditului statutar al entităților de interes public. Aceste reglementări au fost aprobate de Consiliul European și semnate de Consiliu și Parlament și urmează a fi publicate. La întâlnire au participat reprezentanți ai marilor companii de audit, ai instituțiilor profesionale naționale din statele membre, ai unor instituții și asociații europene.

Ședința a fost prezidată din partea EC de către **Nathalie Berger** – șef al Departamentului de Audit și Asigurare și de comisari europeni. În acest cadru s-au dat răspunsuri la întrebările formulate anterior de către participanți.

Cele mai importante aspecte puse în dezbatere au fost:

- **Interacțiunea dintre Directivă și Regulament.** În Directivă sunt prevăzute măsurile aplicabile angajamentelor de audit. Prevederile acesteia trebuie transpuse de către statele membre în doi ani de la publicarea în Jurnalul Oficial. În Regulament sunt cuprinse reglementări ce au în vedere cerințe mult mai restrictive și limitative pentru auditul entităților publice: instituții de credit, societățile listate, societăți de asigurări și alte entități clasificate/desemnate de statele membre.

- **Durata angajamentului de audit și reglementările tranzitorii.** Durata maximă este de 10 ani pentru un mandat, dar statele membre pot opta pentru mărirea acesteia cu încă 10 ani în cazul în care atribuirea se face pe bază de licitație sau 24 de ani dacă angajamentul se face în formatul de Joint audit. Va fi o perioadă progresivă de tranziție pentru introducerea acestor noi reglementări.

- **Interzicerea efectuării altor servicii de non-audit.** EC indică să se prezinte o listă cu exemple de servicii prohibitive care nu pot fi efectuate de către auditorul numit. Nu se intenționează emiterea unui Ghid în acest sens. Totuși, statele membre pot face unele derogări sau emite unele ghiduri. Nu este permisă efectuarea de servicii non-audit în afara celor reglementate în Directivă în cazul auditului entităților de interes public.

- S-a discutat despre **tarifele de audit și procentele** de la care un auditor deveni dependent. Tariful încasat de la o singură entitate de interes public nu poate fi mai mare de 15% din totalul veniturilor de audit. Dacă se depășește acest procent, ar trebui discutat în comitetul de audit, care dispune o verificare de calitate a angajamentului. Statele membre ar trebui să reglementeze în jurisdicția națională acest aspect.

- **Definirea entităților de interes public** este conformă cu cea reglementată în România, dar statele membre pot adăuga/introduce și alte entități.

Multe și deloc ușoare sunt provocările cărora sunt chemați să le facă față profesioniștii contabili și cu atât mai mult auditorii financiari în ziua de azi.

Unele sunt generate, pe de o parte, de criza economico-financiară și implicit de presiunea exercitată prin contracția pieței profesiei, care generează inerent conflicte de interese ce afectează comportamentul etic, deviant uneori în practica denaturărilor contabile. Pe de altă parte însă, sunt de luat în considerare și impulsurile generate de progresul tehnologic, precum și de noile condiționări ce țin de mediu, de contextul social, dar și de nevoia tot mai presantă de informații și predicții în zona afacerilor.

Un teren accidentat, adesea minat, în care însă se avântă spre a-l explora și defrișa cercetători curajoși și dornici de bune idei și soluții. Ceea ce observă aceștia, rezultatele gândirii lor nu sunt întotdeauna convergente. Dominant pare acum a fi curentul politicilor contabile globale, ce urmărește a urni din rugina rutinei contabilitatea clasică învățată de noi la școală.

Cert este că profesia contabilă, ilustrată printr-o imagine idilică, de meserie liniștită, cu condei și mânecuțe, se dovedește în fond a fi

cât se poate de vulcanică, de efervescentă. Iar pretențiile societății sunt justificate de statutul de ancoră în furtunile mediului de afaceri pe care i-l conferă acestei profesii. Un articol, pe care îl veți regăsi în finalul revistei, atestă cu fapte și documente că din totdeauna contabilitatea a fost teatrul unor dispute între școli, între doctrine.

Nume ilustre ale științei economice românești, precum **Victor Slăvescu**, **Virgil Madgearu** sau **Ion Evian**, s-au inspirat la vremea lor din curente moderne, pragmatice de gândire propriei școlii economice germane și au abordat contabilitatea ca fiind un instrument privilegiat al administrării, al managementului afacerilor.

Ce învățăm de aici? Că inițiativa privată, investitorii de capital, reglementatorii fiscali au recunoscut implicit faptul că, din istorie și până în ziua de azi, contabilitatea deține cheia succesului în afaceri.

Cu condiția, firește, ca informațiile pe care le asigură să fie de calitate, dar mai ales ca întreprinzătorul să aibă flerul, capacitatea, talentul de a se folosi de această miraculoasă cheie, care deschide mina de aur a succesului.

Anul XII
Nr. 114
6/2014

Sumar // Contents

audit
FINANCIAR

6/2014

3

Ovidiu-Constantin BUNGET, Rodica Gabriela BLIDIȘEL, Alin Constantin DUMITRESCU & Raluca DEMIAN

Reacția auditorului financiar la provocările crizei economico-financiare
Financial Auditor's Reaction to the Challenges of the Economic Crisis

12

Melinda Timea FÜLÖP

Considerații privind aspectele eticii profesionale contabile – conflictul de interese
Considerations on Accounting Ethics Issues – Conflict of Interests

21

Elisabeta JABA, Ioan-Bogdan ROBU & Mihaela-Alina ROBU

Reducerea costurilor de estimare a denaturărilor contabile pe baza folosirii sondajului de clustere

Reducing the Costs in Estimating the Accounting Misstatements Using Cluster Sampling

31

Victoria STANCIU

Cercetări privind provocările tehnologiei informatice în auditul intern
Insights of Information Technology Challenges in Internal Audit

38

Mădălina Elena OPRIȘ

Analiza raportărilor sociale și de mediu în domeniul hotelier din România
Social and Environmental Reporting Analysis on Hotel Industry in Romania

45

Mariana NEDELCU (BUNEA)

Solvabilitatea sistemului bancar românesc, la granița dintre necesitate și cerința de reglementare

The Solvency of the Romanian Banking System at the Border between Necessity and Regulatory Requirement

53

Ion IONAȘCU

Contribuții noi privind emergența abordării economice a contabilității în mediul românesc
New Contributions on the Advent of the Economic Perspective on Accounting in Romania

Colegiul editorial științific

- DINU AIRINEI** – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
VERONEL AVRAM – Universitatea din Craiova
SORIN BRICIU – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
ALAIN BURLAUD – Institut National des Techniques Economiques et Comptables, Paris
TATIANA DĂNESCU – Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș
ROBIN JARVIS – director pentru IMM-ACCA, Universitatea Brunel, Marea Britanie
DAVID HILLIER – Leeds University Business School, Marea Britanie
ALLAN HODGSON – The University of Queensland, Australia
EMIL HOROMNEA – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
LILIA GRIGOROI, Academia de Studii Economice, Chișinău, Republica Moldova
DUMITRU MATIȘ – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
MARIA MANOLESCU – ASE, București
ION MIHĂILESCU – Universitatea „Constantin Brâncoveanu”, Pitești
ANA MORARIU – ASE, București
VASILE RĂILEANU – ASE, București
DONNA STREET – Universitatea Dayton, SUA
IOAN TALPOȘ – Universitatea de Vest din Timișoara
EUGENIU ȚURLEA – ASE, București
IULIAN VĂCĂREL – academician

Director științific:
prof. univ. dr. **Pavel NĂSTASE**
Director editorial:
dr. **Corneliu CĂRLAN**

Redactor șef:
Cristiana RUS

Secretar de redacție: *Cristina RADU*
Prezentare grafică și tehnoredactare:
Nicolae LOGIN

Colegiul editorial științific și colectivul redacțional nu își asumă responsabilitatea pentru conținutul articolelor publicate în revistă.

B.D.I.: <http://www.ulrichsweb.com>;
<http://www.proquest.com>; www.ebscohost.com,
www.cabells.com

Revista este inclusă în platforma editorială română SCIPIO: www.scipio.ro
Revista este indexată în trei baze de date recunoscute de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)

Marcă înregistrată la OSIM,
sub nr. M2010 07387

Telefon: (021) 410.74.43 interior 120; Fax: (021) 410.03.48; E-mail: revista@cafr.ro; <http://revista.cafr.ro>
ISSN: 1583 - 5812, ISSN on-line: 1844 - 8801

Tipar: Print Group S.R.L., Șoseaua Fundeni nr. 50B, București, tel: 0744.638.772

La 27 septembrie 2014 se va desfășura Conferința ordinară a CAFR. În lunile mai și iunie a.c. au loc întâlniri cu membrii Camerei, pe zone geografice, în cadrul cărora se dezbate tema „Noua Directivă și Regulamentul European pentru auditori – implicații în plan profesional”. Cu acest prilej sunt desemnați delegații din fiecare județ și din municipiul București la Conferință.

Detalii pe site-ul www.cafr.ro.

Reacția auditorului financiar la provocările crizei economico- financiare

Ovidiu-Constantin BUNGET*, Rodica Gabriela BLIDIȘEL**,
Alin Constantin DUMITRESCU*** & Raluca DEMIAN ****

Abstract

Financial Auditor's Reaction to the Challenges of the Economic Crisis

This paper sets out to investigate if changes in the economic climate can impact auditor's perception on the consequences of expressing an inadequate opinion, influencing him in changing his behavior in carrying out audit work.

By using a questionnaire to interrogate 31 auditors, this paper's results emphasize how auditors respond to a specific change in the environment, like the economic crisis, that leads to an increase of the audit risk and, consequently, of the audit report user's expectations to implement sufficient and appropriate audit procedures to restrict audit risk to an acceptable level. The paper reveals that, even though an additional effort was necessary, auditors decreased audit fees during the crisis, because the audit market became more competitive. The paper also provides relevant information regarding auditor's assessment of going concern, showing that the downturn has led to an increase in the number of modified opinions, because audit clients were facing financial challenges.

Key words: auditor behavior, audit risk, financial-economic crisis, the audit fee

JEL Classification: M42

Cuvinte cheie: comportamentul auditorului, risc de audit, criza economico-financiară, onorariu de audit

Introducere

Criza economico-financiară a afectat șansele îndeplinirii cu succes a obiectivelor organizaționale, constituind, pentru entități din întreaga lume, o amenințare constantă, care are ramificații asupra modului în care auditorul evaluează riscul de audit.

Acest fenomen a declanșat un val de recomandări și buletine emise de către organismele profesionale internaționale și naționale, care semnalează schimbări necesare în abordarea misiunii de audit. Fără a avea pretenția de a fi exhaustivă, sinteza principalelor recomandări emise în perioada 2008-2012 de organismele abilitate este sintetizată în **Tabelul 1**.

* Conf. univ. dr., Universitatea de Vest din Timișoara, Directorul Departamentului Contabilitate și Audit, e-mail: ovidiu.bunget@abaconsulting.ro

** Conf. univ. dr., Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Economie și de Administrare a Afacerilor, e-mail: rodica.blidisel@e-uvt.ro

*** Lector univ. dr., Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Economie și de Administrare a Afacerilor, e-mail: alin.dumitrescu@e-uvt.ro

**** ABA Audit Timișoara, e-mail: raluca.demian@abaconsulting.ro

Tabel 1. **Sinteza recomandărilor organismelor profesionale în perioada de criză**

Buletin	Organizația profesională emitentă	Țara în care activează	Zone de risc identificate
„ <i>Audit Considerations in the current economic environment</i> ”	PCAOB	Statele Unite ale Americii	<ul style="list-style-type: none"> - Auditul estimărilor contabile și a valorii juste; - Auditul continuității activității; - Auditul provizioanelor pentru pensii și beneficiilor angajaților; - Auditul creanțelor; - Auditul stocurilor; - Auditul instrumentelor financiare derivate; - Auditul deprecierei altor active (terenuri și clădiri, imobilizări necorporale amortizabile); - Auditul prezentărilor de informații.
„ <i>Assessing and responding to risk in the current economic environment</i> ”	PCAOB	Statele Unite ale Americii	<ul style="list-style-type: none"> - Planificarea auditului și pragul de semnificație; - Evaluarea riscurilor pornind de la evaluarea riscului de afacere; - Identificarea riscurilor de fraudă și a altor riscuri semnificative; - Auditul estimărilor contabile și a valorii juste; - Auditul continuității activității; - Auditul prezentărilor de informații.
„ <i>Audit issues when financial market conditions are difficult and credit facilities may be restricted</i> ”	APB	Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord	<ul style="list-style-type: none"> - Evaluarea riscurilor, controlul calității și comunicarea cu cei însărcinați cu governanța; - Auditul continuității activității; - Auditul instrumentelor financiare.
„ <i>Conséquences de la crise pour l'audit des entités autres que financières</i> ”	CNCC	Franța	<ul style="list-style-type: none"> - Auditul continuității activității; - Auditul estimărilor conducerii; - Utilizarea muncii unui alt expert; - Auditul evenimentelor ulterioare.
„ <i>Auditing considerations in an uncertain economic environment</i> ”	AUASB	Australia	<ul style="list-style-type: none"> - Continuarea relației cu clientul; - Comunicarea cu cei însărcinați cu governanța; - Auditul continuității activității; - Planificarea strategiei de audit; - Auditarea estimărilor contabile; - Evaluarea riscului de fraudă; - Auditul evenimentelor ulterioare; - Auditul contingentelor și garanțiilor; - Auditul prezentărilor de informații; - Auditul provizioanelor pentru pensii.

Sursa: Abordare proprie

Fraser *et al.* (2009) consideră că fiecare scandal financiar a deteriorat, încet, încrederea publicului în competența și responsabilitatea auditorilor. De-a lungul timpului, impactul unor fenomene negative asupra credibilității auditului a fost semnificativ și a contribuit la percepția auditului ca o cerință legislativă și nu ca un demers care îmbunătățește calitatea informației financiare.

Fără îndoială, în contextul crizei economico-financiare, auditorii sunt cu atât mai mult preocupați de existența unui „*ecart de așteptare*” („*expectation gap*”). După cum evidențiază Shields (2009), presiunile mediatice au dus la apariția unor întrebări de tipul: „*Ar fi trebuit auditorii să prevadă problemele de lichiditate și de continuitate a activității care au dus la naționalizarea băncilor? Ar fi trebuit ca auditorii să prevadă blocajul surselor de finanțare?*”

Însă, așa cum însuși Shields (2009) reliefează, „*(..) Ar fi fost remarcabil dacă ar fi făcut-o: cea mai mare parte a directorilor de bănci nu au făcut-o, iar acest lucru este valabil și pentru agențiile de rating, organisme de reglementare, economiști, băncile centrale și guverne*”.¹

Aceste reproșuri aduse auditorului, după declanșarea crizei, trebuie să se reflecte în efortul pe care acesta îl

¹ Shields, H.(2009), *Auditors must stand up and be counted*, The Scotsman, web.http://www.scotsman.com/business/auditors-must-stand-up-and-be-counted-1-1303348

depune în cadrul misiunii de audit. Al doilea mod de manifestare a repercusiunilor crizei economice, circumstanțele complexe cu care se confruntă clienții, întărește necesitatea revizuirii metodologiilor de audit, în vederea creșterii amplitudinii procedurilor.

Există trei strategii de management al riscului de audit, potrivit lui Rittenberg (2012):

1. *Demisia* - eliminarea riscului de audit prin refuzul de a accepta anumite firme drept clienți sau retragerea (demisia) din misiune, reducând astfel riscul la zero.
2. *Suplimentarea efortului de audit* - reducerea riscului de audit la un nivel acceptabil, la care auditorul consideră că limitează riscul de nedetectare (riscul de a nu detecta o prezentare eronată semnificativă în situațiile financiare).
3. *Predispoziția de a exprima opinii de audit calificate pe principiul continuității activității.*

Un studiu descriptiv efectuat de Xu *et al.* (2011) a evidențiat că există o creștere semnificativă a numărului calificărilor pe principiul continuității activității în perioada crizei economico-financiare, de la 12% în 2005-2007 la 18-22% în 2008-2009.

În studiul de față, auditorii vor fi chestionați cu privire la strategia suplimentării efortului de audit, în vederea limitării riscului de nedetectare, și predispoziția de a exprima opinii calificate pe principiul continuității activității.

Dezvoltarea ipotezelor

Prin inducție, pornind de la rezultate teoretice și empirice, am efectuat următorul raționament: criza economico-financiară necesită din partea auditorului o rafinare a procedurilor față de vechea mentalitate SALY, tendința de a presupune că auditul este „la fel ca anul trecut” („Same As Last Year”), o presu-

punere care invariabil duce la scăderea calității auditului.

Recomandările organismelor profesionale și standardele de audit în domeniul evaluării riscului acordă firmelor de audit oportunitatea de a scăpa de mentalitatea SALY, prin reformularea problematicii. În loc de a se gândi cum să „actualizeze” auditul de anul trecut, auditorul trebuie să pornească de la premisa unei schimbări, prima prioritate a auditului din anul curent fiind identificarea acestuia și determinarea efectului ei asupra riscului de audit.

Având în vedere elementele prezentate mai sus, în climat de criză economico-financiară, factor extern care crește riscul de audit, formulăm următoarea ipoteză:

Ipoteza 1: *Reacția auditorului la riscul de audit ridicat în contextul crizei economico-financiare este limitarea riscului de nedetectare prin creșterea efortului de audit și a amplitudinii procedurilor de audit.*

Investigarea schimbărilor comportamentului auditorilor și a efortului lor trebuie extinsă și asupra onorariilor de audit. Rezultatele studiilor în aria onorariilor de audit atestă relația pozitivă dintre efortul de audit incremental și onorariile de audit, în situația în care cererea pentru serviciile de audit se pre-

supune a fi „relativ elastică”. (Davis *et al.*, 1993)

În Statele Unite ale Americii, Ghoshet al. (2008) a demonstrat că după adoptarea legii Sarbanes-Oxley (2002), auditorii percep onorarii mai mari cu aproximativ 74% față de perioada anterioară adoptării, deoarece cresc efortul de audit, răspunderea juridică a auditorilor și reglementarea profesiei de audit.

Prin urmare, preconizăm că firmele de audit cresc numărul de ore de lucru planificate pe fiecare membru al echipei de audit și tariful orar practicat, pentru a răspunde riscului ridicat de prezentare eronată semnificativă; prin urmare, onorariile de audit vor crește.

Ipoteza 2: *În perioada de criză economico-financiară, onorariile de audit au crescut, drept consecință a creșterii efortului de audit și a complexității procedurilor de audit.*

O altă strategie de a face față riscului de audit ridicat este exprimarea unor opinii calificate privind continuitatea activității. (Rittenberg, 2012; Xu *et al.*, 2011).

Cercetări anterioare relevă că opinia auditorului este strâns legată de riscul de audit: rezultatele cercetării lui Elder (2009) dezvăluie existența unei probabilități mai mari de exprimare a unei opinii calificate, în cazul firmelor cu un

risc de control ridicat. De asemenea, sunt aduse dovezi în sprijinul afirmației că opiniile de audit sunt influențate de riscul cabinetului de audit de a fi expus litigiilor și publicității negative. (Krishnan *et al.*, 1996)

Studiile efectuate până în prezent configurează, ca rezultat așteptat al lucrării, creșterea numărului de opinii calificate în anii de criză economico-financiară.

Ipoteza 3: *Auditorii emit mai multe opinii calificate pe continuitatea activității în perioada de criză decât în perioada anterioară crizei.*

Metodologie și date

Pentru verificarea ipotezelor, lucrarea a încercat concentrarea efortului de cercetare asupra modului concret în care criza economico-financiară a fost înțeleasă și a determinat implementarea unor modificări în practica de audit. Instrumentul de cercetare utilizat a fost un chestionar, structurat astfel: primele două întrebări au avut ca scop colectarea unor date demografice privind participanții la studiu, iar următoarele întrebări au urmărit să testeze ipotezele formulate în lucrare.

Chestionarul a fost trimis unui număr de 45 de auditori financiari din regiunea de vest a țării, rata de răspuns fiind de aproximativ 70% (31 de auditori au răspuns solicitării și au completat chestionarul). Motivația alegerii eșantionului constă atât în faptul că zona geografică aleasă este una reprezentativă pentru România în ceea ce privește auditul financiar (număr de auditori, onorarii), cât și din perspectiva accesului facil la cei chestionați.

Profilul profesional al auditorilor intervievați este: membru al Camerei Auditorilor Financiari, are între 5-10 ani experiență profesională în domeniul auditului financiar, deținând, astfel, pregătirea și experiența corespunzătoare nivelului de complexitate a temei abordate (Figura 1).

Rezultate

REZULTATE OBTINUTE ÎN LEGĂTURĂ CU EFORTUL AUDITORULUI

Cea mai mare parte a auditorilor chestionați (peste 50% din răspunsuri) au raportat că, în contextul crizei economico-financiare, au depus eforturi suplimentare în 6 dintre cele 7 considerente majore privind planificarea, conform Figurii 2.

Studiul relevă că principala procedură de audit în etapa de planificare, care a presupus o nouă abordare, a fost cunoașterea clientului. Explicația rezidă în faptul că auditorii au avut în vedere factorii de risc care nu au existat sau nu au reprezentat un risc semnificativ pentru entitate în anii anteriori, cum ar fi neîndeplinirea obiectivelor sau constrângeri privind disponibilitatea finanțării.

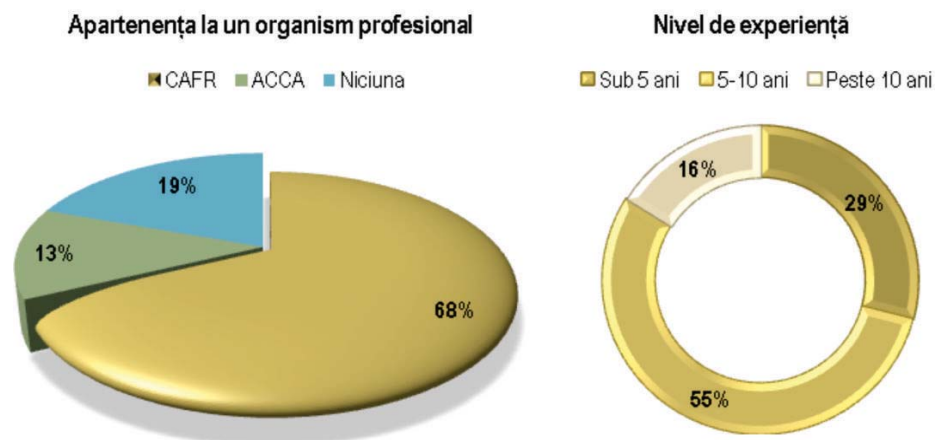
Doar un număr mic de respondenți au raportat modificări în legătură cu utilizarea procedurilor analitice privind comparațiile cu domeniul de activitate și nivelul realizat al indicatorilor față de cel planificat (35%). O posibilă explicație este că, pentru riscurile semnificative, este puțin probabil ca probele de audit obținute din revizuirea analitică să fie suficiente, așadar, auditorii optează pentru proceduri de fond care să răs-

pundă respectivelor riscuri. De asemenea, gradul de eficacitate a revizuirii analitice este dependent de gradul de previzibilitate a expectațiilor, situat la un nivel scăzut într-un mediu economic instabil.

O mare parte dintre respondenți au raportat planificarea unor proceduri suplimentare privind evaluarea estimărilor față de anii anteriori crizei. În ultimii ani, fenomenul insolvenței a luat amploare, astfel, auditorii au avut în vedere testarea evaluării creanțelor la valoarea recuperabilă, extinzându-și efortul asupra verificării procedurilor de control intern privind colectarea creanțelor sau stabilirea plafoanelor de credit comercial. În acest context, se poate înregistra o creștere a decalajului în zile dintre finalizarea muncii de teren și data raportului de audit, pentru ca auditorii să poată urmări, spre exemplu, dacă un anumit client incert intră în faliment și creanța asupra acestui client trebuie depreciată integral.

În ceea ce privește riscul de fraudă, 97% dintre respondenți au raportat un efort suplimentar referitor la verificarea existenței unor dovezi privind cosmetizarea rezultatelor în apropiere de sfârșitul exercițiului financiar și testarea oportunității unor cheltuieli care nu sunt în scopul afacerii (68%), potrivit Figurii 3.

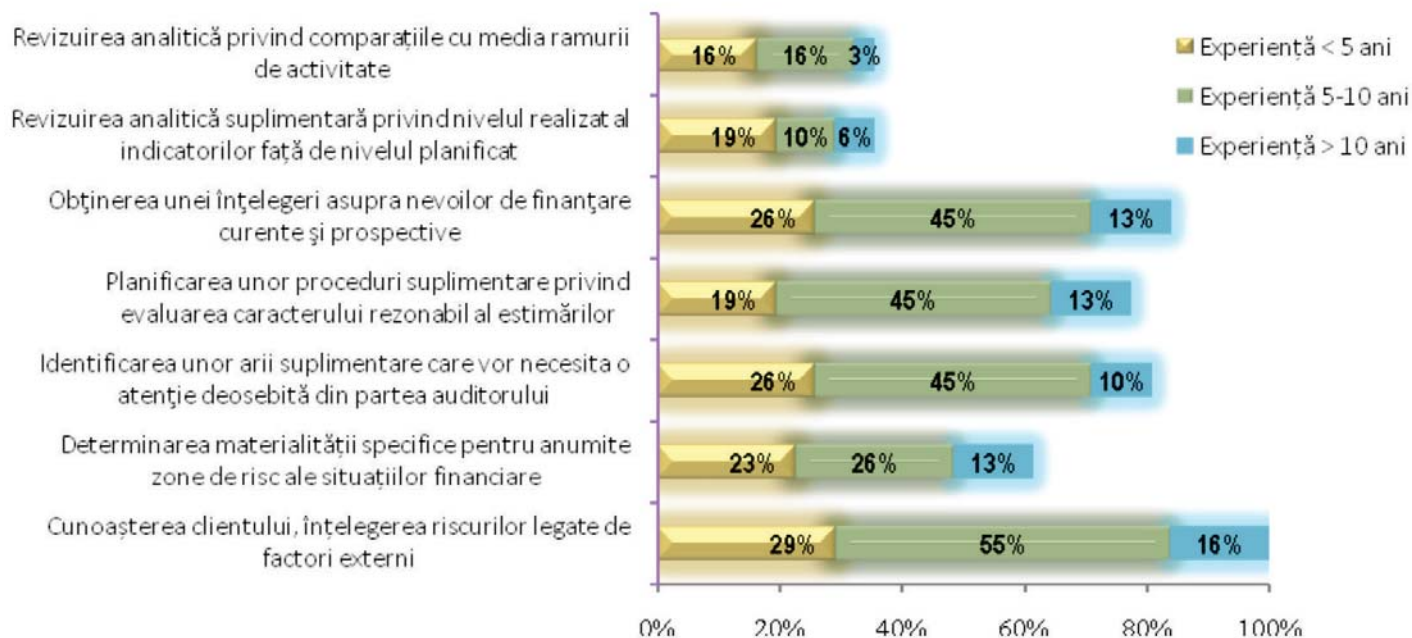
Figura 1. Profilul profesional al respondenților

Sursa: Abordare proprie

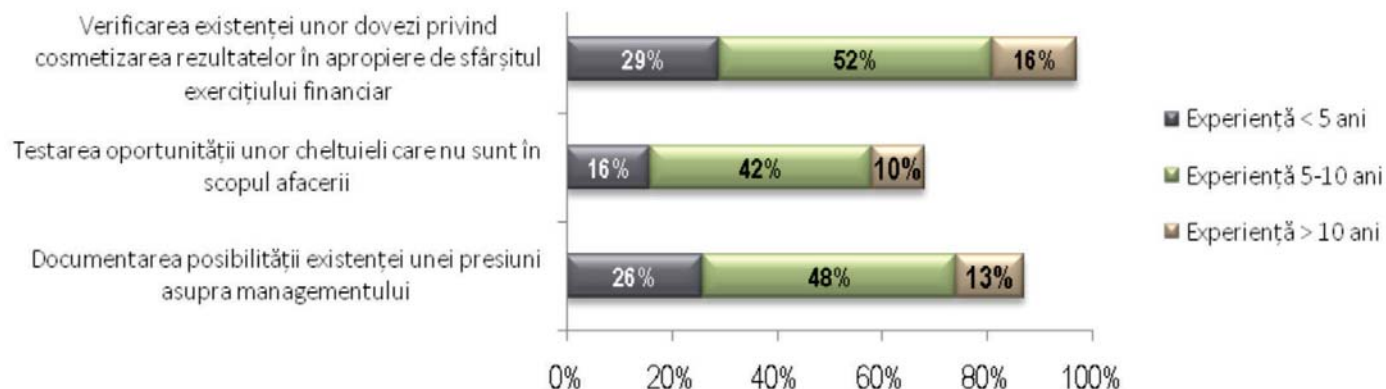

Figura 2. Efortul suplimentar privind planificarea în condițiile crizei

Sursa: Abordare proprie

Figura 3. Efortul suplimentar privind riscul de fraudă

Sursa: Abordare proprie

Dintre respondenți, 87% au documentat posibilitatea existenței unei presiuni asupra managementului pentru a satisface cerințele și așteptările unei terțe părți; așadar, în cele mai multe cazuri, auditorii au evaluat negativ integritatea și experiența managementului, ținând cont că riscul de fraudă ar putea fi atenuat de valorile etice solide ale conducerii. Auditorii au considerat că au depus eforturi suplimentare în cinci

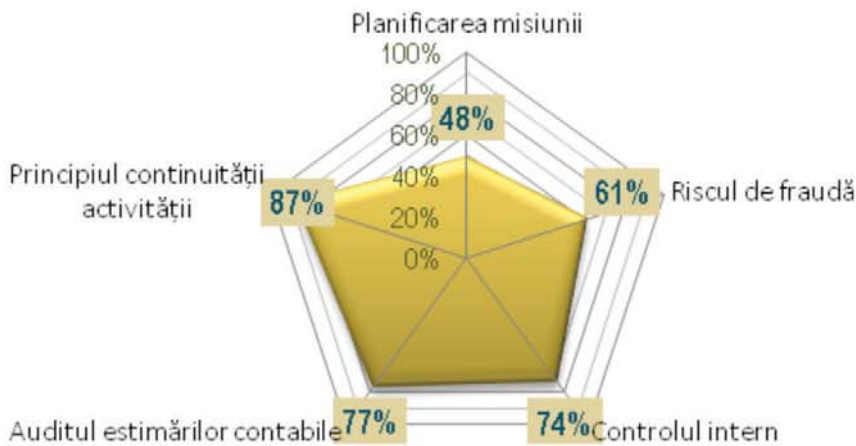
zone ale misiunii de audit financiar, cele mai importante fiind evaluarea adecvării utilizării de către conducere a principiului continuității activității, auditul estimărilor contabile și revizuirea controlului intern, potrivit **Figurii 4**.

În legătură cu numărul de membri ai echipei de audit alocate în misiunile de audit cu risc inerent ridicat, nu am obținut rezultate concludente care să sprijine ipoteza suplimentării unui efort al

auditorului în acest sens, potrivit **Figurii 5**.

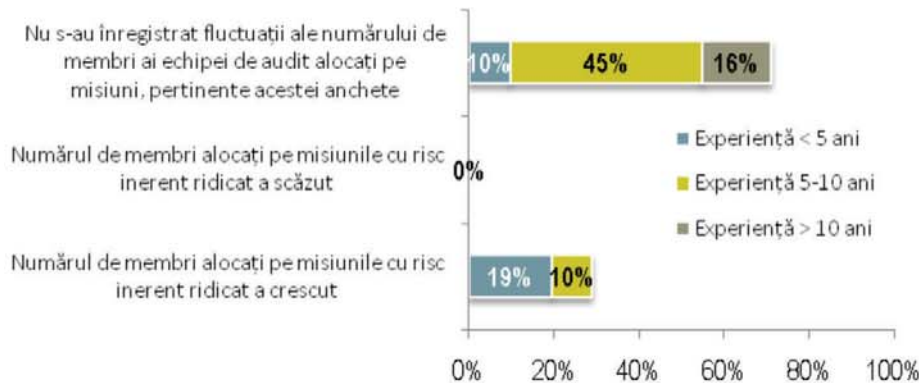
Explicația obținerii acestui rezultat rezidă în faptul că cea mai mare parte a participanților își desfășoară activitatea în firme mici și mijlocii ca dimensiune, resursele umane limitate care pot fi alocate pe misiuni, în special în „*perioada de vârf*” („*busy season*”), constituie un neajuns, dar și un avantaj competitiv față de firmele din grupul Big Four, deoarece

Figura 4. Sinteza efortului suplimentar în anii crizei economico-financiare

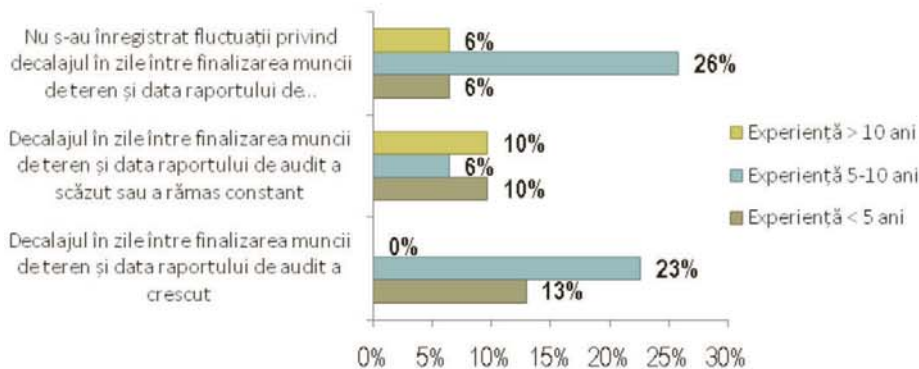
Sursa: Abordare proprie

Figura 5. Evoluția numărului de membri ai echipei în misiunile cu risc inerent ridicat

Sursa: Abordare proprie

Figura 6. Evoluția decalajului, în zile, între finalizarea muncii de teren și data raportului de audit

Sursa: Abordare proprie

ce numărul redus de angajați îi investește cu o mai mare putere de negociere a onorariilor. Toți respondenții cu experiență de peste 10 ani au susținut această idee, în timp ce doar o parte din respondenții cu mai puțină experiență profesională au considerat că numărul de membri alocați în astfel de misiuni a crescut față de perioada anterioară crizei.

De asemenea, referitor la cealaltă variabilă selectată pentru a cuantifica efortul suplimentar, rezultatele anchetei nu au adus dovezi concludente în susținerea unei relații cauză-efect între decalajul în zile dintre finalizarea muncii de teren - data raportului de audit și criza economico-financiară, potrivit Figurii 6. Doar 35% dintre respondenți au considerat că decalajul a crescut, ca urmare a extinderii ariei de acoperire a evenimentelor ulterioare datei bilanțului și complexității factorilor care influențează continuitatea activității. Dintre auditori, 39% au considerat că nu s-au înregistrat fluctuații ale acestui indicator, pertinente anchetei realizate, acest grup de respondenți luând în calcul și alți determinanți ai decalajului, precum obligativitatea predării raportului de audit cu 15 zile înainte de termenul fixat pentru adunarea generală ordinară de aprobare a situațiilor financiare, constrângerile legate de planificarea clienților în „*perioada de vârf*” („*busy season*”) sau factorul obiectiv al întârzierii finalizării și transmiterii situațiilor financiare de către clientul de audit.

Totuși, rezultatele studiului privind numărul de membri și decalajul în zile nu elimină posibilitatea ca auditorii să utilizeze proceduri de audit suplimentare odată cu apariția crizei economico-financiare, deoarece aceștia deseori lucrează ore suplimentare pentru a-și termina testele și a respecta termenele de predare a raportului de audit, însă este respinsă ipoteza conform căreia auditorii așteaptă mai mult timp să predea raportul de audit pentru a obține dovezi privind continuitatea activității sau alte evenimente ulterioare care au importanță sporită în contextul crizei.

Rezultate privind onorariile de audit

Majoritatea respondenților (84%) au raportat o scădere a onorariilor orare de audit, drept consecință a intensificării eforturilor de reducere a costurilor de către entitățile auditate și a creșterii competitivității pe piața de audit și doar 3% au perceput tarife medii orare mai mari drept urmare a creșterii efortului de audit și a complexității procedurilor de audit, potrivit **Figurii 7**.

Cât privește cuantumul variației negative a onorariilor față de perioada anterioară crizei economico-financiare, auditorii au raportat scăderi în intervalul 10%-60%, cea mai mare parte raportând scăderi până la nivelul de 75% din onorariile percepute anterior și 50% din onorariile percepute anterior, potrivit **Figurii 8**.

Acest rezultat indică faptul că onorariile percepute nu reflectă neapărat volumul de muncă depus de auditor și că auditorii iau în considerare responsabilitatea asumată și efectele asupra reputației lor și nu reduc efortul de audit ca efect al scăderii onorariilor.

Rezultate privind dinamica numărului de opinii de audit calificate pe continuitatea activității

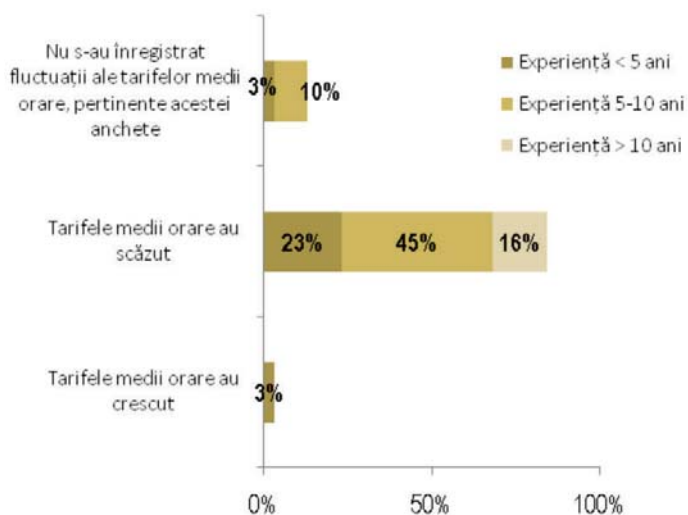
Cât despre cea de-a doua alternativă de gestionare a riscului de audit ridicat în criză economico-financiară, exprimarea unei opinii calificate privind adecvarea utilizării principiului continuității activității, peste 90% dintre respondenți au

raportat o creștere a numărului de opinii de audit calificate, potrivit **Figurii 9**.

Dintre respondenți, 71% au considerat că motivul este numărul mare de clienți aflați în dificultăți financiare majore și perspective slabe de redresare, iar 23% au considerat că explicația este creșterea riscului prejudicierii reputației auditorului în cazul unui faliment al clientului de audit.

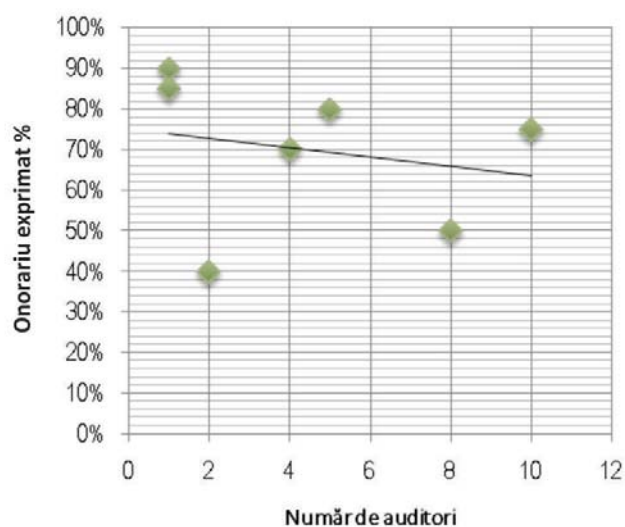
Prin urmare, criza economico-financiară a avut un impact asupra predispoziției auditorului de a exprima opinii de

Figura 7. Dinamica onorariilor de audit în contextul crizei

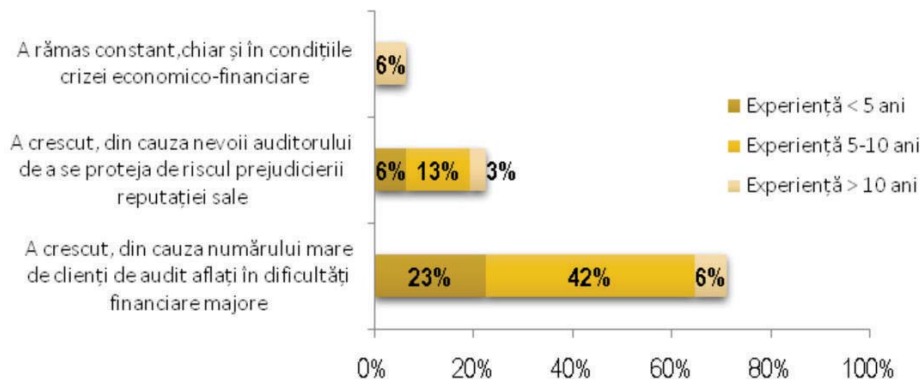

Sursa: Abordare proprie

Figura 8. Onorariul perceput în criză în mărime relativă

Sursa: Abordare proprie

Figura 9. **Dinamica opiniilor de audit privind continuitatea activității**

Sursa: Abordare proprie

audit calificate pe principiul continuității activității sau paragrafe de atenționare, nu atât din cauza nevoii sale de a se proteja împotriva unor acuzații de consultanță neglijentă, ci din cauza creșterii profilului de risc al clientului.

Concluzii

Prin chestionarea unui număr de 31 de auditori financiari, am identificat o suplimentare a efortului auditorului în

privința naturii, duratei și întinderii procedurilor de audit, dar nu și rezultate pertinente în ceea ce privește două variabile selectate pentru a oferi dovezi adiționale privind efortul: numărul de membri alocați în misiunile cu risc inherent ridicat și decalajul în zile între finalizarea muncii de teren și semnarea raportului de audit.

Contrar celei de-a doua ipoteze formulate, nu am găsit dovezi în sprijinul creșterii onorariilor de audit ca urmare a efortului suplimentar al auditorului,

dimpotrivă, ipoteza a fost infirmată, prin raportarea de către respondenți a scăderii onorariilor de audit.

Acest rezultat nu este în concordanță cu alte studii care au susținut creșterea onorariilor de audit în perioada de criză, fiind, însă, un simptom al competiției onorariilor pe care o traversează profesia de audit.

Am adus dovezi în susținerea celei de-a treia ipoteze, creșterea opiniilor calificate pe continuitatea activității, cauza identificată fiind numărul ridicat de clienți aflați în dificultăți financiare majore, o deosebire mare față de alte studii care au concluzionat că, în contextul crizei, creșterea opiniilor calificate este motivată de nevoia auditorului de a se proteja în cazul unui faliment al clientului de audit (Elder, 2009; Xu *et al.*, 2011).

Interpretarea rezultatelor cercetării trebuie să aibă în vedere următorul aspect: din cauza suprapunerii perioadei în care s-a distribuit chestionarul cu „*perioada de vârf*” („*busy season*”), auditorii au fost reticenți să răspundă inițiativei, fiind constrânși de timp și termene.

În următoarea fază, cercetarea s-ar putea extinde printr-un eșantion mai mare al participanților, care să includă într-o proporție mai mare auditori din grupul de firme „*Big Four*”, deoarece aceștia au o îndelungată experiență în utilizarea metodologiei de audit bazate pe risc.

Având în vedere persistența climatului economic nefavorabil, inițiative similare acestui studiu pot oferi publicului dovezi în ceea ce privește efortul, comportamentul responsabil al auditorului și angajamentul față de o calitate fără compromisuri, ajutându-l să mențină credibilitatea convingerii care stă la baza profesiei: **„Ai încredere în mine: sunt auditor!” ●**

Bibliografie

- Black, E. B. (2012), *Auditor switching in the economic crisis*, World Finance Conference (p. 5). Cipru
- Bunget, O. C. (2010), *Audit financiar-contabil*, Timișoara, Editura Mirton
- Chen, H., & Zhang, M. (2012), *Audit reaction on financial crisis*, Academic and Business Research Institute, (pg. 1-3), San Antonio, preluat de pe <http://www.aabri.com>
- Davis, L., Ricchiute, D., & Trompeter, G. (1993), *Audit effort, audit fees, and the provision of nonaudit services to audit clients*, The Accounting Review, Vol 68, 135-150
- Elder, R., Zhang, Y., Zhou, J., & Zhou, N. (2009), *Internal control weaknesses and client risk management*, Journal of Accounting, Auditing and Finance vol 24 (4), 543-578.
- Fraser, I., & Pong, C. (2009), *The future of the external audit function*, Managerial Auditing Journal vol 24(2), 104-113
- Ghosh, A., & Pawlewicz, R. (2008), *The Impact of Regulation on Auditor Fees: Evidence from the Sarbanes-Oxley Act*, Journal of Contemporary Accounting and Economics
- Krishnan, J., J. Krishnan. (1996), *The role of economic trade-offs in the audit opinion decision: An empirical analysis*, Journal of Accounting, Auditing & Finance
- Ramos, M. (2009), *Risk-Based Audit Best Practices*, Journal of Accountancy, preluat de pe <http://www.journalofaccountancy.com/issues/2009/dec/20091789.htm>
- Rittenberg, L. J. (2011), *Auditing: A Business Risk Approach*, Statele Unite ale Americii: Cengage Learning
- Shields, H. (2009), *Auditors must stand up and be counted*, preluat de pe The Scotsman: <http://www.scotsman.com>
- Sikka, P. (2009), *Financial Crisis and the silence of the auditors*, Essex Business School, University of Essex: Working Paper No. WP 09/04.
- Xu, Y., Carson, E., & Fargher, N. (2011, Februarie 27), *Auditor responses to changes in business risk: The impact of global financial crisis on auditors' behaviour in Australia*, AFAANZ Conference, Darwin.
- Association of Chartered Certified Accountants [ACCA]. (2009), *Technical Factsheet 143: The impact of credit crunch in the audit of small companies*, Preluat de pe ACCA: <http://uk.acca-global.com/>
- Auditing and Assurance Standards Board [AASB]. (2012), *Auditing Considerations in an Uncertain Economic Environment*, Preluat de pe <http://www.frascanada.ca/>
- Auditing Practices Board [APB]. (2008), *Audit issues when financial market conditions are difficult and credit facilities may be restricted*, Preluat de pe <http://www.revisionsaufsichtsbehoerde.ch>
- Australian Auditing and Assurance Standards Board [AUASB]. (2009), *Auditing considerations in an uncertain economic environment*, preluat de pe <http://www.auasb.gov.au/>
- Camera Auditorilor Financiari din România, (2012), *Ghid pentru un audit de calitate*, București
- Comitetul pentru Practici Mici și Mijlocii din cadrul Federației Internaționale a Contabililor [IFAC]. (2012), *Ghid de utilizare a ISA-urilor în auditarea întreprinderilor mici și mijlocii* (ed. a 3-a revizuită), editura CECCAR
- Compagnie Nationale des Commissaires aux Comptes [CNCC]. (2008), *Conséquences de la crise pour l'audit des entités autres que financières*, Preluat de pe <http://www.focuspcg.com>
- Deloitte. (2009), *Global Financial Crisis-accounting and audit considerations*, Preluat de pe IAS Plus: www.iasplus.com
- International Auditing and Assurance Standards Board [IAASB]. (2009), *Audit Considerations in Respect of Going Concern in the Current Economic Environment*, Preluat de pe <http://www.ifac.org/>
- Public Company Accounting Oversight Board [PCAOB]. (2011), *Assessing and responding to risk in the current economic environment*, preluat de pe <http://pcaobus.org/>

Considerații privind aspectele eticii profesionale contabile –

conflictul de interese

Melinda Timea FÜLÖP*

Abstract

Considerations on Accounting Ethics Issues - Conflict of Interests

The proposed study express some considerations on accounting ethics issues. The main reason for this investigation is the significance of conflict of interest. By reviewing the literature on this subject, the author found a series of studies related to the role of conflict of interest and ethics. In his analysis, the author has made a qualitative study which focuses on the issue of conflict of interest and its intensity. The research results show that although respecting the ethical code should remove conflicts of interest, they still occur. Following this study, the author concluded that the role of compliance with the code of ethics of the professional accountant is essential to avoid conflicts of interest.

Key words: ethic issues, conflict of interest, independence

JEL Classification: M41, M48, M40

Cuvinte cheie: aspecte etice, conflictul de interese, independență

Introducere

În orice profesie liberală, și cu atât mai mult în domeniul profesiei contabile, prin natura problematicilor ei, în contextul globalizării economiilor naționale, este necesară așezarea acestora pe principii etice fundamentale, menite a asigura cele mai înalte standarde de profesionalism.

Globalizarea a devenit un concept de actualitate în ultimul deceniu în domeniul științelor sociale, economice și nu în ultimul rând dă noi dimensiuni rolului pe care profesia contabilă îl joacă în lupta împotriva fenomenelor negative din economiile naționale.

Contabilitatea nu este numai un instrument de cunoaștere și gestiune a valori-

* Lector univ. dr., Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Cluj-Napoca, Catedra de Contabilitate și Audit, email: fulop_melinda@yahoo.de

lor economice separate patrimonial, ci reprezintă și un fenomen social, traversat de contradicțiile societății, devenind o miză pentru diferiții protagoniști sociali, fiecare încercând să profite în funcție de interesele sale. Produsul pe care-l furnizează nu poate fi decât rezultatul unui compromis între așteptări și exigențe multiple. Ea nu satisface deplin pe toți utilizatorii, ceea ce, în ciuda tuturor, nu i-a alterat până acum nici prestigiul și nici autoritatea.

În vederea promovării unei conduite etice în cadrul profesiei, se vor adopta măsurile de protecție cele mai adecvate pentru înlăturarea riscurilor de conflict de interese care ar dăuna interesului public și rolului jucat de această categorie profesională. Prin urmare, orice amenințare care ar discredita în orice fel profesia se cere a fi neutralizată.

De multe ori definițiile formale au efectul nedorit de a face ca sensul clar al unor termeni să devină obscur. La prima vedere, este ușor de înțeles că „etica” este un domeniu care urmărește să clarifice problemele de natură morală ce se ridică în mod curent în activitatea organizațiilor într-o societate care îmbrățișează sistemul economiei de piață, caracterizat prin pluripartitism și pluriproprietate.

Etica se referă la principii care definesc comportamentul drept, corect și coresponsabil. Principiile etice nu dictează întotdeauna un singur curs de acțiune, dar oferă mijloace de evaluare și decizie între alternative.

Astfel, pe de o parte, „etica este știința care studiază principiile morale, originea, natura, esența, dezvoltarea și conținutul lor” (Marcu&Maneca, 1978), iar, pe de altă parte, „etica reprezintă ansamblul de reguli, valori și norme morale care reglementează comportamentul persoanelor în societate sau/și determină obligațiile acestora, în general, sau într-un anumit domeniu de activitate, în particular” (Gonzalez, 2000).

Având în vedere că etica este știința care studiază principiile morale, consi-

derăm necesar a defini și conceptul de morală pentru a evidenția diferențele dintre cele două concepte. Morala este o formă a conștiinței sociale care reflectă și fixează idei, concepții, convingeri privind comportarea individului în societate.

Deși înrudite, conceptele de *etică și morală* au origini și substanțe diferite: etica este teoria și știința moralei, în timp ce morala reprezintă obiectul de studiu al eticii. Denumirea de etică este de origine greacă, în timp ce morala își are originea în cuvântul latin *mos-moris* (morav-moravuri), de unde a apărut și termenul *moralis*, etimonul modern al termenului morală (Grigoraș, 1999).

Una din teoriile privind etica o reprezintă modelul dezvoltării morale a lui Kohlberg (Lawrence Kohlberg, 1969). Acesta prezintă dezvoltarea morală ca o serie de șase etape progresive ce descriu logica utilizată în luarea deciziilor în situații care implică componente etice. În modelul lui Kohlberg, nivelul individual de dezvoltare morală este la un standard distinct în orice punct dat.

Kohlberg a fost primul care a introdus o metodă de evaluare a raționamentului moral, prezentând subiectului o serie de

dileme sub forma unui șir de povestiri, fiecare punând o problemă morală specifică. Poate cea mai cunoscută este „dilema lui Heinz”:

„Undeva în Europa, o femeie suferea de o formă rară de cancer, fiind pe moarte. Nu exista decât un singur medicament care putea să o salveze, o formă de radium, descoperită de un farmacist din același oraș. Acesta îl vindea cu un preț de 10 ori mai mare decât costul de fabricație, cerând 2.000\$, deși el a cheltuit doar 200\$ pentru a-l produce. Heinz, soțul femeii bolnave, a încercat să strângă această sumă, dar nu a reușit să adune decât 1.000\$. El i-a cerut farmacistului să reducă prețul la jumătate sau să-l amâne cu plata restului, pentru că soția lui era pe moarte. Farmacistul îl refuză. Disperat, Heinz a spart într-o noapte farmacia și a furat medicamentul”.

După prezentarea acestei povestiri, subiectului i se pun o serie de întrebări: Heinz a procedat oare bine atunci când a furat medicamentul? Ce s-ar fi întâmplat dacă el nu și-ar fi iubit soția sau dacă ar fi fost vorba despre un străin? Ar fi trebuit el oare să facă același lucru?

Tabel 1. **Motive care influențează cele șase stadii de raționament moral ale lui Kohlberg**

Descrierea stagiului	Motivul alegerii opțiunii corecte
Pre-convențional 1. Supunere/obediință 2. Egotism – schimbul instrumental și social	Interesul propriu Teamă de pedeapsă și autoritățile Auto gratificare, preocupare doar pentru sine “Let’s make a deal”
Convențional 3. Concordanță interpersonală 4. Legi și obligații (ordine socială)	Conformitate Contribuție așteptată și aprobată de ceilalți Aderarea la coduri morale sau la legi și ordine
Post-convențional, autonom sau cu principii 5. Drepturi generale și individuale și standarde aprobate de societate 6. Principii de sine alese	Interesul celorlalți Preocuparea pentru ceilalți și pentru bunăstarea socială Preocupare pentru principii morale și etice

Sursa: Proiecție realizată de autor, pe baza informațiilor regăsite în Bean & Bernardi, 2007

Pe baza răspunsurilor la asemenea dileme, Kohlberg a ajuns la concluzia că există trei nivele principale de raționament moral (Tabelul 1).

Modelul lui Kohlberg a fost utilizat în numeroase studii de contabilitate etică din care a reieșit că studenții în contabilitate și practicienii au obținut scoruri mai mici decât populația generală de studenți și absolvenți (Bean & Bernardi, 2007).

Expunerea teoriei responsabilității unice a afacerilor prin intermediul cărora se realizează profit – conform lui Milton Fridman – vizează faptul că „*Există doar o singură responsabilitate în cadrul afacerii: să folosească resursele și să se angajeze în activități pentru a spori profitul*” (Bowie&Duska,1990).

Metodologia cercetării

Având în vedere realizarea obiectivelor propuse în cadrul cercetării, demersul științific se bazează pe o abordare deductivă de la general la particular ce îmbină studiile cantitative cu cele calitative. În cercetarea științifică elaborată, putem realiza o clasificare a metodelor folosite, după următoarele criterii: criteriul temporal, iar după tipul demersului investigativ am utilizat metoda calitativă, deoarece ne-am folosit de observație și de analiză, aplicate asupra datelor și informațiilor regăsite în cadrul literaturii de specialitate.

Codul etic al profesioniștilor contabili

Codul etic este o declarație sistematică și formală a regulilor, principiilor, regulamentelor sau legilor elaborate de către o comunitate pentru a promova bunăstarea și pentru a pedepsi comportamentele necorespunzătoare. Așadar, codul:

- ➔ Face explicite valorile implicit necesare

Figura 1. Valorile codului etic

Sursa: IFAC 2013

- ➔ Indică modul în care membrii trebuie să interacționeze unul cu celălalt
- ➔ Furnizează un etalon obiectiv pentru sancțiuni.

Codul etic IFAC al profesioniștilor contabili a fost elaborat pentru a servi nevoile contabililor profesioniști, indiferent dacă sunt angajați în practica publică sau în alte sectoare economico-sociale. Acesta stabilește standardele de conduită a contabililor profesioniști și declară principiile fundamentale (integritate, obiectivitate, competență profesională și atenția cuvenită, confidențialitate, conduită profesională) pe care trebuie să le respecte pentru îndeplinirea obiectivelor comune. Codul etic IFAC este recunoscut la nivel internațional, iar principiile fundamentale ale acestuia pot fi adoptate de profesia contabilă din orice țară.

Toate organismele profesionale din domeniul contabilității sau auditului financiar, membre IFAC, trebuie să adapteze principiile Codului etic IFAC la codul național. În România, CAFR a adoptat Codul etic așa cum a fost elaborat de IFAC, fără alte adaptări. Valorile Codului etic elaborate de IFAC se pot sintetiza precum se poate observa în **Figura 1**.

Codul etic al profesioniștilor contabili stabilește norme de conduită pentru profesioniștii contabili și formulează principiile fundamentale care trebuie respectate de către profesioniștii contabili în vederea realizării obiectivelor comune.

Codul recunoaște că obiectivele profesiei contabile sunt stabilite să îndeplinească cele mai înalte standarde de profesionalism, să atingă cele mai înalte nivele de performanță și să răspundă cerințelor interesului public. Realizarea

acestor obiective presupune satisfacerea a patru cerințe de bază:

1. **Credibilitatea.** În întreaga societate există nevoia de credibilitate în informație și în sistemele de informații.
2. **Profesionalismul.** Există o necesitate pentru clienți, manageri și alte părți interesate de a putea fi clar identificate persoanele profesioniste în domeniul contabil aparținând unui organism profesional.
3. **Calitatea serviciilor.** Este nevoie de asigurarea că toate serviciile obținute din partea profesionistului contabil sunt executate la standardele cele mai ridicate de performanță.
4. **Încrederea.** Utilizatorii serviciilor profesioniștilor contabili trebuie să se poată simți încredințați că există un cadru al eticii profesionale care guvernează prestarea acestor servicii.

Conform Codului etic emis de IFAC, un profesionist contabil trebuie să respecte câteva principii fundamentale, prezentate în Tabelul 2 (IFAC, 2013).

Tabel 2. **Principii fundamentale, amenințări și măsuri de apărare**

Principii fundamentale	Amenințări	Măsuri de apărare
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Integritate ✓ Obiectivitate ✓ Competență profesională și atenția cuvenită ✓ Confidențialitate ✓ Conduită profesională 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Interesul personal ✓ Familiaritate ✓ Intimidare ✓ Auto-evaluare ✓ Favorizare 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Generale <ul style="list-style-type: none"> • Create de profesie • Create de indivizi în mediul de lucru ✓ Specifice <ul style="list-style-type: none"> • Segregarea responsabilităților • Evaluarea • Rotația • Încetarea activității

Sursa: IFAC, 2013

Conflictul de interese: abordare conceptuală

Conform Codului etic emis de IFAC în 2013, un liber profesionist contabil trebuie să ia măsuri rezonabile pentru a identifica circumstanțele care ar putea genera un conflict de interese. Asemenea circumstanțe ar putea crea amenințări privind conformitatea cu principiile fundamentale.

Interesul public în contextul profesiei contabile se diferențiază de celelalte profesii care acționează în cadrul organizațiilor printr-o particularitate care

rezultă din asumarea responsabilității de a acționa în interes public. Deși relația contractuală se stabilește cu angajatorul sau cu clientul, responsabilitatea activității prestate nu satisface doar nevoile individuale de informare ale acestuia, ci interesul public, ceea ce alocă profesionistului contabil un loc esențial în societate. Interesul public este subordonat exigențelor manifestate la nivelul structurilor publice: conducerea, investitorii, personalul angajat, creditorii, furnizorii și alți creditori, clienții, guvernele și instituțiile acestora, comunitatea oamenilor de afaceri și a finanțatorilor.

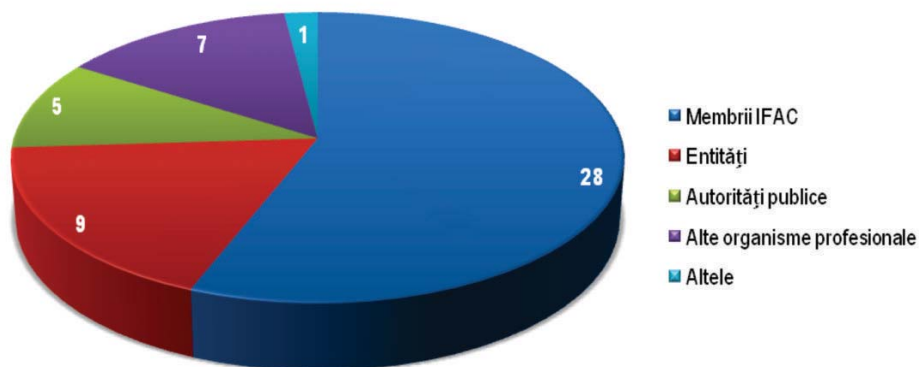
Conflictul de interese apare când, din cauza prestării unor servicii profesionale pentru o parte implicată, profesionistul contabil are interese sau relații cu o altă parte; ceea ce amenință abilitatea profesionistului de a duce la final serviciile la care s-a angajat, lipsite de interferențe și/sau influențe.

În cele ce urmează prezentăm câteva categorii, sfere de activități afectate de conflictul de interese cât și exemple.

În anul 2011, IESBA a emis un proiect de expunere în vederea modificării Codului etic – privind abordarea conflictului de interese. Acest proiect conține 9 întrebări, din care o întrebare a vizat descrierea și exemplele conflictului de interes, 4 întrebări au fost dedicate secțiunii 220, 3 întrebări au vizat secțiunile 310, 320 și 340 și ultima întrebare a vizat completarea primelor 8 întrebări

Figura 2. Categoriile de respondenți

Sursa: Proiecție realizată de autor pe baza informațiilor, IESBA Agenda Paper 3
June 18-20, 2012 – New York, USA

cu alte aspecte importante considerate de respondenți. Perioada de comentarii s-a încheiat la 31 martie 2012 și s-au obținut 50 de răspunsuri. Majoritatea respondenților sunt membrii IFAC, precum se poate observa și în Figura 2.

Răspunsurile obținute au fost analizate în ședința din 14-15 mai 2012. Majoritatea răspunsurilor obținute au vizat secțiunea 220 din Codul etic, astfel încât observăm o preocupare la nivel internațional cu privire la conflictul de interese. În urma analizării detaliate a răspunsurilor primite privind conflictul de interese, grupul de lucru a analizat dacă acestea sunt pertinente.

O primă modificare adusă în urma analizei vizează definirea activității profesionale. Astfel, conform Codului etic

Tabel 3. Sinteza modificărilor Secțiunii 220 din Codul etic al profesioniștilor contabili

Secțiunea	Modificări
220.1	Servicii profesionale: Activități profesionale furnizate clienților. Exemple de situații în care pot apărea conflicte de interese, include:
220.2	<ul style="list-style-type: none"> Furnizarea unui serviciu de consultanță Consilierea a doi clienți în același timp, care sunt în competiție Furnizarea de servicii atât unui vânzător, cât și unui cumpărător, în relație cu aceeași tranzacție Întocmirea de evaluări ale activelor pentru două părți Reprezentarea a doi clienți cu privire la aceleași aspecte Furnizarea de consiliere strategică unui client cu privire la poziția curentă Consilierea unui client în vederea achiziției unei afaceri pe care firma este de asemenea interesată să o achiziționeze
220.3	Identificarea și evaluarea intereselor și relațiilor care ar putea genera un conflict de interese și implementarea măsurilor de protecție, după caz
220.4	Abordarea conflictului de interese, inclusiv în efectuarea de prezentări sau împărtășiri în cadrul firmei
220.5	În cazul unui nivel ridicat de amenințare generat de un conflict de interese, liber profesionistul trebuie să aplice măsuri de protecție pentru a diminua nivelul de amenințare sau chiar să îl excludă.
220.6	Înainte de acceptarea unei relații, a unei misiuni sau a unei relații de afaceri cu un nou client, un liber profesionist contabil trebuie să parcurgă etapele de identificare a eventualelor conflicte de interese.
220.7	Identificarea intereselor și relațiilor care ar putea genera un conflict de interese.
220.8	Identificarea conflictului de interese în cazul în care o firmă face parte dintr-o rețea.
220.9	În cazul identificării unui conflict de interese, profesionistul contabil trebuie să evalueze importanța intereselor și importanța amenințărilor
220.10	Aplicarea de măsuri de protecție de către liber profesionist, după caz, pentru eliminarea amenințărilor.
220.11	Prezentarea informațiilor și consimțământul în cazul unor conflicte de interese.
220.12	În cazul solicitării unui consimțământ explicit din partea unui client și care i-a fost refuzat, profesionistul contabil trebuie să refuze să efectueze sau să întrerupă serviciile profesionale.
220.13	În cazul unui consimțământ verbal, liber profesionistul contabil este încurajat să documenteze natura circumstanțelor care au dat naștere conflictului de interese.
220.14	În anumite circumstanțe efectuarea unor informări specifice în scopul obținerii unui consimțământ explicit ar avea drept rezultat o încălcare a confidențialității.

Sursa: Proiecție proprie, pe baza informațiilor regăsite în Codul etic al profesioniștilor contabili, ediția 2013, CAFR, pag. 168-174

ediția 2013 activitatea profesională reprezintă o activitate care necesită cunoștințe contabile sau aptitudini conexe ale unui profesionist contabil, inclusiv de contabilitate, audit, fiscalitate, consultanță managerială și financiară.

Secțiunea 220 a fost înlocuită cu o nouă secțiune – 220, care cuprinde 14 subsecțiuni, mult mai detaliate, ca urmare a analizei răspunsurilor obținute de la respondenți, care au fost preocupați de modul de prezentare a informațiilor în cadrul acestei secțiuni. CPA Australia (Certified Practising Accountants Australia), FEE (Federația Europeană a Contabililor), ACCA (Asociația Experților Contabililor Autorizați), IDW (Institut der Wirtschaftsprüfer in Deutschland) și APB (Auditing Practices Board) consideră că ordinea paragrafelor 220.3-220.7 ar trebui să fie revizuită pentru a face o distincție mai clară între identificarea, evaluarea și

gestionarea conflictului de interese. Secțiunea 220 conține o serie de modificări, precum dezvoltarea definiției, cât și dezvoltarea aspectelor privind conflictul de interese pe subsecțiunile 220.1-220.14 (modificări aduse codului - *Codul etic al profesioniștilor contabili*, 2013, p. 168).

Un alt element care a fost punctat de respondenți a vizat exemplele privind conflictul de interese. Aceștia consideră că exemplele date în Codul etic nu sunt exhaustive și ar putea să fie prezentate mai amplu. Astfel, în **Tabelul 3**, în cadrul sintezei modificărilor și completărilor aduse secțiunii 220 observăm și câteva din exemplele care sunt cuprinse în noua secțiune.

De asemenea și Secțiunea 310 „Conflicte potențiale” din cadrul Codului etic al profesionistului contabil a fost supusă unor modificări, în vede-

rea detalierii informațiilor și exemplificării situațiilor de conflicte de interese. În urma modificărilor, această secțiune cuprinde 11 subsecțiuni, precum se poate remarca în **Tabelul 4**, în care prezentăm o sinteză a modificărilor.

În cadrul Secțiunii 320 nu au apărut modificări semnificative. În cadrul acestei secțiuni au fost înlocuite subsecțiunile 320.4 și 320.5 cu noi subsecțiuni, iar subsecțiunea 320.6 a fost mutată în cadrul subsecțiunii 320.7 (**Tabelul 5**).

Și în cadrul Secțiunii 340 care vizează „Interesele financiare, recompensarea și stimulentele aferente raportării financiare și procesul decizional” au avut loc modificări. Astfel, subsecțiunea 340.1 a fost înlocuită cu o nouă variantă, subsecțiunea 340.2 devenind 340.4, iar subsecțiunile 340.2 și 340.3 au fost înlocuite integral. În cadrul subsecțiunii 340.1.

Tabel 4. Sinteza modificărilor Secțiunii 310 din Codul etic al profesioniștilor contabili

Secțiunea	Modificări
310.1	Înlocuirea definiției existente printr-o nouă definiție, prin care se face trimitere directă la conflictul de interese și amenințările generate de acesta. Astfel, un profesionist contabil angajat se poate confrunta cu un conflict de interese atunci când desfășoară o activitate profesională. Exemple de situații în care pot apărea conflicte de interese include:
310.2	<ul style="list-style-type: none"> • Deținerea unei poziții în conducere sau guvernanța a două organizații angajatoare și obținerea de informații confidențiale de la unul dintre ei • Desfășurarea unei activități profesionale pentru fiecare dintre cele două părți • Întocmirea de informații financiare pentru anumiți membri ai conducerii entității care îl contractează pe profesionistul contabil
310.3	Identificarea și evaluarea intereselor și relațiilor care ar putea genera un conflict de interese și implementarea măsurilor de protecție, după caz
310.4	Abordarea conflictului de interese de către un profesionist contabil angajat trebuie să fie încurajată în vederea obținerii de îndrumare din partea organizației angajatoare
310.5	În cazul unui nivel ridicat de amenințare generat de un conflict de interese, liber profesionistul trebuie să aplice măsuri de protecție pentru a diminua nivelul de amenințare sau chiar să îl excludă.
310.6	Identificarea dacă un conflict de interese există sau poate fi generat și determinarea de către profesionistul contabil angajat prin parcurgerea etapelor rezonabile.
310.7	În cazul identificării unui conflict de interese profesionistul contabil trebuie să evalueze importanța intereselor și importanța amenințărilor
310.8	Aplicarea de măsuri de protecție de către profesionistul contabil angajat, după caz, pentru eliminarea amenințărilor.
310.9	Mai mult de atât, profesionistul contabil angajat trebuie să discute cu părțile implicate natura conflictului pentru a putea ajunge la reducerea amenințărilor.
310.10	În cazul unui consimțământ verbal liber profesionistul contabil angajat este încurajat să documenteze natura circumstanțelor care au dat naștere conflictului de interese.
310.11	Un profesionist contabil angajat se poate confrunta cu alte amenințări la adresa conformității cu principiile fundamentale.

Sursa: Proiecție proprie, pe baza informațiilor regăsite în *Codul etic al profesioniștilor contabili*, ediția 2013, CAFR, pag. 174-177

Tabel 5. **Sinteza modificărilor Secțiunii 320 din Codul etic al profesioniștilor contabili**

Secțiunea	Modificări
320.4	Amenințările la adresa conformității cu principiile fundamentale. De exemplu, amenințările generate de interesul personal sau intimidarea la adresa <i>integrității</i> , obiectivității sau competenței profesionale și atenția cuvenită pot apărea atunci când un profesionist contabil angajat este presat (fie din exterior, fie prin posibilitatea unui câștig personal) să <i>întocmească sau să raporteze informațiile eronate</i> sau să se asocieze unor informații eronate generate de acțiunile altora.
320.5	Importanța acestor amenințări va depinde de factori precum sursa presiunilor și cultura corporativă din cadrul organizației angajatoare. Profesionistul contabil angajat trebuie să fie vigilent în ceea ce privește principiul integrității, care impune o obligație tuturor profesioniștilor contabili de a fi direcți și onești în toate relațiile profesionale și de afaceri. Când amenințările sunt provocate de aranjamentele privind recompensarea și stimularea, îndrumările din secțiunea 340 sunt relevante.
320.6	Importanța oricărei amenințări trebuie evaluată și trebuie aplicate măsurile de protecție necesare pentru a elimina amenințările sau a le reduce la un nivel acceptabil. Aceste măsuri de protecție includ consultarea cu superiorii din cadrul organizației angajatoare, comitetul de audit sau persoanele însărcinate cu guvernarea organizației, sau cu un organism profesional relevant.
320.7	Vechea subsecțiune 320.6 a devenit 320.7

Sursa: Proiecție proprie, pe baza informațiilor regăsite în Codul etic al profesioniștilor contabili, ediția 2013, CAFR, pag. 177-179

sunt prezentate exemple de circumstanțe care pot genera amenințări de interes personal. Noua subsecțiune 340.2.

subliniază amenințările de interes personal generate de angajamentele privind recompensarea sau stimulentele care pot ulterior să fie combinate cu presiunea exercitată de superiorii sau colegii din organizația angajatoare. Un profesionist contabil nu trebuie să manipuleze informațiile sau să utilizeze informațiile confidențiale pentru câștiguri personale sau pentru câștiguri financiare ale altor persoane (340.3).

Din când în când, auditorii financiari întâlnesc situații care determină apariția unor conflicte de interese (Tabelul 6). Astfel de conflicte pot apărea într-o varietate de forme, de la o dilemă relativ fără importanță la situații extreme de fraudă sau activități ilegale similare (Morariu et.al., 2009).

Prin emiterea unei opinii asupra situațiilor financiare ale corporației, auditorul independent își asumă o responsabilitate publică care depășește orice relație de muncă cu clientul. Profesionistul contabil public independent îndeplinește

această funcție specială și totodată oferă încrederea că informațiile prezentate arată cu fidelitate situația entității. Această funcție de „câine de pază” cere profesionistului contabil să mențină independența, în orice moment și necesită fidelitate totală a încrederii publice.

Un bun exemplu pentru conflictul de interese poate fi relația dintre Arthur Andersen și firma Enron. Compania Enron era o „mină de aur” pentru firma Arthur Andersen: era unul dintre singurii mari clienți pe care aceasta îi avea, însă unul profitabil (în anul 2000 Arthur Andersen a primit un comision de 52 milioane \$ pentru serviciile oferite, din care 25 milioane \$ pentru activitatea de audit, iar restul pentru activități de consultanță). Cele două roluri jucate de compania Arthur Andersen, ca auditor, dar și în calitate de consultant, au dus la apariția unor conflicte de interese. Spre exemplu, Arthur Andersen oferea servicii de consultanță pentru strategiile folosite în ceea ce privește SPEs (entități cu scop special), însă nu a reușit să își îndeplinească în mod corect responsabilitățile de auditare a situațiilor financiare. Oferirea celor două tipuri de servicii către aceeași firmă reprezintă un paradox. Având acest exemplu concret, considerăm că în activitatea profesiei contabile conflictul de interes este omniprezent. Deși organismele profe-

Tabel 6. **Conflictul de interese pentru profesioniștii contabili**

Categorie de stakeholder	Sfera de activitate afectată	Exemple
Sine vs. ceilalți	Servicii oferite Folosirea influenței într-un mod necorespunzător Folosirea informațiilor într-un mod impropriu	Servicii incompatibile, calitate scăzută Achiziții inadecvate de produse ale clienților Investiții necorespunzătoare realizate de familie
Sine & ceilalți vs. Ceilalți	Servicii oferite	Relația prea strânsă cu managementul sau administrația erodează obiectivitatea
Client vs. Client Angajator vs. Angajator	Servicii oferite	Oferirea de servicii clienților aflați în competiție, concomitent
Stakeholder vs. stakeholder	Utilizarea necorespunzătoare a informațiilor (confidențialitate)	Whistle-blowing, oferirea de informații confidențiale guvernului sau autorităților de reglementare

Sursa: Adaptat de autor, pe baza informațiilor IFAC 2013

sionale se luptă continuu pentru îmbunătățirea și eliminarea conflictelor de interese, acest aspect necesită un proces îndelungat. Opinem că trăsătura cea mai notabilă a proceselor psihologice la locul de muncă în conflicte de interese este faptul că acestea pot avea loc fără nici o intenție conștientă de a se da la corupție.

Cercetători în domeniu consideră că independența este o problemă de raționament al profesionistului contabil privind alegerea modalității de a efectua activitatea imparțial și în mod aprofundat sau dacă alege varianta de a se înțelege cu managerii entității (Antle, 1984; DeAngelo, 1981b; Simunic, 1984).

Conflictul de interese poate fi abordat din mai multe perspective:

→ **Percepție selectivă.** Percepția selectivă este o funcție constituită din două forțe distincte, dar dependente una de cealaltă. Acestea sunt: forța extrinsecă și forța intrinsecă. Dovezile prejudecății inconștiente sugerează că oamenii nu sunt foarte buni la delimitarea propriilor lor interese și evaluarea informațiilor în mod imparțial, chiar și atunci când încearcă să facă acest lucru. Oamenii, atunci când trebuie să aleagă alocarea resurselor limitate, cred că ei merită mai mult decât independența față de solicitant. Oamenii justifică deciziile de auto-servire prin utilizarea unor argumente care să îi favorizeze (Diekmann, 1997; Messick & Sentis, 1983), fără conștientizarea gradului de selectivitate. Ignoranța acestei prejudecăți de auto-servire poate avea consecințe importante pentru deciziile economice (Babcock & Loewenstein, 1997). Oamenii par a evalua dovezile într-un mod selectiv atunci când acestea au un interes în a ajunge la o anumită concluzie. Acestea se concentrează pe dovezi care sprijină concluzia la care ar dori să ajungă (Holyoak & Simon, 1999). Atunci când acestea nu pot

ignora dovezi contradictorii, recurg la o analiză critică (Gilovich, 1991).

→ **Negare plauzibilă.** Mecanism de apărare pe care creierul îl folosește ca să-și apere ego-ul. E greu să accepți că ai greșit. E mai ușor să negi decât să accepți, să ascunzi decât să justifiți. Când vine vorba de hotărâri părtinitoare, dovezile sugerează că oamenii sunt mai dispuși să aprobe o propunere părtinitoare făcută de altcineva decât de a o face pe cont propriu. Diekmann et al. (1997) au arătat că oamenii au tendința de a fi ceva mai precauți atunci când li se cere să facă propriile lor propuneri independente decât atunci când li se cere doar să aprobe sau să respingă o propunere făcută de altcineva.

→ **Escaladarea angajamentului** – constă în tendința oamenilor de a se agăța de o hotărâre inițială, chiar dacă aceasta e foarte serios și clar pusă sub semnul îndoielii. Există anumite prejudecăți care funcționează, de aceea chiar și deciziile economice nu pot fi raționale integrale. Adeziunea la o decizie nu este semn de raționalitate. Escaladarea angajamentului atrage după sine cheltuieli inutile și capcane ascunse. O altă prejudecată importantă, în mod special relevantă pentru domeniul conflictului de interese, este tendința oamenilor de a escalada angajamentul lor la un curs anterior de acțiune (Brockner & Rubin, 1985). O întrebare care a fost analizată în mod repetat de la prăbușirea Enron este modul în care Arthur Andersen a semnat și a aprobat procedurile contabile ale Enron.

→ **Inexactități din autopercepție** – este un alt element care poate să apară. Conflictul de interese crește odată cu stimulentele financiare și astfel apar conflictele față de obligațiile profesionale. Cu cât sunt stimulentele mai mari cu atât profesioniștii acționează împotriva obli-

gațiilor lor în societate sau față de clienți, astfel cresc și abaterile de comportament profesional. Aceste stimulente influențează raționamentul profesioniștilor, atât în privința creșterii gradului de auto-apărare, cât și a modalităților de soluționare a conflictului de interese. Conflictele de interese împiedică profesioniștii să realizeze evaluări obiective, dar profesioniștii de multe ori neagă faptul că deciziile lor sunt influențate de conflicte de interese. Contabilii neagă aceste afirmații, considerând că respectă regulile de independență existente și, prin urmare, codul etic ar fi respectat la cele mai înalte standarde morale. Totodată, profesioniștii contabili consideră că nu sunt influențați de propriul bine financiar (Shamis, 2000). Deși astfel de sentimente sunt nobile, ele nu constituie dovezi puternice pentru obiectivitate reală.

Prea multe eforturi de reformă au căzut victimă a tendinței omului de a se concentra asupra cauzelor simple și nu asupra problemelor complexe (McGill, 1989).

Concluzii

Având în vedere atingerea obiectivelor propuse în cadrul cercetării, demersul nostru științific s-a bazat pe o abordare deductivă de la general la particular. Astfel, considerăm că profesia contabilă are un rol important în societate. Acționarii, investitorii, creditorii, angajatorii, guvernul etc. se bazează pe profesioniștii contabili pentru realizarea contabilității financiare, elaborarea raportărilor economico-financiare, consultanță în materie fiscală, management financiar eficient etc. Comportamentul și atitudinea profesioniștilor contabili în furnizarea acestor servicii are impact asupra bunăstării economice a entităților în care aceștia activează, a comunității, precum și a țării. Prin urmare, considerăm că este oportun să discutăm des-

pre conflictele de interese care apar, având în vedere faimoasele scandaluri financiare în care profesia contabilă a fost discreditată.

Procesul de reducere a conflictelor de interese este unul de lungă durată, având în vedere barierele cognitive și politice. Pentru rezolvarea problemelor create de conflicte de interese, este puțin probabil că societatea le va elimina în întregime. Dar aceasta nu înseamnă că este imposibil a limita excesele lor reale. Un răspuns la problemele asociate

cu conflicte de interese a fost divulgarea lor (Farmer et al., 1987; Shafer, Morris, & Ketchand, 1999).

Orice conflict de interese trebuie îndepărtat, fiind asociat cu un risc de discreditare a profesiei, lucru care se dorește a fi evitat. În mod evident, reglementările în domeniu joacă un rol esențial, însă și componenta umană care respectă principiile de etică, cântărește la fel de greu în balanță când este vorba de a asigura calitatea raționamentului de audit și a elimina sau a reduce la un

nivel acceptabil orice factor care constituie o amenințare pentru buna desfășurare a acestuia. Etica, morala și deontologia se referă la ceea ce este „drept”, „corect”, „just” (Ardelean, 2014).

Precum am observat pe parcursul cercetării, organismele profesionale sunt continuu implicate în procesul de îmbunătățire și revizuire a codului etic. Mai mult de atât, sunt implicate activ în dezvoltarea unei definiții complete privind conflictul de interese, pentru a elimina orice fel de barieră. ●

Bibliografie

- Antle, R. 1984, *Auditor independence*, Journal of Accounting Research, 22: 1–20.
- Antle, R., Gordon, E. A., Narayanamoorthy, G., & Zhou, L. 2002, *The joint determination of audit fees, non-audit fees, and abnormal accruals*, Working paper, Yale University, New Haven, CT.
- Ardelean A. (2014), *Provocări la adresa profesiei auditorilor: interes, impact și posibile soluții*, Revista „Audit Financiar” nr. 1(109)/2014;
- Babcock, L., & Loewenstein, G. 1997, *Explaining bargaining impasse: The role of self-serving biases*, Journal of Economic Perspectives, 11: 109–126.
- Babcock, L., & Loewenstein, G., Issacharoff, S., & Camerer, C. F. 1995. Biased judgments of fairness in bargaining. *American Economic Review*, 85: 1337–1343.
- Bowie, Norman E., Duska, Ronald F., *Business Ethics*, Second Edition, Prentice-Hall Inc., New Jersey, USA, 1990
- Brockner, J., & Rubin, J. Z. 1985, *The social psychology of entrapment in escalating conflicts*, New York: Springer-Verlag.
- DeAngelo, L. E. 1981a, *Auditor independence, low balling, and disclosure regulation*, Journal of Accounting and Economics, 3: 113–127.
- DeAngelo, L. E. 1981b, *Auditor size and audit quality*, Journal of Accounting and Economics, 3: 183–199.
- Diekmann, K. A. 1997, „*Implicit justifications*” and *self-serving group allocations*, Journal of Organizational Behavior, 18: 3–16.
- Diekmann, K. A., Samuels, S. M., Ross, L., & Bazerman, M. H. 1997, *Self-interest and fairness in problems of resource allocation: Allocators versus recipients*, Journal of Personality and Social Psychology, 72: 1061–1074.
- Farmer, T. A., Rittenberg, L. E., & Trompeter, G. M. 1987, *An investigation of the impact of economic and organizational factors on auditor independence*, Auditing: A Journal of Practice and Theory, 7: 1–14.
- Friedman, M. 1953, *Essays in positive economics*, Chicago: University of Chicago Press.
- Gilovich, T. 1991, *How we know what isn't so: The fallibility of human reason in everyday life*, New York: Free Press.
- González C. R. (editor), *Diccionario Enciclopédico Nuevo Espasa Ilustrado* 2000, Editorial Espasa Calpe S.A. Madrid, 2000;
- Holyoak, K. J., & Simon, D. 1999, *Bidirectional reasoning in decision making by constraint satisfaction*, Journal of Experimental Psychology: General, 128: 3–31.
- Ioan Grigoraș, *Probleme de etică*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1999, p. 3.
- Marcu F., Maneca C., *Dicționar de Neologisme, Ediția a III-a (revăzută și adăugită)*, Editura Științifică, București, 1978;
- Messick, D. M., & Sentis, K. P. 1979, *Fairness and preference*, Journal of Experimental Social Psychology, 15: 418–434.
- Messick, D. M., & Sentis, K. P. 1983, *Fairness, preference, and fairness biases*, în D. M. Messick & K. S. Cook (Eds.), *Equity theory: Psychological and sociological perspectives*: 61–94. New York: Praeger.
- Morariu et.al. (2009), *Valori, etică și atitudini profesionale în audit financiar*, Revista „Audit Financiar” nr. 10/2009, p.31-39
- Shafer, W. E., Morris, R. E., & Ketchand, A. A. 1999, *The effects of formal sanctions on auditor independence*, Auditing: A Journal of Practice and Theory, 18(Supplement): 85–101.
- Shamis, G. 2000, *SEC hearing on auditor independence*, <http://www.sec.gov/rules/proposed/s71300/testimony/shamis1.htm>, accessed August 2004.
- Simunic, D. 1984, *Auditing, consulting, and auditor independence*, Journal of Accounting Research, 22: 679–702.
- CAFR, *Codul etic al profesioniștilor contabili, ediția 2013*, <http://cafr.ro/sectiune.php?id=990>
- IFAC, *Final Pronouncement, Changes to the Code of Ethics for Professional Accountants Addressing Conflicts of Interest*, 2013 http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/IFAC-Final%20Pronouncement-Conflicts-Interest_0.pdf
- IFAC, *Handbook of the Code of Ethics for Professional Accountants*, <http://www.ifac.org/publications-resources/2013-handbook-code-ethics-professional-accountants>

Reducerea costurilor de estimare a denaturărilor contabile pe baza folosirii sondajului de clustere

Abstract

Reducing the Costs in Estimating the Accounting Misstatements Using Cluster Sampling

In an audit engagement, the auditor should issue an independent, objective and a competent opinion on the financial statements of the company, based on the audit evidence obtained. Since the audited units are naturally organized in groups and are spread geographically, such as regional representations, the auditor may use cluster sampling. This type of sampling can significantly reduce the audit costs, while ensuring the sufficiency and appropriateness of audit evidence needed to formulate the audit opinion. The purpose of this study is to estimate the accounting misstatements related to receivables accounts, using the data recorded on a sample of clusters, regional representations. The study objectives were to determine the size of clusters sample that contains the clients proposed for testing, to extract the sample of clusters using SPSS 20.0 and to estimate the average of accounting misstatements on the accounts receivable for the entire population that was studied.

Key words: financial auditing, accounting misstatement, cluster sampling, statistical estimation, audit costs

JEL Classification: C13, C83, M41, M42

Cuvinte cheie: audit financiar, denaturare contabilă, sondaj de clustere, estimare statistică, costul misiunii de audit

Elisabeta JABA*, Ioan-Bogdan ROBU**
& Mihaela-Alina ROBU***

Introducere

Utilitatea auditului financiar este evidențiată de îndeplinirea scopului propus al misiunii, prin îmbunătățirea gradului de încredere al tuturor *stakeholder*-ilor în informațiile financiare raportate de către firma supusă auditării (IFAC, 2013, p. 75), în condiții de costuri rezonabile. Cu privire la primul aspect, cel al încrederii, auditorul trebuie să exprime o opinie obiectivă, independentă și competentă privind conformitatea situațiilor financiare cu un cadru general de raportare financiară aplicabil (IFAC, 2013, p. 75), folosind informații autentice construite pe baza datelor rezultate prin alegerea celui mai potrivit procedeu de obținere a probelor de audit. În ceea ce privește al doilea aspect, cel al costului misiunii de audit, auditorul trebuie să aleagă un procedeu eficient de obținere a probelor de audit, care să asigure informații autentice cu un cost minim.

Pe baza probelor de audit obținute, auditorul poate asigura faptul că informațiile financiare raportate reflectă în mod fidel și sub cele mai semnificative aspecte poziția și performanța financiară a firmei auditate. Probele de audit obținute pentru susținerea opiniei trebuie să fie suficiente, adecvate și să corespundă obiectivelor stabilite de către auditor cu privire la testarea aserțiunilor contabile ale conducerii.

* Prof. univ. Emeritus dr., Director al Centrului de Cercetări Statistice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: ejaba@uaic.ro
** Dr. în Contabilitate și Drd. Cibernetică și statistică economică, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: bogdan-robu@feaa.uaic.ro

*** Drd. Contabilitate, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: mihaela.robuc@feaa.uaic.ro

În condițiile în care modul de organizare al firmei auditate are la bază răspândirea geografică sau o alta care se apropie de o formă naturală și care impune organizarea pe grupuri (sau *cluster*), obținerea probelor de audit poate fi o operație dificilă și costisitoare. Existența unor reprezentanțe în teritoriu ale firmei auditate, la nivelul principalelor regiuni ale țării sau ale județelor României, poate crea dificultăți auditorului în obținerea probelor de audit tocmai din cauza acestei răspândiri geografice care implică, printre altele, costuri ridicate de deplasare (transport, cazare, masă etc.). Principalele dificultăți pot fi de natură financiară, de timp sau de imposibilitatea acoperirii fiecărei reprezentanțe cu personal (auditori) care să aplice proceduri de audit.

O astfel de organizare impune o tratare specială a populației propuse spre testare, cu ajutorul eșantionării de *cluster*. În studiu se consideră firmele auditate organizate pe o structură formată din 42 de reprezentanțe (*cluster*) pentru care se propune realizarea eșantionării de *cluster* cu scopul estimării valorii denaturărilor contabile care pot să apară la nivelul tranzacțiilor realizate cu clienții. Întrucât reprezentanțele pot să aibă aproximativ același număr și tip de clienți, se apreciază că un *cluster* de la nivelul unui județ se aseamănă prin structură cu un altul de la nivelul altui județ în ceea ce privește numărul clienților și nivelul tranzacțiilor. În același timp, în cadrul unei reprezentanțe pot să apară diferențe semnificative ale nivelului tranzacțiilor realizate cu diferiți clienți. Acest lucru conduce la existența unui grad ridicat de omogenitate între reprezentanțe și a unui grad ridicat de eterogenitate în interiorul reprezentanței.

Utilizarea eșantionării de *cluster* poate conduce auditorul la asigurarea unei baze rezonabile pentru formularea opiniei în condițiile în care unitățile auditate sunt organizate pe reprezentanțe. Conform ISA 530 *Eșantionarea în audit*, auditorul va putea selecta mai puțin de 100% din totalul elementelor unei populații, în acest caz - reprezentanțele, pentru care va testa tranzacțiile realizate cu clienții.

Scopul acestui studiu are în vedere estimarea denaturărilor contabile care pot să apară în raportările financiare cu privire la tranzacțiile realizate cu clienții, folosind datele înregistrate pe un eșantion de reprezentanțe. Principalele obiective ale studiului vizează prezentarea problemelor aferente eșantionării de *cluster*, a procedurilor de extragere a eșantionului folosind SPSS 20.0 și estimarea denaturărilor contabile privind tranzacțiile realizate de o firmă.

Detectarea și estimarea denaturărilor contabile

Exprimarea unei opinii privind reflectarea imaginii fidele implică din partea auditorului obținerea unei asigurări rezona-

bile în legătură cu măsura în care situațiile financiare nu conțin denaturări semnificative. Denaturările contabile pot să apară atât la nivelul tranzacțiilor, cât și la nivelul soldurilor conturilor și pot fi depistate în unele cazuri pe baza confirmărilor externe primite de la terți, ca teste de detaliu (Arens *et al.*, 2012). Valoarea denaturărilor contabile se determină ca diferența rezultată dintre valorile înregistrate în contabilitate și cele confirmate de către terți.

Denaturările contabile pot fi detectate de către auditor în urma testării principalelor aserțiuni contabile ale conducerii privind tranzacțiile, conturile și maniera de prezentare a informațiilor financiare asociate perioadei supusă auditului financiar (Soltani, 2007, pp. 284-285). Auditorul trebuie să verifice maniera de înregistrare în contabilitatea firmei auditate a tranzacțiilor și evenimentelor exprimate în formă monetară. Pentru o tranzacție, auditorul va testa veridicitatea acesteia, integralitatea operațiunilor, acuratețea sumelor înregistrate, încadrarea în exercițiul financiar corespunzător și clasificarea corectă în conturile afectate (IFAC, 2013, pp. 314-315).

Testarea aserțiunilor pentru detectarea și estimarea denaturărilor, la nivelul unei firme care desfășoară un număr foarte mare de tranzacții economico-financiare cu un număr considerabil de clienți, se poate realiza pe baza datelor obținute cu ajutorul eșantionării statistice. În acest caz, auditorul poate obține probele de audit prin observarea clienților din eșantionul de *cluster* de reprezentanțe, ceea ce va genera o reducere a costurilor misiunii de audit (Jaba *et al.*, 2014b, p. 19).

Valoarea totală a denaturărilor de la nivelul tranzacțiilor cu clienții se calculează ca produs între numărul de clustere și valoarea medie estimată a denaturărilor pe un cluster.

Cunoașterea estimațiilor parametrilor distribuției denaturărilor contabile care pot să apară la nivelul tranzacțiilor economico-financiare cu clienții este utilă auditorului în fundamentarea opiniei de audit.

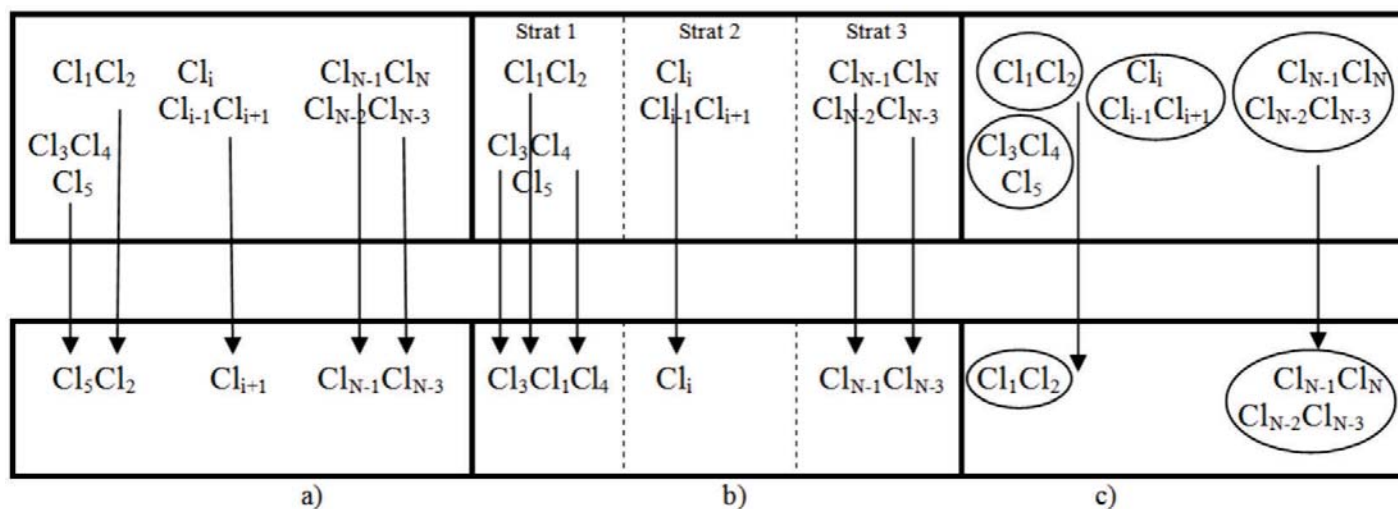
Sondajul de clustere în auditul financiar

În cazul în care firma supusă auditului financiar realizează un număr foarte mare de tranzacții se poate utiliza tehnica sondajului statistic în vederea obținerii de eșantioane pentru care auditorul să aplice proceduri de audit. În studiile precedente s-a estimat valoarea medie a denaturărilor contabile în funcție de valoarea rulajelor debitoare, pe baza datelor înregistrate pe un eșantion de firme clienți extras cu ajutorul *sondajului aleator simplu* (Jaba *et al.*, 2014a, p. 20) și cu ajutorul *sondajului aleator stratificat* (Jaba *et al.*, 2014b, p. 19).

Atunci când pentru populația propusă spre testare se înregistrează o dispersie a indivizilor pe o suprafață geografică considerabilă sau nu se poate aplica stratificarea în funcție de valoare sau de alte criterii cunoscute, dar există o organizare naturală a indivizilor pe grupe, auditorul poate apela la *sondajul de clustere* (Soltani, 2007, p. 255). Acest tip de sondaj se poate aplica doar pentru colectivitățile organizate în grupuri naturale, iar eșantionul extras conține un număr de *clustere* omogene între ele, dar eterogene în interiorul lor și care reproduc variabilitatea populației studiate (Jaba, 2002, p. 284).

În condițiile în care firmele sunt organizate pe clustere de reprezentanțe, acestea fiind asemănătoare între ele, auditorul poate estima valoarea totală a denaturărilor pornind de la valoarea medie calculată pentru o grupă (cluster). Auditorul va selecta un eșantion de clustere pentru care va solicita confirmări externe de la clienții incluși în clusterelor respective. Odată primite confirmările rulajelor debitoare de la clienți, auditorul poate calcula valoarea denaturărilor contabile.

Figura 1. Eșantionare aleatoare simplă (a), stratificată (b) și de clustere (c)

Sursa: Adaptat după Jaba, 2002, p. 284

În funcție de tipul de sondaj utilizat, între eșantioanele de clienți (C) ce pot fi extrase există o serie de diferențe, ilustrate în **Figura 1**.

În cazul sondajului de clustere se consideră o populație de R clustere ($Clst_{i=1, \dots, R}$), reprezentanțe ale firmei auditate în teritoriu sau în fiecare județ. Fiecare cluster de reprezentanță, $Clst_p$, conține un număr M_i clienți pentru care auditorul va trebui să testeze tranzacțiile desfășurate în perioada analizată,

iar $\sum_{i=1}^R M_i = M$ (numărul total de clienți pe care firma audita-

tă îi are la nivelul tuturor reprezentanțelor). Din această populație auditorul poate extrage aleator simplu, r clustere ($Clst_i$),

$i = 1, \dots, r$, care formează eșantionul analizat, iar numărul de

clienți din eșantionul de clustere va fi egal cu $m = \sum_{i=1}^r m_i$

(suma numărului de clienți existenți în fiecare cluster extras).

De regulă, atunci când nu se cunosc parametrii populației studiate, valoarea lui r se consideră aproximativ 10% din R . În cazul în care acești parametri sunt cunoscuți, determinarea numărului de clustere r incluse în eșantionul extras se determină după relațiile (Jaba, 2002, p. 325):

➔ pentru selecția repetată de clustere:

$$r = \frac{z^2 \delta^2}{\Delta_{\mu}^2} \quad (1)$$

➔ pentru selecția nerepetată de clustere:

$$r = \frac{R \cdot z^2 \delta^2}{(R-1)\Delta_{\mu}^2 + z^2 \delta^2} \quad (2)$$

unde:

- varianța dintre grupe (δ^2) este egală cu:

$$\delta^2 = \frac{\sum (\mu_i - \mu)^2}{R} \quad (3)$$

- media generală (μ) este egală cu:

$$\mu = \frac{\sum \mu_i}{R} \quad (4)$$

- iar eroarea limită (Δ_{μ}) se consideră 5% din medie.

În urma extragerii celor r clustere și a estimării mediei μ_i prin $\bar{x}_i$ pe fiecare cluster în parte, valori ale estimatorului $\hat{\mu}$, media μ se poate estima prin media $\bar{x}$ a clusterelor din eșantion, astfel:

$$\bar{x} = \frac{\sum \bar{x}_i}{r} \quad (5)$$

Comparativ cu sondajul stratificat, sondajul de clustere prezintă o serie de asemănări și deosebiri, după cum urmează (Voineagu *et al.*, p. 108):

- în cazul sondajului stratificat, un client auditat aparține doar unui singur strat, iar în cazul sondajului de clustere doar unui singur cluster;
- eșantionul format pe baza sondajului stratificat conține elemente extrase aleator din fiecare strat, în timp ce prin sondajul de clustere eșantionul conține toate elementele din clusterele extrase aleator;
- varianța estimatorului variabilei analizate este influențată în cazul sondajului stratificat de variabilitatea valorilor din interiorul straturilor, în timp ce pentru sondajul pe clustere variabilitatea dintre mediile grupelor are o influență directă asupra mediei estimatorului;
- în cazul sondajului stratificat, pentru eșantionul extras se observă o omogenitate în interiorul straturilor și diferențe semnificative între mediile estimate pe fiecare strat, iar în cazul sondajul pe clustere se observă o eterogenitate în interiorul grupei și o omogenitate între grupuri, ceea ce asigură valori apropiate ale mediilor estimate pe fiecare cluster în parte.

Auditorul poate extrage clusterele în mod aleator sau dirijat, urmând să testeze tranzacțiile realizate de totalitatea clienților incluși în clusterele selectate.

În acest studiu se prezintă modul de construire a unui eșantion extras prin *sondaj de clustere*, precum și estimarea denaturărilor contabile pe baza unui astfel de eșantion.

Obținerea eșantionului prin sondajul de clustere

1. DEFINIREA POPULAȚIEI ȚINTĂ ȘI BAZA DE SONDAJ

Populația studiată este compusă din totalitatea reprezentanțelor din teritoriu (județ) pe care o firmă supusă auditului financiar le deține. Fiecare reprezentanță (cluster) deține o listă a clienților cu care firma a desfășurat tranzacții în perioada auditată. Atunci când auditorul obține suficiente probe pe baza raportului de audit din exercițiul precedent privind soldurile inițiale, acesta va testa în continuare existența eventualelor denaturări semnificative de la nivelul rulajelor debitoare/creditoare și de la nivelul soldurilor finale pentru fiecare client în parte. Testarea existenței denaturărilor contabile se realizează cu ajutorul procedurilor analitice de fond, prin soli-

citări de confirmare externă ale valorilor înregistrate în contabilitate (IFAC, 2013, p. 342).

În studiu se consideră situația unei firme supusă auditului financiar, al cărei obiect de activitate îl reprezintă producția și comercializarea bunurilor de larg consum.

Pornind de la informațiile raportate de reprezentanțele din teritoriu și centralizate într-un registru jurnal global al firmei auditate, auditorul financiar trebuie să realizeze o delimitare statistică a populației studiate și să obțină o bază de sondaj pentru selectarea eșantionului.

În cazul sondajului de clustere, *populația țintă* considerată de către auditor este formată din cele 42 de reprezentanțe din teritoriu, prin intermediul cărora se desfășoară tranzacții cu cei 477 de clienți. De precizat faptul că un client, persoană juridică, desfășoară tranzacții doar cu o singură reprezentanță. Din situațiile centralizate la nivelul firmei rezultă situația globală a contului *Clienți 4111*, astfel: sold inițial debitor = 24.107.280,00 lei; Rulaje debitoare = 51.743.560,00 lei; Rulaje creditoare = 28.379.200,00 lei; Total sume debitoare = 76.109.440,00 lei; Total sume creditoare = 28.637.800,00 lei; Sold final debitor = 47.471.640,00 lei. Pentru acest cont sintetic se pot prelua conturile analitice din lista clienților firmei.

Baza de sondaj este reprezentată de lista celor 42 de reprezentanțe din teritoriu. Pentru acestea auditorul va prelua fiecare cont analitic *4111.Ci* pentru care vor considera doar valorile soldului inițial (debitor/creditor), valorile rulajelor (debitoare/creditoare), sumele totale (debitoare/creditoare) și soldul final (debitor/creditor), filtrate după nivelul stabilit al pragului de semnificație.

Baza de sondaj se va filtra pentru a elimina valorile rulajelor debitoare ale conturilor de clienți care depășesc valoarea pragului de semnificație, deoarece aceste rulaje vor fi testate individual. Valoarea pragului de semnificație stabilit este de 2% din cifra de afaceri (CAFR, 2012, p. 66), iar pentru o cifră de afaceri de 86.250.650,00 lei, valoarea calculată a pragului de semnificație este de 690.005,20 lei. Totalitatea rulajelor care depășesc această limită vor fi testate individual de către auditor, iar valorile inferioare pragului vor fi testate pe bază de sondaj de clustere.

Din cei 477 de clienți se elimină un număr de 9 clienți ale căror rulaje debitoare sunt superioare pragului de semnificație, 690.005,20 lei: Rd *4111.C112* = 2.511.760,00 lei; Rd *4111.C157* = 2.472.200,00 lei; Rd *4111.C305* = 1.983.200,00 lei; Rd *4111.C454* = 1.829.600,00 lei; Rd *4111.C409* = 1.805.120,00 lei; Rd *4111.C381* = 1.761.000,00 lei; Rd *4111.C141* = 1.756.480,00 lei; Rd *4111.C278* = 1.755.640,00 lei; Rd *4111.C308* = 1.751.560,00 lei. Pentru acești clienți auditorul va aplica individual proceduri de audit pentru testarea principalelor aserțiuni contabile.

Cei 468 de clienți sunt organizați în cele 42 de clustere, o situație centralizatoare fiind sintetizată în **Tabelul A1** din *Anexe*.

2. DEFINIREA EȘANTIONULUI ANALIZAT

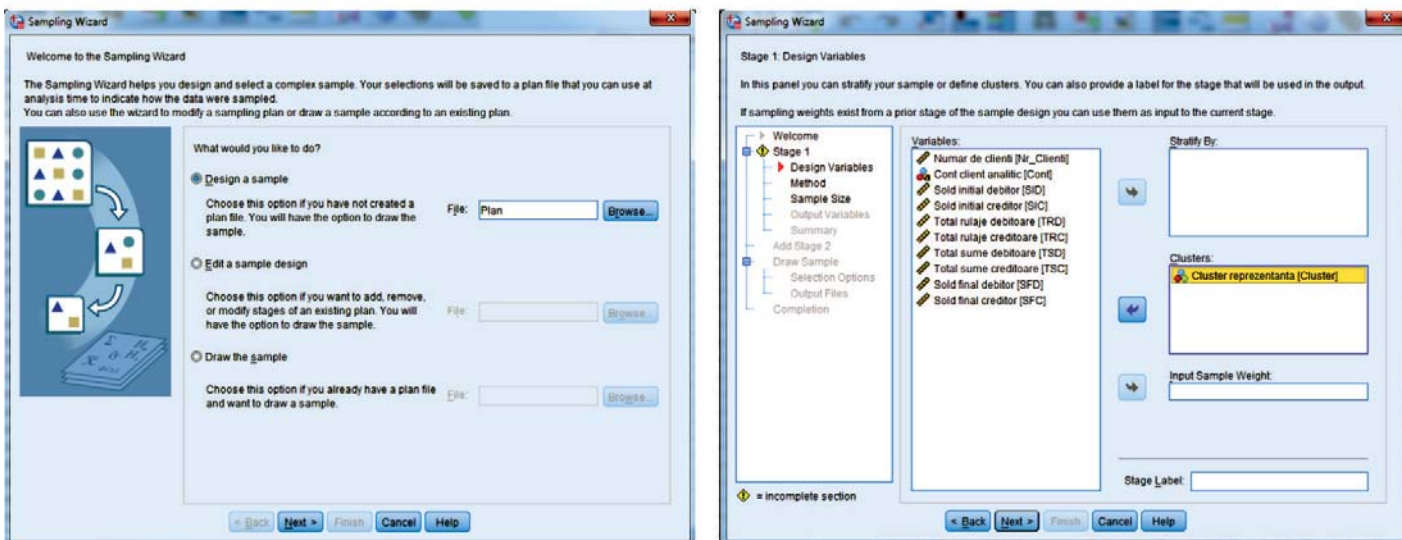
În cazul unui sondaj de clustere, auditorul utilizează ca unități de eșantionare reprezentanțele de la nivelul celor 42 de județe, plus municipiul București. Numărul celor r clustere extrase va fi stabilit în limita a 10% din R . Din cele 42 de clustere, auditorul va extrage aleator 4 clustere, pentru care va testa rulajele debitoare ale tuturor conturilor de clienți.

Extragerea eșantionului folosind SPSS 20.0

Odată stabilit numărul de clustere care va fi extras (r), se poate obține, cu ajutorul programului **SPSS 20.0**, eșantionul utilizat de către auditor în vederea testării rulajelor debitoare. Pentru extragerea eșantionului cu ajutorul **SPSS 20.0** trebuie urmați pașii de mai jos:

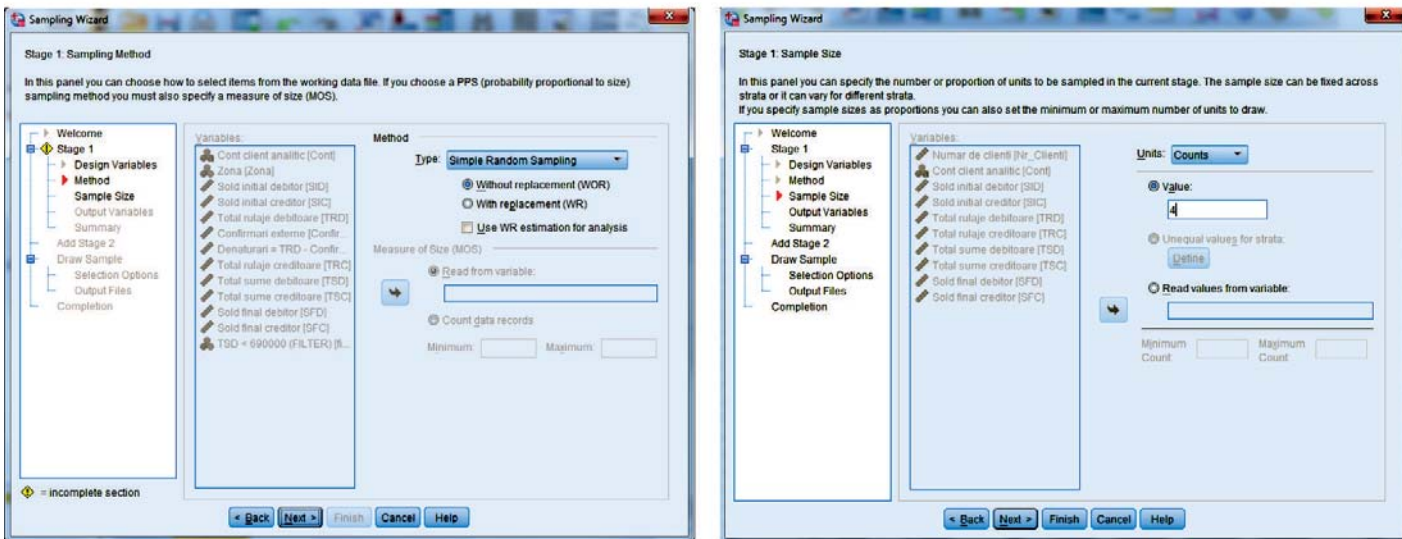
- (1) *Planul de sondaj*. Se selectează din meniul **Analyze** comanda **Complex Samples**, opțiunea **Select a Sample**, prin care se activează fereastra **Sampling Wizard** (vezi **Figura 2**). În cadrul ferestrei **Sampling Wizard**, din opțiunile existente se bifează **Design a sample**. Planul după care se va crea eșantionul se va salva prin intermediul casetei **File** în locația stabilită, cu ajutorul butonului **Browse**. Prin activarea butonului **Next** se trece la următorul pas în crearea eșantionului, definirea variabilelor.
- (2) *Definirea variabilelor*. Cu ajutorul acestei operațiuni se stabilește tipul de eșantion ce se dorește a fi obținut, în cazul de față eșantionul pe bază de clustere. Pentru aceasta se selectează variabila *Cluster reprezentanță [Cluster]* din lista variabilelor prezentate și se realizează mutarea acesteia în caseta **Clusters**. Pentru a trece la următorul pas se activează butonul **Next** (vezi **Figura 2**).
- (3) *Alegerea metodei de eșantionare*. Acest pas constă în selectarea procedurilor de extragere a unităților după care se realizează eșantionarea. În cazul de față se alege **Simple Random Sample Without replacement (WOR)** (vezi **Figura 3**). Cu ajutorul butonului **Next** se trece la următorul pas în obținerea eșantionului.
- (4) *Precizarea volumului eșantionului*. Pentru indicarea numărului de clustere care se vor extrage se poate opta pentru una din cele două variante existente, numărul de unități (**Counts**) și **Proportions**. În cazul în care se alege varianta **Counts** se selectează din cele trei opțiuni cea care indică valoarea numărului de *clustere* dorit a se extrage (**Values**) (vezi **Figura 3**). Precizarea numărului de clustere se realizează în câmpul asociat opțiunii (vezi **Figura 3**).

Figura 2. Fereastra Sampling Wizard și selectarea variabilelor după care se realizează extragerea eșantionului

Sursa: Prelucrări proprii în SPSS 20.0

Figura 3. Selectarea metodei de eșantionare și precizarea numărului de cluster care se va extrage

Sursa: Prelucrări proprii în SPSS 20.0

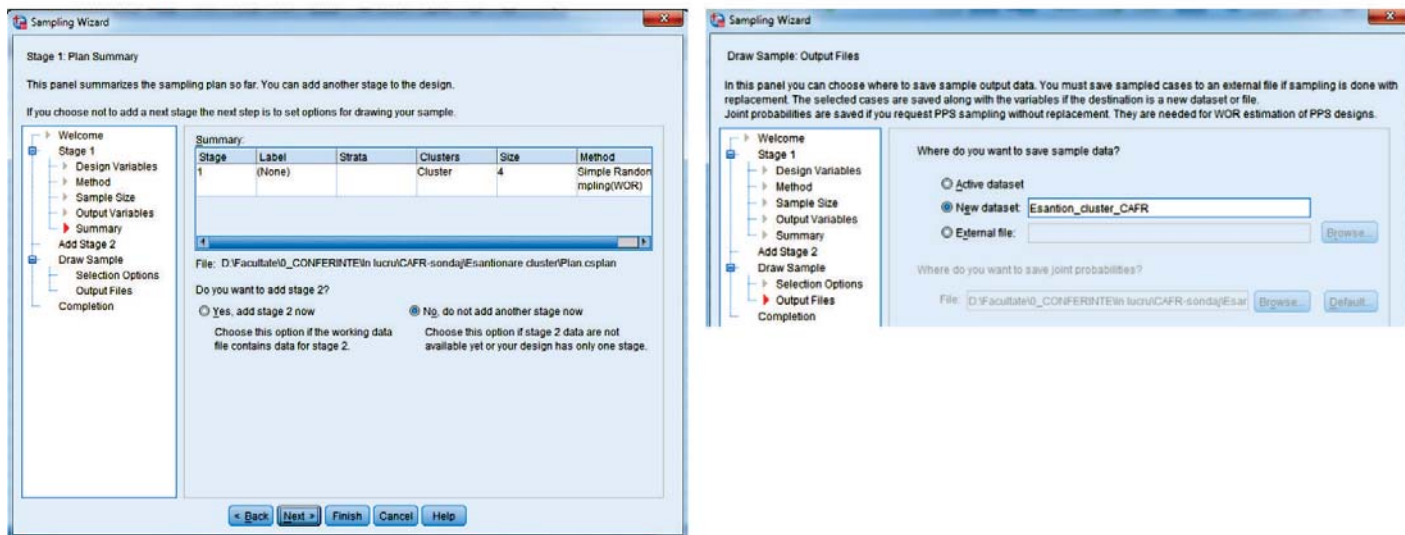
- (5) *Prezentarea planului creat.* În acest pas, **Plan Summary**, se sintetizează caracteristicile planului creat (vezi Figura 4), iar cu ajutorul butonului **Next** se trece la următorul pas.
- (6) *Salvarea eșantionului obținut (Baza de date pentru eșantion).* Această operație se poate face în fereastra **Sampling Wizard**, prin alegerea unei opțiuni: în baza de date în lucru (**Active dataset**), într-o nouă bază de date (**New dataset**), într-un fișier extern (**External file**). Pentru exemplul de față se alege opțiunea **New dataset**, iar baza

de date creată se va numi *Esantion_cluster_CAFR.sav* (vezi Figura 4).

Estimarea valorii medii a denaturărilor contabile

În urma obținerii eșantionului analizat pe baza sondajului de cluster, auditorul poate trece la etapa aplicării testelor supli-

Figura 4. Prezentarea caracteristicilor planului creat pentru sondajul de clustere și salvarea bazei de date pentru eșantionul extras

Sursa: Prelucrări proprii în SPSS 20.0

mentare prin solicitarea confirmărilor externe pentru rulajele debitoare, de la toți clienții din clusterelor selectate. Pe baza rezultatelor obținute pentru cele 4 clusterelor extrase, auditorul poate estima valoarea medie a denaturărilor rulajelor debitoare aferente acestor clusterelor. Ulterior, pe baza mediei mediilor clusterelor extrase, auditorul poate estima valoarea medie a denaturărilor pentru întreaga populație de reprezentanțe studiată.

1. STATISTICA DESCRIPTIVĂ LA NIVELUL EȘANTIONULUI EXTRAS PE BAZA SONDAJULUI DE CLUSTERE

Numărul de clienți din cele 4 clusterelor selectate pentru care auditorul va trebui să solicite confirmarea valorilor rulajelor debitoare este de 40. În Tabelul A2 din *Anexe* sunt prezentate pentru fiecare din clusterelor extrase totalitatea clienților

Tabel 1. Statistici descriptive pentru grupele incluse în eșantion

Cluster (i)	Volum cluster (m_i)	Medie ($\bar{X}_i$)
9	9	12.240,00
15	11	12.217,30
17	12	12.541,83
25	8	18.812,75
-	$m = 40$	-

Sursa: Prelucrări proprii în SPSS 20.0

care au desfășurat tranzacții cu reprezentanțele în exercițiul auditat, valorile rulajelor debitoare, confirmările externe și diferențele înregistrate (*Rulaje debitoare – Confirmări externe*).

La nivelul eșantionului analizat sunt prezentate, în Tabelul 1, statisticile descriptive care apar pentru fiecare din cele 4 clusterelor extrase.

Pentru eșantionul analizat, s-a calculat media denaturărilor pentru fiecare cluster cuprins în eșantion, valorile acestora fiind prezentate în Tabelul 1.

Testarea omogenității clusterelor s-a realizat cu ajutorul ANOVA.

Rezultatele obținute în urma aplicării ANOVA și sintetizate în Tabelul 2 indică inexistența unor diferențe semnificative între valorile medii ale denaturărilor contabile între clusterelor, valoarea Sig pentru testul F calculat fiind mai mare decât 0,05.

Tabel 2. Rezultatele ANOVA privind testarea existenței unor diferențe semnificative între nivelurile medii ale denaturărilor pe clusterelor

	Suma pătratelor	df	Media pătratelor	F	Sig.
Intergrupe	$2,684 \cdot 10^9$	3	$0,894 \cdot 10^8$	0,263	0,852
Intragrupa	$12,227 \cdot 10^9$	36	$3,408 \cdot 10^8$		
Total	$12,254 \cdot 10^9$	39			

Sursa: Prelucrări proprii în SPSS 20.0

2. CALCULUL VALORII MEDII A DENATURĂRILOR CONTABILE, FOLOSIND SPSS 20.0

În cazul sondajului de clustere, atunci când volumele clustere-
lor nu sunt egale între ele, în calculul mediei denaturărilor
contabile înregistrate la nivelul eșantionului trebuie să se țină
cont și de numărul de unități (clienți) din fiecare cluster
(reprezentanță).

Pentru exemplul considerat, calculul cu ajutorul **SPSS 20.0** a
mediei denaturărilor înregistrate la nivelul rulajelor debitoare
ale unui client din eșantion se face pe baza planului de sondaj
prezentat și salvat la *pasul 1 (Planul de sondaj, din Figura 2)*.
Din meniul **Analyze** al **SPSS 20.0** se selectează comanda
Complex Samples, opțiunea **Descriptives**, prin care se acti-
vează fereastra **Complex Sampling Plan for Descriptives**
Analysis. În această etapă, prin alegerea planului salvat la
pasul 1, se activează fereastra **Complex Sample Descriptives**

Tabel 3. Media, eroarea medie de selecție și limitele intervalului de încredere privind denaturările contabile, estimate pe baza eșantionului de clustere de clienți

Medie ($\bar{X}$)	Eroare medie de selecție (σ_{μ})	Interval de încredere (95%)	
		Limită inferioară	Limită superioară
13.638,86	1.313,87	9.457,55	17.820,17

Sursa: Prelucrări proprii în SPSS 20.0

care permite estimarea prin interval de încredere a valorii
medii a denaturărilor contabile. Rezultatele obținute în SPSS
sunt prezentate în **Tabelul 3**. Valoarea medie a denaturărilor

ANEXA 1. Situația centralizată a conturilor de clienți pe total și pe clustere

Cluster	Nr Clienți	SID	SIC	RD	RC	TSD	TSC	SFD	SFC
1	9	275.120	0	791.560	684.240	1.066.680	684.240	382.440	0
2	11	177.520	0	352.640	435.440	530.160	435.440	94.720	0
3	10	422.160	0	861.400	828.360	1.283.560	828.360	455.200	0
4	11	212.760	3.120	421.400	415.000	634.160	418.120	216.040	0
5	10	264.600	0	671.320	831.480	935.920	831.480	104.440	0
6	12	275.240	4.240	705.480	640.880	980.720	645.120	335.600	0
7	10	266.040	26.880	731.160	611.000	997.200	637.880	359.320	0
8	11	610.000	0	489.360	461.600	1.099.360	461.600	637.760	0
9	9	256.240	0	517.160	615.360	773.400	615.360	158.040	0
10	11	1.396.640	10.400	951.160	433.400	2.347.800	443.800	1.904.000	0
11	10	462.680	0	717.240	414.200	1.179.920	414.200	765.720	0
12	9	450.120	0	799.640	293.680	1.249.760	293.680	956.080	0
13	12	725.560	0	987.480	470.120	1.713.040	470.120	1.242.920	0
14	11	1.032.600	2.600	1.005.320	467.880	2.037.920	470.480	1.567.440	0
15	11	408.000	0	604.040	278.640	1.012.040	278.640	733.400	0
16	10	598.360	53.200	1.368.440	745.920	1.966.800	799.120	1.167.680	0
17	12	517.880	0	611.240	353.320	1.129.120	353.320	775.800	0
18	12	577.240	15.720	829.920	634.360	1.407.160	650.080	757.080	0
19	9	450.720	0	759.680	139.320	1.210.400	139.320	1.071.080	0
20	12	750.440	16.120	1.145.560	473.480	1.896.000	489.600	1.406.400	0
21	12	457.760	43.920	775.800	379.280	1.233.560	423.200	810.360	0
22	11	376.280	0	525.960	487.800	902.240	487.800	414.440	0
23	12	608.920	0	1.048.560	519.080	1.657.480	519.080	1.138.400	0
24	9	246.600	0	367.040	294.760	613.640	294.760	318.880	0
25	8	396.520	0	596.160	668.840	992.680	668.840	323.840	0
26	10	278.440	0	427.000	364.600	705.440	364.600	340.840	0
27	10	574.720	0	941.480	448.800	1.516.200	448.800	1.067.400	0
28	13	459.920	0	840.000	538.600	1.299.920	538.600	761.320	0
29	12	882.120	0	1.323.840	584.880	2.205.960	584.880	1.621.080	0
30	13	469.560	0	707.600	531.040	1.177.160	531.040	646.120	0
31	12	258.400	0	361.480	400.120	619.880	400.120	219.760	0
32	13	627.760	0	1.490.880	1.425.400	2.118.640	1.425.400	693.240	0
33	11	464.280	68.880	916.840	705.280	1.381.120	774.160	606.960	0
34	10	515.200	0	759.440	513.720	1.274.640	513.720	760.920	0
35	12	550.440	0	1.013.560	499.800	1.564.000	499.800	1.064.200	0

contabile înregistrate la nivelul rulajelor debitoare ale clienților din eșantion este egală cu 13.638,86 lei iar eroarea medie de selecție ($\sigma_{\bar{\mu}}$) este egală cu 1.313,86 lei (Vezi Tabelul 3).

3. CALCULUL ERORII LIMITE DE SELECȚIE

În condițiile în care auditorul dorește garantarea cu o probabilitate dată a rezultatelor obținute prin estimarea punctuală a mediei denaturărilor contabile care pot să apară la nivelul rulajelor debitoare ale conturilor de clienți, este necesar să se calculeze eroarea limită de selecție. Relația de calcul este:

$$\Delta_{\bar{\mu}} = t_{(r-1); \alpha/2} \cdot \sigma_{\bar{\mu}} \quad (6)$$

Valoarea $t_{(r-1); \alpha/2}$ lui se va citi din *Tabelul t-Student*, pentru gradele de libertate, $\nu_1 = r-1$, și riscul, α , asumat de auditor. Pentru $r=4$ și $\alpha = 0,05$, $t_{3; 0,025} = 3,182$. Eroarea limită este egală cu:

$$\Delta_{\bar{\mu}} = 3,182 \cdot 1.313,87 = \pm 4.18131 \text{ lei}$$

4. INTERVALUL DE ÎNCREDERE AL VALORII MEDII

Odată estimată *valoarea medie a denaturărilor contabile și valoarea erorii limită de selecție* ($\Delta_{\bar{\mu}}$), auditorul poate estima limitele intervalului de încredere pentru valoarea medie a denaturărilor contabile care pot să apară la nivelul rulajelor debitoare ale conturilor de clienți. Intervalul de încredere (*I.C.*) este definit de limitele:

$$I.C. = [L_{inf} \text{ Denaturări contabile}; L_{sup} \text{ Denaturări contabile}] = [\bar{x} - t_{r-1; \alpha/2} \cdot \sigma_{\bar{\mu}_j}; \bar{x} + t_{r-1; \alpha/2} \cdot \sigma_{\bar{\mu}_j}] \quad (7)$$

Cu o probabilitate de 95% se poate aprecia că valoarea medie a denaturărilor contabile produse asupra conturilor de clienți 4111.Ci este acoperită de intervalul de încredere:

$$I.C. = [13.638,86 - 3,182 \cdot 1.313,87; 13.638,86 + 3,182 \cdot 1.313,87] = [9.457,55; 17.820,17] \text{ lei.}$$

Cluster	Nr Clienți	SID	SIC	RD	RC	TSD	TSC	SFD	SFC
36	13	527.520	0	420.760	342.320	948.280	342.320	605.960	0
37	12	883.760	0	1.419.080	503.680	2.302.840	503.680	1.799.160	0
38	14	755.800	0	1.228.920	389.200	1.984.720	389.200	1.595.520	0
39	12	550.200	0	706.200	281.920	1.256.400	281.920	974.480	0
40	11	868.840	0	1.432.240	424.960	2.301.080	424.960	1.876.120	0
41	12	655.600	0	963.960	420.440	1.619.560	420.440	1.199.120	0
42	14	916.560	440	528.400	416.480	1.444.960	416.920	1.028.040	0
Total	468	22.455.120	245.520	34.116.400	21.368.680	56.571.520	21.614.200	34.957.320	0

Sursa: Date convenționale

ANEXA 2. Rulajele debitoare, confirmările externe și diferențele obținute la nivelul eșantionului observat

Cluster	Cont	RD	Conf	Denat	Cluster	Cont	RD	Conf	Denat
(0)	(1)	(2)	(3)	(4)=(2)-(3)	(0)	(1)	(2)	(3)	(4)=(2)-(3)
9	4111.C0085	71.160	34.440,00	36.720,00	17	4111.C0171	63.960	53.618,00	10.342,00
9	4111.C0086	69.600	57.360,00	12.240,00	17	4111.C0172	59.480	41.120,00	18.360,00
9	4111.C0087	64.680	40.200,00	24.480,00	17	4111.C0173	42.520	15.420,00	27.100,00
9	4111.C0088	63.000	63.000,00	0,00	17	4111.C0174	30.440	0,00	30.440,00
9	4111.C0089	58.920	46.680,00	12.240,00	17	4111.C0175	24.720	24.720,00	0,00
9	4111.C0090	56.600	44.360,00	12.240,00	17	4111.C0176	20.800	20.800,00	0,00
9	4111.C0091	50.240	50.240,00	0,00	17	4111.C0177	11.160	11.160,00	0,00
9	4111.C0092	49.120	49.120,00	0,00	17	4111.C0178	8.920	8.920,00	0,00
9	4111.C0093	33.840	21.600,00	12.240,00	17	4111.C0179	6.800	6.800,00	0,00
15	4111.C0150	99.160	50.703,29	48.456,71	17	4111.C0180	0	0,00	0,00
15	4111.C0151	77.000	50.280,00	26.720,00	17	4111.C0181	173.640	146.100,00	27.540,00
15	4111.C0152	76.120	49.400,00	26.720,00	17	4111.C0182	168.800	132.080,00	36.720,00
15	4111.C0153	72.760	58.626,42	14.133,58	25	4111.C0260	15.000	15.000,00	0,00
15	4111.C0154	56.960	56.960,00	0,00	25	4111.C0262	107.040	33.600,00	73.440,00
15	4111.C0155	52.880	52.880,00	0,00	25	4111.C0263	93.960	38.960,00	55.000,00
15	4111.C0156	45.680	45.680,00	0,00	25	4111.C0264	92.880	70.818,00	22.062,00
15	4111.C0157	43.720	43.720,00	0,00	25	4111.C0265	79.520	79.520,00	0,00
15	4111.C0158	42.920	42.920,00	0,00	25	4111.C0266	74.200	74.200,00	0,00
15	4111.C0159	19.440	1.080,00	18.360,00	25	4111.C0267	71.560	71.560,00	0,00
15	4111.C0160	17.400	17.400,00	0,00	25	4111.C0268	62.000	62.000,00	0,00

Notă: RD – rulaje debitoare; Conf – valoarea confirmărilor externe; Denat – valoarea calculată a denaturărilor

Sursa: Date convenționale

Pe baza nivelului mediu estimat și al numărului de clustere la nivelul populației, se poate estima valoarea totală a denaturărilor contabile la nivelul populației, astfel:

$$\text{Valoarea totală a denaturărilor} = \bar{x} \times R \quad (8)$$

$$\begin{aligned} \text{Valoarea totală a denaturărilor} &= \bar{x} \times R = 13.638,86 \times 42 = \\ &= 572.832,12 \text{ lei.} \end{aligned}$$

Se poate observa că valoarea estimată a denaturărilor totale care pot să apară la nivelul rulajelor debitoare ale conturilor de clienți este inferioară valorii pragului de semnificație calculat (690.005,20 lei), ceea ce presupune că opinia auditorului nu poate fi afectată în mod semnificativ de apariția eventualelor fraude sau erori.

Concluzii

Atunci când firma auditată este organizată pe grupuri, fie naturale, fie administrative, răspândite geografic, sondajul de clustere este recomandat pentru atingerea obiectivelor auditorului. Aplicarea sondajului de clustere în cadrul misiunii de audit financiar poate fi utilă pentru obținerea probelor de audit, suficiente și adecvate, privind existența denaturărilor contabile în condițiile unor costuri reduse aferente probelor colectate, cu impact direct asupra onorariilor de audit. Folosind o serie de date convenționale, în studiu s-a prezentat modul de obținere a unui eșantion de clustere pe baza căruia s-au estimat, punctual și prin interval de încredere, nivelul mediu și valoarea totală a denaturărilor contabile privitoare la rulajele aferente contului de creanțe-clienți. Cele 42 de clustere au fost definite având în vedere organizarea firmelor pe reprezentanțe teritoriale care corespund celor 41 de județe ale țării, plus municipiul București. Clusterelor includ clienții, persoane juridice, care au desfășurat tranzacții cu firma auditată,

în perioada supusă auditului financiar.

Prin compararea rezultatelor obținute în studiile precedente în care s-au utilizat sondajul-aleator simplu (Jaba *et al.*, 2014a) și sondajul aleator stratificat (Jaba *et al.*, 2014b), cu cele rezultate din aplicarea sondajului de clustere pot fi evidențiate o serie de asemănări și deosebiri. În cazul sondajului de clustere se înregistrează un volum redus al clienților testați (36 pentru sondajul aleator simplu, 81 pentru sondajul aleator stratificat și 40 pentru sondajul de clustere). Acest lucru poate conduce la o reducere semnificativă a costurilor misiunii, precum și a timpului de aplicare a testelor de detaliu și de obținere a probelor de audit. La nivelul mediei estimate prin interval de încredere, se poate aprecia că sondajul de clustere se apropie ca precizie mult mai mult de valorile estimate pe baza sondajului stratificat: I.C. *Sondaj aleator simplu* = [3.503,06; 20.976,94] lei, I.C. *Sondaj stratificat* = [8.614,44; 15.865,56] lei și I.C. *Sondaj de clustere* = [9.457,55; 17.820,17] lei.

Trebuie precizat faptul că sondajul de clustere se poate aplica doar în cazul existenței unei forme de organizare naturală sau administrativă a populației în grupuri relativ omogene între ele. Metodologia de lucru prezentată poate fi utilizată în cadrul misiunii de audit financiar pentru obținerea probelor de audit pe baza sondajului de clustere. Pornind de la un eșantion de clustere extras aleator, auditorul poate estima valoarea medie, precum și valoarea totală a denaturărilor contabile la nivelul întregii populații. Această metodă de eșantionare poate contribui semnificativ la reducerea costurilor misiunii, cu impact direct asupra diminuării onorariilor de audit practicate de către auditor.

Utilizarea metodelor statistice în cadrul auditului financiar, dar și interconectarea acestuia cu analiza financiară și contabilitatea, poate deschide o direcție nouă de cercetare, pe care o numim ipotetic **auditometrie** (*auditometrics*). ●

Bibliografie

- Arens, A., Elder, R., Beasley, M. (2012), *Auditing and assurance services: an integrated approach*, 14th edition, Pearson Education, New Jersey
- Barrow, M. (2006), *Statistics for economics, accounting, and business studies*, 4th ed., Pearson, Harlow
- Cochran, W. G. (1977), *Sampling techniques* (3rd edition), John Wiley & Sons, New York
- Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A., Wallage, P. (2005), *Principles of Auditing. An Introduction to International Standards of Auditing*, 2nd edition, Ed. Pearson Education
- Jaba, E. (2002), *Statistică*, ediția a 3-a, Ed. Economică, București
- Jaba, E., Grama, A. (2004), *Analiza statistică cu SPSS sub Windows*, Ed. Polirom
- Jaba, E., Robu, I.-B., Robu, M.-A. (2014), *Eșantionarea statistică în auditul financiar pentru estimarea denaturărilor contabile*, Revista „Audit Financiar” nr. 4 (112), 19-27
- Jaba, E., Robu, I.-B., Robu, M.-A. (2014), *Creșterea preciziei estimațiilor denaturărilor contabile pe baza folosirii sondajului stratificat*, Revista „Audit Financiar” nr. 5 (113), 18-28
- Messier, W.F.Jr., Glover, S.M., Prawitt, D.F. (2008), *Auditing & assurance services: a systematic approach*, 6th edition, McGraw-Hill, New York
- Raffergeau, J., Dubois, F. (1978), *Audit: méthodes statistiques*, Ed. Publi Union, Paris
- Soltani, B. (2007), *Auditing: An International Approach*, Prentice Hall, Pearson Education, Essex
- Voineagu, V., Pele, D., Voineagu, M.-A. (2001), *Probleme ale tehnicilor de sondaj de tip cluster*, Revista „Informatica Economică” nr. 1(17), 101-109
- Whittington, O.R. (2014), *Wiley CPAexcel Exam Review 2014 Study Guide: Auditing and Attestation*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey
- Camera Auditorilor Financiari din România – CAFR (2012), *Ghid pentru un Audit de Calitate*, Print Group, București
- Federația Internațională a Contabililor (*International Federation of Accountants - IFAC*) & Consiliul pentru Standarde Internaționale de Audit și Asigurare (*International Auditing and Assurance Standards Board - IAASB*) (2013), *Manual de reglementări internaționale de control al calității, audit, revizuire, alte servicii de asigurare și servicii conexe*, Ediția 2012, coeditare Ed. Irecson-CAFR, București

Cercetări privind provocările tehnologiei informatice în auditul intern

Victoria STANCIU*

Abstract

Insights of Information Technology Challenges in Internal Audit

IT based business models and processes are omnipresent in today companies' activities. As a result, internal audit has to be prepared to face this new IT based business models and control environment. In this new context, the traditional internal audit approach is not effective anymore. In this respect, internal audit faces the IT challenge and imbeds IT tools and techniques in its own processes aiming at improving its performance.

This paper emphasizes the need and means to implement the *Technology Maturity Model* recommended by The Institute of Internal Auditors (IIA) aiming at promote IT based activities in the internal audit work. The research conclusions aim at helping internal auditors in their information technology strategy development and implementation and improving their strategic thinking and action.

Key words: information technology, internal audit, technical skills, strategy

JEL Classification: M42, M15, O33

Cuvinte cheie: tehnologia informației, audit intern, abilități tehnice, strategie

Introducere

Dependența organizațiilor de tehnologia informației (IT) este unanim recunoscută, impactul fiind resimțit în toate aspectele activității desfășurate: modele de business, relațiile cu partenerii de afaceri, procesele de monitorizare și management, sistemul de raportare internă și externă, plăți etc.

Complexitatea și natura proceselor de afaceri au determinat utilizarea unor sisteme informatice tot mai complexe, integrând nu doar procese de prelucrare a datelor, ci și procese de control

* Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, e-mail: victoria.stanciu@cig.ase.ro

intern. Din această perspectivă, activitatea auditorilor interni este chemată să facă față unei noi provocări determinată de mediul de business, precum și de mediul de control intern, puternic impactate de implementarea tehnologiei informației. Misiunile de audit intern nu vor mai urma „calea clasică” a auditului operațional și, respectiv, audit IT, ci vor presupune integrarea și testarea automată a întregii populații de tranzacții și auditarea unor procese IT împreună cu procesele de business pe care le susțin. Funcția contabilă este la rândul său susținută de aplicații tot mai complexe, unele fiind bazate pe tehnologii de ultimă oră, determinând mutații semnificative în însuși conținutul muncii contabililor și auditorilor, precum și al profilului lor profesional. Raportul din 2013 al ACCA, *Digital Darwinism: thriving in the face of technology change*, a evidențiat nevoia ca profesioniștii contabili și cei din domeniul financiar să rămână deschiși la schimbările determinate de utilizarea noilor tehnologii ale informației și să-și dezvolte permanent cunoștințele și abilitățile profesionale, astfel încât să înțeleagă și să utilizeze soluții IT și să-și adapteze metodologiile la acest mediu de lucru puternic informatizat.

Mediul de afaceri și companiile sunt supuse unui proces rapid și continuu al schimbării. Auditul intern la rândul său trebuie să evolueze alături de companie. Asimilarea soluțiilor IT la nivelul proceselor de afaceri și de management impune o aplecare aparte a auditului intern și asupra acestor aspecte, răspunzând astfel așteptărilor stakeholderilor. Funcția de audit intern resimte la rândul său impactul tehnologiei informației în multiple planuri: strategie, tipologia misiunilor, obiective, proceduri și instrumente de lucru, cunoștințe și expertiză necesare derulării misiunilor etc. Cercetarea de față a aprofundat aceste aspecte încercând să reliefeze modul în care auditul intern (AI) trebuie să înțeleagă și să integreze cunoștințele din aria IT și instrumentele informatice în munca de zi cu zi.

Metodologia cercetării

Prezentul articol face parte dintr-o cercetare mai largă, desfășurată în ultimii ani, urmărind identificarea transformărilor în domeniul auditului intern. Demersul de cercetare s-a desfășurat cu scopul de a răspunde nevoii de a identifica modificările prefigurate în aria auditului intern determinate de noile așteptări și provocări la care acesta trebuie să răspundă, precum și schimbările determinate de acestea în munca auditorilor interni și în profilul lor profesional. Cercetarea desfășurată este de tip teoretic, cu abordări consensual inductive. Autorul a procedat la selectarea și analiza literaturii de specialitate în domeniul AI, documentarea axându-se pe documente emise de Institutul Auditorilor Interni (IIA) cu privire la impactul IT asupra auditului intern. În egală măsură, pentru cercetarea desfășurată au prezentat interes studii realizate în plan internațional vizând tendințe în evoluția auditului intern, astfel încât cercetarea a putut evidenția măsura în care recomandările și reglementările IIA au reușit să fie implementate, precum și viziunile șefului Departamentului de audit intern (CAE) cu privire la demersul pe care urmează să îl parcurgă.

Provocări în auditul intern

Numeroasele dezbateri profesionale pe tema creșterii vizibilității funcției de audit intern în cadrul organizațiilor au evidențiat ca puncte de vedere unanim acceptate: alinierea la prioritățile organizației, cunoașterea așteptărilor deținătorilor de interese (stakeholderilor), orientarea spre riscuri și crearea de valoare. Toate aceste deziderate impun flexibilitate, astfel încât planul și munca auditorilor să se plieze pe modificările intervenite în expunerea la risc și pe noile priorități la care organizația trebuie să răspundă.

În opinia noastră, cheia succesului stă în puterea vizionară a șefului departamentului de audit intern (CAE) și în conștientizarea de către acesta a permanenței nevoi de schimbare. Această schimbare vizează un orizont de timp mai larg și, în consecință, o gândire strategică cu privire la rolul, viziunea și abordarea auditului intern. Gândirea căii de urmat este în responsabilitatea CAE, iar implementarea ei impune efortul colectiv al întregului departament, conștient de nevoia acestei schimbări, a comitetului de audit și, respectiv, a conducerii la vârf, care să înțeleagă nevoia acestui demers și să susțină acest efort (inclusiv financiar). Responsabilitatea CAE este de a găsi modalitatea de a îmbunătăți continuu munca de audit, astfel încât să deruleze mai rapid misiunile și la un cost mai mic, furnizând însă mai multă valoare și îmbunătățind comunicarea și relațiile în cadrul organizației.

Succesul auditului intern va depinde de profesionalismul și abilitatea CAE de a prioritiza activitățile către ariile critice și de a adopta abordări moderne implicând utilizarea pe scară extinsă a soluțiilor oferite de tehnologia informațiilor.

Modelele și procesele de afaceri bazate pe tehnologiile informatice (IT) sunt omniprezente astăzi în activitățile companiilor. Ca urmare a acestui fapt, auditul intern trebuie să fie pregătit să facă față acestor modele de business informatizate

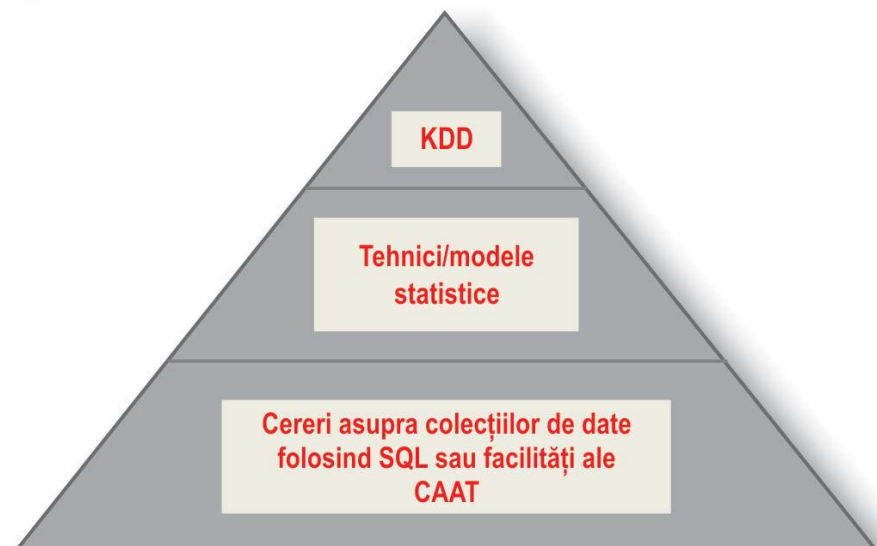
Soluții IT dedicate muncii auditorilor interni de tipul monitorizare continuă și analiza datelor vor determina un impact semnificativ asupra muncii auditorilor interni în următorii ani. Folosirea pe scară largă a Tehnicilor de Audit Asistate de Calculator (*Computer-Assisted Audit Techniques - CAAT*), prezentând funcționalități de extragere și analiză a datelor, precum și de analiză a riscurilor, oferă auditorilor interni posibilitatea investigării întregii populații de date, fiind astfel depășite limitările specifice lucrului la nivel de eşantioane. O mențiune suplimentară apreciem a fi necesară pentru noua abordare implicând monitorizarea continuă. Aplicațiile dedicate permit identificarea potențialelor tranzacții frauduloase, neconforme sau atipice prin investigații zilnice, săptămânale sau lunare.

Data mining reprezintă un subset al unui CAAT realizat pentru testarea și monitorizarea riscurilor folosind tehnici de analiză a datelor. În funcție de riscurile pe care le monitorizează, tehnicile de data mining pot pleca de la un atribut sau model pe care îl investighează (caz în care se utilizează o cerere asupra bazei de date), tehnici statistice, aplicate

când sunt cunoscute atribute, dar nu este cunoscut modelul în funcție de care să se facă regăsirea datelor – auditorul urmărind să extragă o informație dintr-o populație de date) sau tehnica de data mining (*Knowledge Discovery in Databases - KDD*), ce conduce la crearea de cunoștințe pe baza investigării

colecțiilor de date (aplicabilă în detectarea fraudelor, a plăților multiple către furnizori prezentând aceeași adresă, spre exemplu) (Figura 1). În esență, KDD este un proces mai larg, care asigură crearea de cunoștințe noi plecând de la date stocate în baze de date. Procesul KDD implică: selecția de date din baza de date, prelucrarea datelor

Figura 1. Tehnici de analiză a datelor

Sursa: Proiecție proprie

selectate, transformarea datelor (implicând strategii de manipulare a câmpurilor lipsă, identificarea unor caracteristici utile în funcție de scopul urmărit etc.), aplicarea unui algoritm de data mining (cu scopul identificării unui model - de exemplu, model de fraudă, model utilizat în spălarea banilor etc.), interpretarea și evaluarea modelului.

Fiind subliniată importanța derulării unui audit continuu, prezentăm modelul de asigurare pe baze continue cu privire la risc și control, auditul și monitorizarea continuă fiind integrate în cadrul acestui model. Modelul pleacă de la înțelegerea obiectivelor organizației, auditul intern fiind chemat să ajute organizația în realizarea acestora. Plecându-se de la obiectivele propuse, se identifică potențialele riscuri și se evaluează eficacitatea controalelor menite să urmărească aceste riscuri. Tehnicile de data mining oferă indicatori cu privire la calitatea procesului de management al riscurilor și la calitatea controalelor implementate. Monitorizarea continuă a riscurilor și controalelor permite mecanisme de raportare prin tablouri

de bord actualizate continuu, conținând alerte pentru nivele de risc ridicate, incidente, eșecuri ale controalelor (Marks, 2009).

Tehnicile de data mining la cerere sunt aplicabile în cazul investigării unor anomalii individuale identificate, erori ale controalelor, analiza extinsă asupra unor anumite probleme.

Programul de prevenire și detectare a fraudelor este construit în baza modelului din **Figura 2**, fiind de real ajutor auditorilor interni.

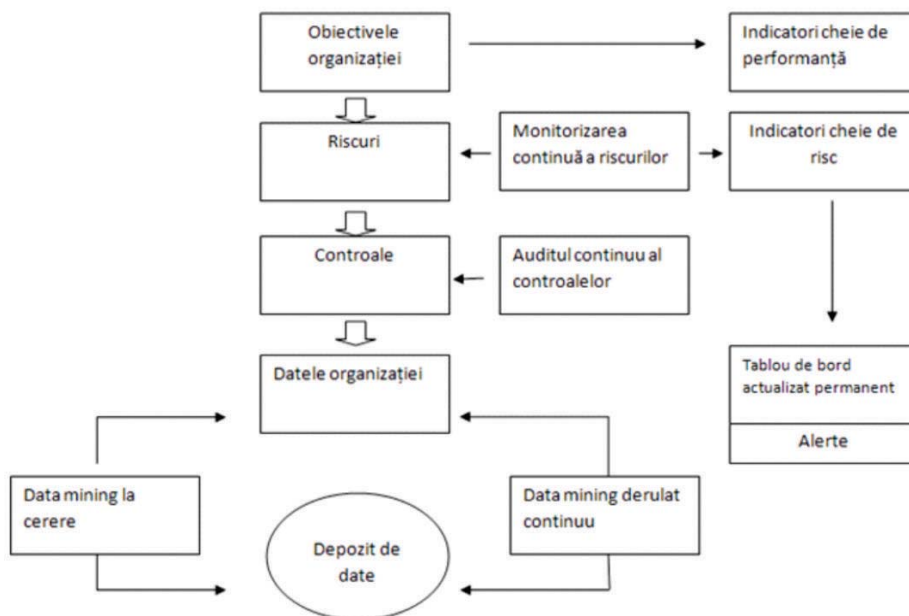
Trecerea la abordări precum audit continuu și utilizarea pe scară largă a instrumentelor IT, mai ales în aria analizei și regăsirii datelor (*data mining*) nu înseamnă doar beneficii pentru auditorii interni, ci, în egală măsură, o provocare. Provocarea este determinată de nevoia trecerii de la practici tradiționale, implicând testări și verificări manuale sau preponderent manuale, către monitorizarea în timp real și analiză a datelor. Din această perspectivă saltul calitativ se manifestă, pe de o parte, la nivelul procedurilor care vor fi regândite plecând

de la instrumentele informatice puse la dispoziția auditorilor interni iar, pe de altă parte, în planul cunoștințelor și abilităților noi pe care auditorii interni trebuie să le dobândească. Nevoia acestei schimbări este conștientizată de auditorii interni, fapt reflectat de sondajul realizat de IIA în 2010: 21% din respondenții sondajului au declarat că nu folosesc instrumente informatice; 47,5 % au declarat că folosesc *data mining*; 46,9% folosesc CAAT; 30,9% aplică audit continuu (Anderson și Svare). Aceste date evidențiază faptul că sunt segmente de auditori interni care folosesc mai multe tipuri de instrumente informatice, acestea fiind integrate deplin în procedurile de lucru. Același studiu evidențiază că, în perspectiva următorilor cinci ani, va crește semnificativ, mai ales în companiile mari și medii, utilizarea CAAT (62,9%), a documentelor de lucru electronice (55,2%), auditul continuu (53,8%), data mining (52,3%) și planificarea bazată pe risc - 51,7% (acest ultim element fiind prioritar pentru companiile mici).

Pentru a putea asigura acest imperativ al trecerii la utilizarea extinsă a instrumentelor IT, IIA recomandă următorii pași (Anderson and Svare, 2011,40):

- ➔ analiza critică a stadiului actual al utilizării instrumentelor informatice;
- ➔ realizarea unui inventar al instrumentelor folosite și evidențierea legăturii cu activitățile pe care le susțin;
- ➔ elaborarea de strategii și planuri pentru asimilarea tehnologiei informației;
- ➔ colaborarea cu funcția IT din cadrul organizației pentru a se asigura alinierea la alte strategii și pentru a se folosi cât mai eficient resursele și protocoalele existente;
- ➔ elaborarea unei strategii pe termen lung care să prevadă:
  - procesele de AI cheie;

Figura 2. Model de asigurare pe baze continue a riscului și controalelor

Sursa: Adaptare după Norman Marks, A Look into the Future: The Next Evolution of Internal Audit

- nevoia unor instrumente automate de tip data mining, audit continuu și analiză a datelor;
  - abilități privind utilizarea instrumentelor bazate pe tehnologia informațiilor, precum și identificarea gap-urilor privind abilitățile existente în raport cu cele necesare;
  - bugete care să permită trecerea la utilizarea/utilizarea extinsă a instrumentelor bazate pe tehnologia informațiilor;
  - beneficiile anticipate ale investițiilor în instrumente IT;
  - identificarea modalității de măsurare a eficacității investițiilor în IT, procese și activități.
- ➔ gândirea unui program de training cuprinzător vizând cerințe curente și pe termen lung privind utilizarea IT.

Între provocare și puterea de implementare

Studiul *Developing an effective internal audit technology strategy* publicat de IIA în 2013 evidențiază decalajul existent între conștientizarea de către directorii departamentelor de AI a nevoii de utilizare a IT și cunoștințele și abilitățile existente în cadrul departamentului. Dintre cei 500 de directori de AI intervievați, 48% au declarat că nu dispun de abilitățile necesare, iar 14% au declarat că echipele lor au abilități de nivel mediu privind utilizarea tehnologiei informației.

Cu scopul de a îmbunătăți performanțele auditorilor interni, ca urmare a utilizării instrumentelor specifice tehnologiei informațiilor, cercetătorii IIA au elaborat *Technology Maturity Model* (Modelul Maturității Tehnologice), care precizează pașii succesivi ce trebuie urmați de auditorii interni pentru a se realiza îmbunătățirea și extinderea utili-

zării IT în munca lor și, implicit, elaborarea strategiilor de implementare eficiente a instrumentelor IT în activitățile de audit intern care să asigure în același timp alinierea la obiectivele companiei.

Modelul propus prevede patru stadii succesive pe care funcția de AI urmează să le parcurgă pentru a progresa în utilizarea tehnologiei informației sau a atinge pragul de maturitate a integrării IT în activitățile sale. Cele patru faze propuse sunt: inițial, adecvat, îmbunătățit, optimizat (IIA, 2012, 6). Fiecare dintre aceste faze ce urmează a fi parcurse succesiv presupune utilizarea unui anumit set de instrumente IT și procese de AI implicate.

Cele patru faze nu prezintă granițe fixe, ci mai degrabă reflectă treceri progresive intermediare. Trecerea de la un nivel de maturitate la altul implică asimilarea nu doar a instrumentului IT în procesele AI, ci și dobândirea abilităților necesare folosirii eficiente a respectivelor instrumente IT.

Conform modelului propus, faza inițială presupune folosirea programelor reutili-

zabile și a listelor de control, folosirea inițială a CAAT, fișiere electronice și alături de toate acestea - formarea specialiștilor. Pasajul către faza de adecvare presupune, spre exemplu, utilizarea aplicațiilor pentru automatizarea foilor de lucru, accesul la baze de date externe privind riscul și controlul. Faza de adecvare va presupune extinderea trainingului IT la nivelul întregii echipe de auditori și utilizarea în majoritatea misiunilor a proceselor automate de regăsire a datelor. Pasajul către faza următoare, cea de utilizare îmbunătățită a IT, presupune integrarea în activitățile curente a instrumentelor de planificare, a instrumentelor de evaluare a riscurilor și de utilizare ad-hoc a instrumentelor de data mining. Faza de utilizare avansată a instrumentelor IT implică existența unei strategii formale privind utilizarea IT, folosirea partajată a programelor și fișierelor între membrii departamentului IT, utilizarea curentă a data mining-ului și analizei de date, apelarea la programe de training online disponibile la cerere. Trecerea la ultima fază, cea de utilizare optimizată, presupune

asigurarea de abilități tehnice ridicate la nivelul membrilor departamentului AI, precum și utilizarea instrumentelor de evaluare a calității muncii de AI. În faza de utilizare optimizată, activitățile de audit intern vor integra tablouri de bord pentru toate activitățile de audit cheie, testarea și monitorizarea continuă a controalelor, *aplicații stand-alone* (de sine stătătoare: n.a.) pentru teste specifice identificării/prevenirii fraudelor, sistem integrat de management la nivelul funcției de audit intern, instrumente de evaluare continuă a riscurilor, aplicații intranet dedicate training-ului, partajării de cunoștințe în cadrul grupului și acces la instrumentele informatice.

Implementarea acestui model de maturitate a utilizării tehnologiei informației presupune, în opinia specialiștilor care l-au definit, cinci factori cheie de succes și anume (IIA, 2012, 7):

1. Transmiterea celui mai adecvat mesaj din partea CAE, ceea ce uzual se exprimă prin “tone at the top” (direcția este dată de conducere: n.a.);
2. Prioritizarea utilizării tehnologiei informației;

În acest nou context, abordările tradiționale ale auditului intern nu mai pot fi eficiente. În consecință, auditul intern trebuie să facă față provocării tehnologiei informației și să integreze instrumentele și tehnicile IT în propriile procese, urmărind să-și îmbunătățească performanțele

3. Dobândirea selectivă a abilităților IT;
4. Training permanent;
5. Implementarea unui program riguros de măsurare a performanțelor, ca urmare a trecerii la utilizarea extinsă a instrumentelor IT.

Așa cum am precizat într-un capitol anterior, CAE este artizanul și strategul întregului proces de asimilare a instrumentelor de tehnologie a informației. El trebuie să gândească întregul demers sub forma unui plan strategic pe termen mediu și lung, asigurând trecerea graduală, în baza unor priorități bine stabilite, la integrarea instrumentelor IT în procesele și activitățile AI, focalizarea fiind făcută pe ariile critice (evaluarea riscurilor, monitorizarea continuă a controalelor, identificarea fraudelor etc.).

Cum acest proces al schimbării implică întregul colectiv, CAE va trebui să explice clar beneficiile trecerii la acest nou stadiu în munca de AI și să asigure motivarea întregii echipe, astfel încât efortul impus de derularea activităților curente și pregătirea continuă pe noile

coordonate strategice să poată fi realizate cu succes. Un factor de succes este reprezentat de corecta prioritizare privitoare la instrumentele de tehnologie informației ce urmează a fi achiziționate și utilizate.

Întreaga strategie și reușita implementării ei depind de corectitudinea prioritizării și corelarea acesteia cu identificarea abilităților tehnice existente, precum și a celor ce sunt necesare a fi dobândite de către auditorii interni.

Echilibrul realist între derularea planului de progres tehnologic și planificarea multianuală a activității de audit intern la nivelul unui ciclu de audit (sau chiar a două cicluri succesive) este esențială. CAE nu va putea planifica misiuni sau, în cadrul unor anumite misiuni, unele obiective care să impună cunoștințe și abilități IT, fără să asigure corelarea judicioasă cu progresul înregistrat în asimilarea noilor tehnologii și metodologiilor de lucru adaptate acestora.

Întregul progres va trebui estimat în baza unui set de metrici care să reflecte creșterea calității muncii auditorilor ca urmare a rezultatelor obținute.

Concluzii

Organizațiile sunt supuse permanent unui proces al schimbării impus de mediul extern tot mai competitiv. Modelele de business sunt din ce în ce mai mult bazate pe IT, cresc în complexitate și impun procese de control adaptate acestui nou context de afaceri. Funcția AI înregistrează propria ei dinamică. Fiind chemat să ajute organizația în atingerea obiectivelor în condiții de eficiență și eficacitate, auditul intern își adaptează propriile proceduri și misiuni la acest mediu de afaceri informatizat, pe care trebuie să îl înțeleagă și evalueze din perspectiva riscurilor existente și a controalelor implementate. Volumul, diversitatea tipologiei și complexitatea tranzacțiilor face ineficace un audit intern derulat în tiparele clasice. În acest context, integrarea în munca de AI a aplicațiilor IT destinate regăsirii, analizării și procesării datelor devine imperativă. Modelul Maturității Tehnologice propus de IIA, prezentat sintetic în cadrul articolului, evidențiază etapele succesive pe care funcția de AI trebuie să le parcurgă în asimilarea instrumentelor IT. Procesul este extrem de com-

plex și nu se limitează la achiziționarea și învățarea de către auditorii interni a funcționalităților de bază ale aplicațiilor, ci impune o strategie gândită pe termen lung pentru prioritizarea implementării acestor instrumente IT și remodelării proceselor de AI din această perspectivă. Eficacitatea utilizării acestor instrumente informatice va depinde de abilitățile auditorilor interni de a defini criteriile de căutare a datelor pentru investigarea populațiilor de date în timp real și analiza acestora, astfel încât să fie identificate operativ tranzacțiile necesitând analize extinse, precum și derularea analizei riscurilor pe baze continue. Aceste noi coordonate ale muncii auditorilor interni impun abordări noi atât în planul pregătirii continue, cât și al învățământului superior economic, care este chemat să asigure viitorilor profesioniști financiar-contabili cunoștințele și abilitățile necesare lucrului într-un mediu puternic informatizat. ●

Bibliografie

Anderson, R., Svare, J.C., *The IIA's Global Internal Audit Survey: A Component of the CBOK Study. Imperatives for Change: The IIA's Global Internal Audit Survey in Action*, Report V, 2011. Disponibil online la <http://www.hiir.hr/UserDocsImages//Imperatives%20for%20Change.pdf>

Marks, N., *A Look into the Future: The Next Evolution of Internal Audit.*, SAP Business Objectis, 2009. Disponibil online la <http://www.iiia.nl/SiteFiles/CRCA%20Final.pdf>

ACCA, *ACCA Report: Digital Darwinism: thriving in the face of technology change*, 2012. Disponibil online la <http://www.accaglobal.com/content/dam/acca/global/PDF-technical/other-PDFs/Five-mins-on-Digital-Darwinism.pdf>

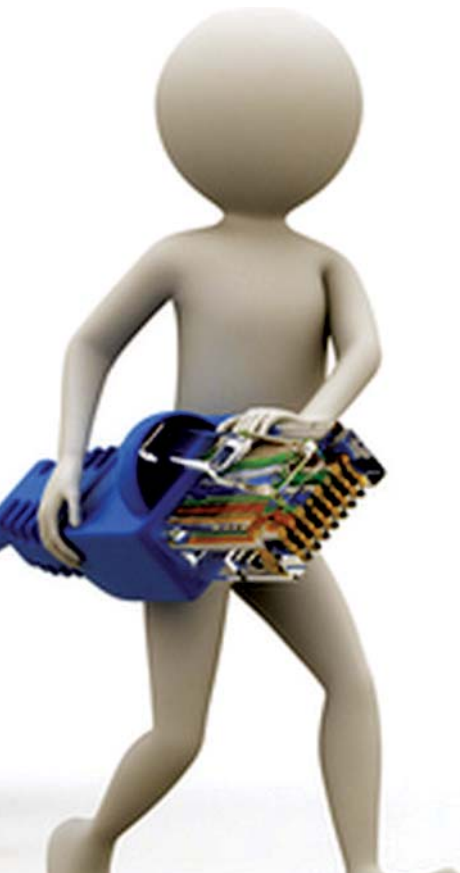
IIA, *Developing an effective internal audit technology strategy*, September 2012.

Disponibil online la <https://team-mateconnect.com/usercontent/1/0/93/8/Developing%20an%20Effective%20Internal%20Audit%20Technology%20Strategy.pdf>

Potriviti, *2013 Internal audit capabilities and need survey report. Assessing the top priorities for internal audit functions*, 2013. Disponibil online la <http://www.protiviti.com/en-US/Documents/Surveys/2013-IA-Capabilities-Needs-Survey-Protiviti.pdf>

PWC, *Aligning internal audit. Are you on the right floor?*, 2012 State on internal audit profession study www.pwc.com/ie/pubs/2012_aligning_internal_audit_are_you_on_the_right_floor.pdf

PWC, *Maximizing internal audit. A 10-step imperative for thriving in a challenging economy*, 2010. Disponibil online la <http://www.pwc.com/us/en/internal-audit/assets/maximizing-internal-audit.pdf>

Analiza raportărilor sociale și de mediu în domeniul hotelier din România

Mădălina Elena OPRÎȘ*

Abstract

Social and Environmental Reporting Analysis on Hotel Industry in Romania

Social and environmental reporting has become a global priority. This article proposes a social and environmental information auditing scheme for the Romanian hotel industry. The results show a high risk for the analyzed company due to the unstructured activities in clearly defined management systems as Romania is at the beginning of integrated reporting information.

The reorganization of the company's activities and efforts for social and environmental issues is recommended.

Key words: audit, hotel industry, social and environmental reporting, sustainability

JEL Classification: J28, M14, M42, Q56

Cuvinte cheie: audit, domeniul hotelier, raportare socială și de mediu, sustenabilitate

* Drd., Academia de Studii Economice din București, e-mail: madalina.opris@cig.ase.ro

Introducere

Transpunerea modalității de acțiune în termeni sustenabili presupune implementarea a numeroase sisteme de management (Chan și Hawkins, 2012) care au ca obiective economisirea energiei, diminuarea costurilor (Dascălu et al., 2012), promovarea culturii organizaționale și dezvoltarea capitalului intelectual (Chițu, 2012). Provocarea constă în a implementa acțiunile și strategiile sociale și de mediu de o manieră structurată și sistematică.

Turismul stă la baza creșterii și dezvoltării economice a multor regiuni la nivel global. Este o forță dominantă în anumite circumstanțe economice, dar uneori are impact negativ asupra mediului înconjurător și a celui social (Tortella și Tirado, 2011). Potențialul de a furniza dezvoltare economică nu compensează diminuarea fondului de resurse naturale, a mijloacelor de existență sustenabile sau relocarea comunităților și a identității culturale (Sikka, 2011).

Domeniul hotelier este caracterizat de o relevanță semnificativă în ceea ce privește impactul asupra mediului prin consumul de resurse naturale, diversitatea resurselor umane și educarea comunității și a clienților pentru dezvoltare sustenabilă (Cheung și Fan, 2013; Moliner et al., 2012).

În prezent, companiile hoteliere se confruntă cu o cerere semnificativă de informație socială și de mediu. Răspunsul în formă nestructurată nu pare a satisface foarte mult necesitățile stakeholderilor, de aceea s-au dezvoltat sisteme de management specifice fiecărei zone. Acestea concentrează un volum de informație apreciat de stakeholderi (Chan și Hawkins, 2012), așa cum este, spre exemplu, sistemul de management al mediului (EMS). Multe dintre companiile hoteliere s-au adaptat și se concentrează pentru îmbunătățirea performanței sociale și de mediu.

În România, raportarea și auditarea informației sociale și de mediu este în

fază incipientă, de aceea oferă motivație pentru cercetare și pentru propunerea de instrumente care să cuantifice și să evalueze modul în care companiile își asumă responsabilitatea pentru impactul asupra mediului. Domeniul hotelier reprezintă o bază de analiză deoarece concentrează un consum ridicat de resurse naturale și capital uman. Impactul semnificativ asupra mediului și potențialul de exploatare sustenabilă propun acest domeniu pentru raportarea integrată și auditarea informațiilor specifice.

Obiectivul cercetării este de a oferi o perspectivă din punct de vedere social și de mediu asupra domeniului hotelier din România. Se analizează potențialul de integrare a oportunităților de raportare pe probleme sociale și de mediu prin intermediul informațiilor specifice privind managementul, mediul înconjurător, angajații și rețeaua socială externă. Cele patru domenii sunt relevante prin calitatea factorilor decizionali și deschiderea acestora către schimbare privind raportarea integrată, prin grija manifestată de companiile hoteliere pentru mediul înconjurător, angajații și comunitate și prin exigențele privind partenerii de afaceri.

Lucrarea este structurată după cum urmează: prima parte oferă o perspectivă asupra domeniului hotelier prin diferite studii care propun modele de analiză a informației sociale și de mediu, a doua parte explică metodologia de cercetare și propune un instrument de cuantificare și evaluare a riscului asociat domeniului, iar ultima parte prezintă rezultatele studiului și concluziile cercetării.

Informația socială și de mediu în domeniul hotelier

Literatura de specialitate concentrează un volum important de studii practice în domeniul hotelier. Aceste studii prezintă o imagine de ansamblu a modului de utilizare și transformare a resurselor naturale și a celor umane în valoare adăugată. Este sintetizată o parte a cercetărilor care evidențiază consumul de resurse (energie, apă, gaze naturale, resurse umane), eforturile sistemelor de management în a coordona sustenabil resursele, relațiile între diferite variabile economice, sociale și de mediu și diferi-

te instrumente de analiză a informației pentru stakeholderi.

Chan și Hawkins realizează în 2012 un studiu de caz pe un hotel din Asia renumit pentru reputația în ceea ce privește protecția mediului. Autorii prezintă o analiză a sistemelor de management al mediului prin interviuri semi-structurate la nivel executiv, la nivelul organismelor de supraveghere și la nivel general. Analiza se bazează pe șase teme cheie, iar fiecărei teme îi corespund mai multe activități la nivel de implementare a managementului de mediu. Acestea sunt: politica, planificarea, procedurile și controlul, formarea și educația, comunicarea, revizuirea și îmbunătățirea continuă. În urma dezbaterii temelor și activităților/acțiunilor hotelului în scopul susținerii sistemelor de management al mediului, autorii concluzionează importanța implementării unui sistem de management al mediului la nivel hotelier și relevanța celor șase teme cheie pentru analiza domeniului.

Grosbois realizează în 2012 o analiză a conținutului website-urilor și a rapoartelor online ale primelor 150 de companii hoteliere din lume (conform *Corporate 300 list*, *Hotel Magazine*, la sfârșitul anului 2009) pentru evaluarea practicilor de raportare socială corporativă. Autorul a identificat cinci obiective principale. S-au colectat informațiile în mod individual și au fost cuantificate prin variabile binare (folosit vs. nefolosit). Obiectivele principale propuse pentru analiză sunt: obiectivele de mediu, calitatea locurilor de muncă, diversitatea și accesibilitatea, bunăstarea societății și prosperitatea economică. Concluzia studiului este că, deși un număr important de companii oferă informații privind responsabilitatea socială corporativă, mult mai puține raportează forma de asumare a angajamentului.

În 2012, Tsai et al. examinează importanța atributelor responsabilității sociale corporative percepute de către angajații hotelurilor din Hong Kong. Pentru cuantificarea celor șase factori din che-

stionar s-a folosit scara Likert. Ulterior, în vederea identificării influenței factorilor asupra eficienței globale a responsabilității sociale corporative, s-a utilizat testarea econometrică prin regresii multiple. Autorii concluzionează că starea de fapt și inovația afectează în mod pozitiv și semnificativ percepția angajaților asupra eficienței responsabilității sociale corporative, 70% dintre respondenți fiind de acord că hotelurile sunt eficiente din acest punct de vedere.

Kucukusta et al. prezintă în 2013 o perspectivă a clienților hotelurilor din Hong Kong privind practicile de responsabilitate socială corporativă. Autorii au adoptat o abordare cantitativă și calitativă prin analiza factorială și analiza conținutului raportărilor. În cadrul unui chestionar au fost propuși cinci factori de influență cu itemi specifici: comunitatea, politica, misiunea și viziunea, forța de muncă și mediul. A fost testată influența acestora asupra calității serviciilor, preferinței de cazare, disponibilității de a plăti și imaginii mărcii. Rezultatele arată o influență semnificativă a mediului și misiunii/viziunii.

Eficiența implementării eco-inițiativelor de reciclare a apei și a deșeurilor alimentare este testată de Wyngaard și Lange în 2013 pe hoteluri din Cape Town. Autorii utilizează ca instrumente de cercetare interviuri și chestionare specifice departamentelor din cadrul

hotelurilor și studii de caz structurate pe baza a 6 itemi. Concluzia studiului constă într-un răspuns pozitiv al angajaților hotelurilor privind eficiența implementării acestor inițiative.

În 2012, Rodriguez și Cruz realizează un studiu privind performanța de mediu a sectorului hotelier din Insulele Canare. Un chestionar constând în 13 itemi cuantificați pe scara Likert a fost elaborat și distribuit la nivelul managementului de mediu. Răspunsurile au fost testate din punct de vedere statistic, iar concluzia este că hotelurile din zona analizată dețin un control avansat în ceea ce privește economisirea și conservarea resurselor naturale și reducerea substanțelor poluante.

Inoue și Lee (2011) analizează efectul a cinci dimensiuni privind responsabilitatea socială corporativă asupra performanței financiare în turism. Cele cinci dimensiuni: relația cu angajații, calitatea produselor, relațiile cu comunitatea, aspecte privind mediul și aspecte privind diversitatea sunt testate din punct de vedere statistic în corelație cu indicatori financiari precum rata rentabilității capitalului propriu sau rata rentabilității activelor. Analiza se realizează în patru domenii turistice: linii aeriene, cazinouri, hoteluri, restaurante. Rezultatele evidențiate au fost mixte, în funcție de domeniu. Pentru performanța companiilor aeriene sunt relevante dimensiunile *relația cu angajații* și *calitatea produselor*,

pentru performanța cazinourilor nu sunt relevante dimensiunile în forma specificată a modelului statistic, pentru performanța hotelurilor sunt relevante toate dimensiunile cu excepția relației cu angajații, iar pentru performanța restaurantelor sunt relevante dimensiunile *relația cu comunitatea și calitatea produselor*.

Cheung și Fan (2013) prezintă un studiu de caz pe un hotel din Hong Kong, în care evidențiază succesul strategiilor sustenabile privind reducerea consumului emisiilor de dioxid de carbon prin reducerea consumului de electricitate. Diferite mijloace de reducere a consumului de electricitate și implicit a consumului de apă, gaz, combustibil, hârtie și deșeuri alimentare sunt identificate în cadrul hotelului și analizate din punct de vedere al avantajelor și al dezavantajelor. Autorul concluzionează influența pozitivă a acestora asupra hotelurilor, comunității și a societății în ansamblu.

Moliner et al. (2012) investighează efectul exercitat de managementul calității și managementul de mediu asupra performanței companiilor hoteliere spaniole. Studiul se bazează pe un chestionar distribuit hotelurilor de 3/4/5 stele. Chestionarul a stat la baza testării semnificativității statistice a variabilelor *managementul calității și managementul mediului* în corelație cu performanța financiară, succesul pe piață și satisfacția stakeholderilor. Influența factorilor este pozitivă.

Turismul stă la baza creșterii și dezvoltării economice a multor regiuni la nivel global. Este o forță dominantă în anumite circumstanțe economice, dar uneori are impact negativ asupra mediului înconjurător și a celui social

Metodologia cercetării

Cercetarea prezintă o abordare calitativă și cantitativă. Aceasta se bazează pe interviuri directe cu managementul și cu angajații și pe investigarea documentelor și a situațiilor constatate în cadrul unei companii hoteliere.

Studiul propune, pentru analiza aspectelor sociale și de mediu, o schemă de audit specifică domeniului hotelier. Cercetarea se bazează pe metoda Mehari și pe itemii identificați în studiile prezentate în analiza literaturii de specialitate cu aplicabilitate în domeniul hotelier. Itemii sunt structurați pe domeniile: management, mediu, angajați și rețeaua socială externă. Metoda Mehari a fost dezvoltată de CLUSIF în 1996 pentru auditul sistemelor informaționale. Scopul acestei metode este de a asista managementul în administrarea și reducerea riscurilor securității informației și a resurselor IT (CLUSIF, 2014).

Cuantificarea datelor se realizează în două etape: în prima etapă se atribuie fiecărui item gradul de relevanță (R între 1 și 5), iar în etapa a doua se răspunde cu Da (D-1) sau Nu (N-0). Pentru fiecare domeniu analizat, se obține un scor (S), care poate fi maxim 5, și se determină astfel:

$$S = 5 \sum_{i=1}^n DN_i * RI / \sum_{i=1}^n Ri$$

Scorul global se determină ca medie aritmetică a celor patru factori analizați. Scorurile individuale și scorul global reflectă nivelul de risc la care este supusă compania hotelieră în concordanță cu politicile și acțiunile sociale și de mediu. Un scor apropiat de 0 înseamnă un risc crescut, iar un scor apropiat de 5 înseamnă un risc scăzut.

Studiul de caz a fost realizat pe o companie hotelieră din România căreia, pentru confidențialitate, nu i se menționează denumirea. Informațiile nu sunt detaliate pe domenii, sunt prezentate rezultatele globale. Instrumentul de audit constă în *Schema de audit privind aspectele sociale și de mediu*.

Rezultate

Cel mai bun scor este obținut pe partea socială. Scorul mediu de 2.3333 pentru *Angajați* arată că unitatea hotelieră pune accent pe satisfacția angajaților la locul de muncă. Compania este caracterizată de respectarea principiilor egalității de șanse și ale diversității culturale și de corectitudine în evaluarea potențialului angajaților. Aceasta oferă un climat de muncă adecvat necesităților angajaților și oferă sprijin social. Cu toate acestea, unitatea hotelieră nu oferă resurselor umane oportunități de învățare și dezvoltare pe termen lung, posturile fiind fluctuante.

Scorul obținut pentru *Mediu* este relativ scăzut (1.8421). În cadrul companiei este implementat un sistem de management al mediului și se apelează la experți în planificarea activităților specifice, dar activitățile de protejare și conservare a mediului nu sunt dezvoltate la nivelul volumului afacerii.

Managementul evidențiază un scor scăzut (1.0833) deoarece, deși există un proces de evaluare externă a sistemelor de management, activitățile sunt încă nesstructurate, iar managementul nu investește în dezvoltarea competențelor pri-

Schemă de audit privind aspectele sociale și de mediu

Domeniu/Item

Risc global (1.5647)

Managementul (1.0833)

1. Hotelul este caracterizat de stabilitatea structurilor de management
2. Structurile de management sunt specializate pe fiecare departament din cadrul hotelului
3. Managementul are capacitatea de a anticipa schimbarea și de a se adapta
4. Managementul susține conturarea și fortificarea unei culturi organizaționale în cadrul hotelului
5. Managementul desfășoară activitate în concordanță cu un cod etic intern
6. Managementul a diseminat în cadrul organizației un cod de conduită în afaceri, inclusiv politici de responsabilitate socială
7. Managementul promovează o formă de raportare integrată (economic, social, mediu)
8. Managementul a adoptat un model de raportare voluntară privind aspectele sociale și de mediu în concordanță cu un cadru specific de raportare (ex.: GRI)
9. Managementul prezintă raportări financiare oportune
10. Managementul participă voluntar la cursuri de specializare privind responsabilitatea socială
11. Managementul acordă o importanță semnificativă aspectelor sociale și de mediu
12. Managementul a asigurat o creștere economică în ultimii trei ani, corelată cu aspectele sociale și de mediu
13. Managementul dezvoltă permanent strategii privind responsabilitatea socială
14. Managementul monitorizează implementarea politicilor de responsabilitate socială în cadrul hotelului
15. Managementul depune eforturi pentru obținerea unor acreditări/recunoașteri din partea organismelor/inițiativelor sociale și de mediu
16. Acționariatul încurajează asumarea riscurilor adiacente, cooperarea și angajamentul managerilor pentru principiile dezvoltării sustenabile

Mediul (1.8421)

1. Hotelul a implementat un sistem de management al mediului
2. Hotelul aplică standarde ISO specifice domeniului
3. Hotelul apelează la experți externi în planificarea activităților de management al mediului
4. Hotelul este supus periodic unui audit intern de mediu
5. Hotelul este supus periodic unui audit extern de mediu
6. Hotelul are un departament care monitorizează asumarea responsabilității privind mediul, prin dezvoltarea și implementarea de proceduri și acțiuni specifice
7. Hotelul respectă cerințele reglementate prin lege privind protejarea și conservarea mediului natural

8. Hotelul nu a fost sancționat până în prezent în urma controalelor sanitare
9. Hotelul manifestă acțiuni semnificative privind protejarea și conservarea mediului natural
10. Acțiunile de conservare și protejare a mediului se concretizează în prevenirea poluării
11. Hotelul investește în tehnologii de reducere a consumului de energie electrică
12. Hotelul investește în tehnologii de reducere a consumului de gaze naturale
13. Hotelul investește în tehnologii de reducere a consumului de apă
14. Hotelul utilizează surse alternative de energie
15. Hotelul utilizează mijloace de colectare și reciclare selectivă a deșeurilor
16. Hotelul contribuie la restaurarea mediului deteriorat de activitatea hotelieră
17. Hotelul încurajează consumul de produse alimentare ecologice în cadrul restaurantelor proprii
18. Hotelul este dispus a plăti mai mult pentru produsele alimentare naturale necesare în activitatea curentă
19. Hotelul evită utilizarea produselor chimice în activitate curentă (ex.: produse de curățenie toxice)
20. Hotelul monitorizează consumul rațional de resurse la nivel intern prin limitarea accesului

Angajații (2.3333)

1. Hotelul utilizează un sistem de selecție și recrutare a personalului calificat pentru posturile vacante
2. Hotelul, prin sistemul de selecție și recrutare, respectă principiile egalității de șanse și diversității culturale a resurselor umane
3. Hotelul realizează investiții semnificative pentru reținerea și dezvoltarea capitalului intelectual
4. Hotelul furnizează oportunități de învățare și dezvoltare pe termen lung a angajaților
5. Hotelul utilizează un sistem corect de evaluare a performanțelor angajaților
6. Hotelul utilizează un sistem competitiv de recompensare a angajaților
7. Hotelul creează și dezvoltă un climat de muncă sigur și sănătos pentru angajați
8. Hotelul sprijină angajații prin programe sociale (program de lucru special, donații financiare/non-financiare)
9. Nu există o distanță semnificativă între angajați și management
10. Hotelul susține și dezvoltă capacitățile și potențialul angajaților prin încurajarea ideilor de eficientizare a activităților
11. Hotelul se asigură că angajații înțeleg și își asumă responsabilitatea unei dezvoltări sustenabile a activităților specifice fiecărui post

12. Hotelul încurajează propunerea și dezvoltarea de noi strategii de către angajați
13. Hotelul implică angajații în acțiuni de conservare și protejare a mediului înconjurător și a comunității
14. Hotelul implică angajații în diferite evenimente sociale
15. Hotelul promovează cooperarea interdepartamentală, dar și competiția
16. Majoritatea angajaților înțeleg care sunt obiectivele hotelului și participă la îndeplinirea acestora
17. Majoritatea angajaților sunt motivați intrinsec la locul de muncă
18. Majoritatea angajaților sunt motivați extrinsec la locul de muncă
19. Hotelul susține integral și la timp sistemul de asigurări sociale de stat
20. Hotelul susține acțiunile statului privind diminuarea șomajului

Rețeaua socială externă (comunitate locală, clienți, furnizori) (1.0000)

1. Hotelul face donații financiare în scop social (educație, fundații, organizații non-profit)
2. Hotelul a creat și dezvoltat o fundație
3. Hotelul face donații constând în bunuri către organizații caritabile/în cadrul comunității
4. Hotelul organizează acțiuni voluntare în interesul comunității locale
5. Hotelul colaborează cu autoritățile locale în vederea îmbunătățirii calității vieții comunității locale
6. Hotelul organizează în incinta sa dezbateri privind aspectele sociale și de mediu
7. Hotelul încurajează conservarea tradițiilor și culturii locale
8. Hotelul încurajează diversitatea culturală
9. Hotelul menține un dialog permanent cu comunitatea prin diverse mijloace de comunicare (internet, rapoarte, rețele sociale)
10. Hotelul implică membrii comunității în acțiuni de responsabilitate socială
11. Hotelul oferă clienților servicii calitative, dar fără a se abate de la principiile de responsabilitate socială
12. Hotelul oferă clienților informații privind inițiativele de reducere a consumului de resurse naturale
13. Hotelul încurajează implicarea clienților în activitatea sustenabilă
14. Hotelul utilizează o strategie selectivă a clienților bazată pe principii sociale și de mediu
15. Hotelul oferă servicii adaptate nevoilor diversificate ale clienților (persoane cu handicap, copii, vârstnici, tineri căsătoriți, grupuri, străini)
16. Hotelul utilizează o strategie selectivă a furnizorilor, bazată pe aspecte sociale și de mediu
17. Hotelul susține permanent politicile de sustenabilitate în fața furnizorilor
18. Hotelul achiziționează materiale consumabile obținute din materiale reciclate
19. Hotelul achiziționează materiale consumabile de la organizații non-profit
20. Hotelul colaborează cu competitorii locali în vederea identificării și implementării soluțiilor optime de sprijin pentru comunitatea locală

vind sustenabilitatea. Managementul are la dispoziție resursele financiare necesare dezvoltării sustenabile, dar nu corelează în totalitate aspectele economice cu cele sociale și de mediu.

Rețeaua socială externă prezintă cel mai ridicat risc (1.0000) deoarece nu este relevantă poziția furnizorilor privind aspectele sociale și de mediu și nu există o colaborare directă cu autoritățile și comunitatea locală din care să rezulte beneficii vizibile. Aspectul pozitiv este că hotelul acordă prioritate clienților.

Concluzii

Rezultatele evaluării unității hoteliere arată, prin scorul global de de 1.5647, un risc relativ crescut în fața problemelor sociale și de mediu. Compania, deși se implică în rezolvarea anumitor aspec-

te legate de mediul înconjurător și de cel social, nu structurează activitățile specifice în sisteme bine organizate.

În procesul decizional managerial se iau în considerare aspecte precum reducerea consumului de resurse și îmbunătățirea sistemului de evaluare și recompensare a angajaților, dar nu există departamente specializate care să structureze și să monitorizeze aceste activități, ceea ce conduce evaluarea către scoruri care indică un risc crescut. În urma evaluării globale a activității hoteliere, se recomandă reorganizarea activităților și accentuarea eforturilor compa-

niei privind aspectele sociale și de mediu în cadrul unor sisteme clar definite.

Schema propusă în cadrul acestui studiu vine în sprijinul structurilor de management în vederea evaluării și îmbunătățirii performanței sociale și de mediu. Aceasta poate fi un instrument util în auditarea internă sau externă a informațiilor sociale și de mediu prin care companiile hoteliere pretind a transpune responsabilitatea socială.

Pentru cercetările viitoare este oportuna dezvoltarea instrumentului pe mai multe domenii structurate în activități

specifice multiple, dar și analiza comparativă pe mai multe companii din același domeniu de activitate sau din domenii distincte. ●

Acknowledgements

Această lucrare a fost finanțată prin intermediul Institutului de Studii Doctorale, Academia de Studii Economice din București (IOSUD ASE).

This paper was financed through the Institute for Doctoral Studies, The Bucharest University of Economic Studies (IOSUD ASE).

Bibliografie

- Dascălu, C., Caraiani, C., Colceag, C., Gușe, R.G., Lungu, C.I., 2012, *Contabilitate pentru dezvoltare sustenabilă. Recunoașterea externalităților și eco-costurile schimbărilor climatice*, Editura ASE, București.
- Chan, E.S.W., Hawkins, R., 2012, *Application of EMS in a hotel context: a case study*, International Journal of Hospitality Management, 31(10) [online]. Disponibil la: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0278431911001083>> [Accesat decembrie 2013].
- Cheung, M., Fan, J., 2013, *Carbon reduction in a high-density city: a case study of Langham Place Hotel Mongkok Hong Kong*, Renewable Energy, [online] 50. Disponibil la: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0960148112004132>> [Accesat decembrie 2013].
- Chițu, A., 2012, *Managing satisfaction of client with Six Sigma process*, Proceedings of the 7th International Conference Accounting and Management Information Systems, Editura ASE, București
- Grosbois, D., 2012, *Corporate social responsibility reporting by the global hotel industry: commitment, initiatives and performance*, International Journal of Hospitality Management, 31 (3) [online]. Disponibil la: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S027843191100171X>> [Accesat decembrie 2013].
- Inoue, Y., Lee, S., 2011, *Effects of different dimensions of corporate social responsibility on corporate financial performance in tourism-related industries*, Tourism Management, 32(4), [online]. Disponibil la: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517710001305>> [Accesat decembrie 2013].
- Kucukusta, D., Mak, A., Chan, X., 2013, *Corporate social responsibility practices in four and five-stars hotels: perspectives from Hong Kong visitors*, International Journal of Hospitality Management no. 34. Disponibil la: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0278431913000121>> [Accesat decembrie 2013].
- Moliner, J.P., Cortes, E.C., Azorin, J.F.M., Tari, J.J., 2012, *Quality management, environmental management and firm performance: direct and mediating effects in the hotel industry*, Journal of Cleaner Production, 37 [online]. Disponibil la: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652612003046>> [Accesat decembrie 2013].
- Rodriguez, J.R.O., Cruz, Y.A., 2012, *Environmental performance in the hotel sector: the case of the Western Canary Islands*, Journal of Cleaner Production, 29-30 [online]. Disponibil la: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652612000868>> [Accesat decembrie 2013].
- Sikka, P. (2011), *Accounting for human rights: the challenge of globalization and foreign investment agreements*, Critical Perspectives on Accounting, 22(8) [online]. Disponibil la: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1045235411001055>> [Accesat decembrie 2013].
- Tortella, B.D., Tirado, D., 2011, *Hotel water consumption at a seasonal mass tourist destination, The case of the island of Mallorca*, Journal of Environmental Management, 92(10) [online]. Disponibil la: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301479711001794>> [Accesat decembrie 2013].
- Tsai, H., Tsang, N.K.F., Cheng, S.K.Y., 2012, *Hotel employees' perceptions on corporate social responsibility: the case of Hong Kong*, International Journal of Hospitality Management, 31 (4) [online]. Disponibil la: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0278431912000151>> [Accesat decembrie 2013].
- Wyngaard, A.T., Lange, R., 2013, *The effectiveness of implementing eco initiatives to recycle water and food waste in selected Cape Town Hotels*, International Journal of Hospitality Management, 34 [online]. Disponibil la: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0278431913000546>> [Accesat decembrie 2013].
- <http://www.clusif.asso.fr/en/production/mehari/>

Solvabilitatea sistemului bancar românesc,

la granița dintre necesitate și cerința de reglementare

Mariana NEDELCU (BUNEA)*

Abstract

The Solvency of the Romanian Banking System at the Border between Necessity and Regulatory Requirement

The Romanian banking landscape cross stages of continuous adaptation, changes of ownership (presence of investment funds was noticed in the last period), the outputs of the market, failed mergers, consolidations, and so on, all of which are designed to climb finally the effects of prolonged financial crisis.

The author proposes to evaluate the implementation and enforcement of the new regulations in the Romanian banking system. He will stop especially in the area of minimum capital requirements (solvency), given the very large size of this new supervisory mechanism at European level, but will not be disregarded any other levels of the framework.

In his approach on the Romanian banking solvency analysis, the author noted that it should not be a concern only for the banking system but for all the actors of Romanian economy. The solven-

cy in the broadest sense means the ability to pay on timethe obligations, which implies the existence of own funds, hence the idea to create sufficient reserves to generate no financial weaknesses. Who other may be able to provide these resources to meet the obligations which it has assumed, than the one who created the entity - the shareholder.

The research methodology is based on direct observation of the information published by analyzed credit institutions and financial and banking specialized publications. Important conclusions on the adequacy of Romanian banks are formulated in the final research.

Key words: banking system, supervisory authorities, risk management, solvency, capital requirements

JEL Classification: M48, G32, G38

Cuvinte cheie: sistem bancar, autorități de supraveghere, managementul riscurilor, indicator de solvabilitate, cerințe minime de capital

* Cadru didactic asociat, drd., Academia de Studii Economice București, email: maribunea@yahoo.com

Introducere

Criza financiară puternică ce a debutat în anul 2007 în Statele Unite ale Americii, manifestată pentru început pe piața creditelor ipotecare, s-a extins destul de rapid la nivel global, a avut efecte deloc de neglijat asupra întregului sistem financiar și bancar al țărilor din Uniunea Europeană.

Această criză globală a scos în evidență slăbiciuni existente la nivelul sistemului de reglementare, al guvernantei corporative, dar și în promovarea unor produse și servicii financiare „vulnerabile”, chiar „toxice” de către majoritatea instituțiilor de credit.

Criza începută la nivelul sectorului financiar-bancar s-a extins indubitabil asupra finanțelor publice, astfel că a apărut necesitatea introducerii unor programe de austeritate: *„aparitia acestei situații critice impune o concertare a eforturilor la nivelul Uniunii Europene în vederea stabilizării sistemului financiar bancar, în scopul înlăturării deficiențelor și neregulilor existente, prevenirii apariției unor astfel de crize viitoare și, nu în ultimul rând, pentru favorizarea unei creșteri economice sustenabile”* (comisarul European Michel Barnier)(CE,2012).

Principalele direcții de acțiune propuse la nivel european (CE, 2012) în scopul reformării sectorului financiar bancar sunt:

- ➔ Supravegherea strictă a sectorului financiar-bancar;
- ➔ Promovarea unor piețe și, respectiv, instituții financiare considerate a fi mult mai stabile;
- ➔ O buna guvernare corporativă la nivelul sectorului financiar-bancar;
- ➔ Protejarea intereselor clienților instituțiilor de credit prin garantarea depozitelor și asigurarea de compensații, precum și informarea corectă a acestora, a riscurilor asociate produselor financiare promovate;
- ➔ Un sistem bancar orientat pe susținerea economiei reale.

În cadrul acestui articol ne propunem să evaluăm gradul de implementare și aplicare a noilor reglementări la nivelul sistemului bancar românesc. Ne vom opri în special în sfera cerințelor minime de capital (solvabilitatea), având în vedere cadrul foarte larg al acestui nou mecanism de supraveghere prudențială la nivel european.

Autorități și cerințe de reglementare la nivel european

La nivel european, în scopul întăririi supravegherii sistemelor financiar-bancare, a fost creat un sistem de supraveghere micro și macroprudențială, constând din autoritățile naționale și europene de supraveghere.

Supravegherea microprudențială este realizată pe următoarele paliere:

- ➔ Autoritățile europene de supraveghere (ESAs):
  - Autoritatea Bancară Europeană (EBA);
  - Autoritatea Europeană pentru Valori Mobiliare și Piețe (ESMA);

- Autoritatea Europeană pentru Asigurări și Pensii Ocupaționale (EIOPA), ce colaborează în cadrul Comitetului comun al autorităților europene de supraveghere (ESAs);

➔ Autoritățile de supraveghere competente de la nivel național.

Supravegherea macroprudențială este realizată de Comitetul European Pentru Risc Sistemic (European Systemic Risk Board-ESRB).

Rolul acestuia este de a preveni și atenua riscul sistemic la adresa stabilității financiare în Uniunea Europeană, în funcție de evoluțiile macroeconomice.

Rolul tuturor acestor autorități la nivelul sistemului financiar european este de a promova cooperarea strânsă cu societățile financiare din țările membre, în scopul armonizării reglementărilor și al promovării aplicării/implementării stricte și conforme a acestora.

Eforturile conjugate ale Consiliului European, pentru stabilitate financiară, G 20 și ale Comitetului de la Basel, la nivelul Comisiei Europene, au drept rezultat o serie de modificări ale Directivei privind cerințele de capital (The European Parliament & The Council, 2006)(CRD IV). Modificările respective au drept scop îmbunătățirea cantității și calității capitalurilor deținute de către instituțiile de credit, introducerea rezervelor de capital și respectiv garantarea acumulărilor de capital în perioadele favorabile, acumulări de capital care să poată fi folosite în eventualele perioade de criză la nivelul sistemului financiar. *„Recenta criză financiară internațională a scos în evidență că este necesar ca prevenirea crizelor să înceapă chiar din interiorul băncilor, că acționarii și managerii trebuie să participe mai activ și mai responsabil la această prevenire și că trebuie să se bazeze pe sisteme de control intern mai robuste”*. (CE, 2010).

În acest context, scopul introducerii regulamentului BASEL III este ca sistemul bancar european să devină mult mai sigur, băncile îmbunătățindu-și

capacitatea de gestionare a riscului sistemic prin creșterea calității și dimensiunii capitalului și reînnoirea managementului lichidității (un accent mai mare pe calitate și eficiență).

De altfel, specialiștii atenționează de mai multă vreme că băncile vor trebui să aibă în vedere: un management eficient al capitalului și al lichidităților, restructurarea bilanțurilor; precum și ajustarea modelului de business și a serviciile financiare oferite clienților (Harle&Luders, 2010). Acest lucru presupune o analiză temeinică a băncilor, o restructurare nu numai de „dragul” structurii, ci mai ales în interesul tuturor, de la acționari (și potențiali investitori), executivi/structuri interne de organizare, la clienți și autorități publice/guverne.

Practic, Basel III aduce noutăți/schimbări atât de nivel macro, cât și micro prudențial (acționând atât asupra cadrului de management al riscurilor la nivelul băncilor, dar și asupra cadrului de management al riscului la nivel macro/sistemic) în ceea ce privește (A. Codir-lasu, 2013):

- ➔ Calitatea și nivelul capitalului reglementat (definiția mai riguroasă a capitalului, accent pe calitatea și cantitatea fondurilor proprii de nivel 1, limitarea elementelor de capital, cerințe de publicare și transparență);
- ➔ Indicatorul efectului de levier (leverage ratio - gradul în care băncile își finanțează activitatea din surse proprii, bazat pe date contabile fără ajustări);
- ➔ Cerințele de lichiditate (acoperirea nevoilor de lichiditate pe un orizont de 30 de zile în situații de criză severă (LCR)¹, evitarea utilizării excesive a unei finanțări pe termen scurt și stimularea instituțiilor de credit în utilizarea de resurse stabile pentru finanțarea activității (NSFR)²);

- ➔ Reducerea încrederii în rating-urile externe și crearea/consolidarea propriilor sisteme de evaluare a riscului de credit;
- ➔ Guvernanța corporativă și cerințe de remunerare (structuri de conducere, administrarea riscurilor, comitete de risc, instruire, criteriile de stabilire a remunerației fixe și a celei variabile, transparență etc.);
- ➔ Cerințe macroprudențiale și de flexibilitate națională (amortizorul anticiclic, amortizorul pentru riscuri sistemice, amortizorul pentru instituții sistemice, cerințe mai stricte pentru fondurile proprii, lichiditate, expunerile mari, transparență etc.).

În acest context, pentru a putea fi estimat impactul noilor cerințe asupra sistemului bancar românesc și european, se prevede o perioadă cu multe acțiuni ale autorităților de reglementare și supraveghere (identificare de probleme, colectare de date, strategii de tranziție etc.).

Analiza solvabilității la nivelul sistemului bancar din România

1. Obiectivele și metodologia cercetării

Obiectivele cercetării sunt subordonate scopului principal de a evalua gradul de solvabilitate la nivelul sistemului bancar din România în cazul unui număr de 8 bănci semnificative care activează pe piața bancară românească. În esență, aceste obiective au vizat:

- a) Analiza indicatorilor de solvabilitate la nivelul sistemului bancar;
- b) Identificarea instituțiilor de credit care intră în aria de cercetare;

- c) Culegerea și procesarea informațiilor privind indicatorii de solvabilitate în evoluție în perioada 2009 - 2013;
- d) Verificarea acurateței rezultatelor prin compararea informațiilor publicate pe paginile oficiale de internet ale instituțiilor de credit cu cele existente în publicațiile de specialitate;
- e) Analiza rezultatelor cercetării și formularea unor repere și concluzii pentru îmbunătățirea solvabilității la nivelul sistemului bancar.

Metodologia cercetării s-a bazat, îndeosebi, pe observații directe asupra documentelor specifice publicate de către instituțiile de credit analizate, site-urile organismelor de reglementare, Banca Central Europeană, Banca Națională a României.

Eșantionul de instituții de credit supuse analizei a cuprins 8 bănci (ce reprezentau 65,6% din totalul activelor bancare la 30 iunie 2013) și este format din:

- ➔ 5 bănci relevante pentru analiză prin faptul că acestea fac parte din holdinguri multinaționale, dar și prin *cota de piață după active* la 30 iunie 2013:
  - BCR –locul I (18,8%);
  - BRD – locul II (12,6%);
  - Raiffeisen – locul IV (7%);
  - Unicredit Țiriac Bank – locul VI (6,8%);
  - Volksbank – locul IX (4,1%).
- ➔ 3 bănci cu capital autohton/mixt:
  - CEC – locul V (6,9%), capital de stat;
  - Banca Carpatica – locul XXI (1%), capital privat românesc, relevantă pentru analiza noastră din punct de vedere al provenienței capitalului;
  - Banca Transilvania – locul III (8,4%), capital străin în proporție de 54,26%.

1 LCR – Liquidity Coverage Ratio (acoperirea necesarului de lichiditate)

2 NSFR – Net Stable Funding Ratio (finanțarea stabilă netă)

Analiza a surprins evoluția indicatorilor de solvabilitate la nivelul instituțiilor de credit din eșantion, pentru intervalul 2009 - 2013, comparativ cu media înregistrată la nivelul sistemului bancar din România.

2. Rezultatele obținute și analiza acestora

În urma prelucrării și analizei informațiilor obținute prin culegerea datelor de pe site-urile instituțiilor de credit analizate și a informațiilor culese din publicațiile de specialitate, următoarele

aspecte sunt de remarcat:

➔ Indicatorul de solvabilitate (rata de acoperire a capitalului - gradul de acoperire a fondurilor proprii la activele ponderate la risc) se calculează ca raport între fondurile proprii de nivel 1 și 2 ale instituției de credit și activele ponderate la risc ale acesteia;

➔ **Fondurile proprii de nivel 1** cuprind³: *capitalul social subscris și vărsat*⁴, *primele de capital*, integral încasate, aferente capitalului social, *rezervele legale, statutare și alte rezerve*, precum și *rezultatul raportat pozitiv* al exercițiilor financiare anterioare, rămas după distribuirea profitului și *profitul net* al ultimului exercițiu financiar, raportat până la repartizarea sa conform destinațiilor stabilite de adunarea generală a acționarilor;

➔ Fondurile proprii de nivel 2 cuprind: fonduri proprii de nivel 1 de bază⁵ și fonduri proprii de nivel 2 suplimentar⁶;

➔ Nivelul și calitatea fondurilor proprii aferente sistemului bancar românesc sunt adecvate (BNR, 2013), având în vedere următoarele:

- asigură un nivel ridicat al indicatorului de solvabilitate (14,7% la 30 iunie 2013);
- sunt formate în proporție foarte mare din fonduri proprii de nivel 1, acestea având un caracter permanent⁷;
- BNR a decis continuarea utilizării filtrelor prudențiale pentru calculul fondurilor proprii și al

indicatorilor de prudență bancară pe parcursul anului 2013 și renunțarea graduală la acestea în perioada implementării cerințelor suplimentare de capital prevăzute de reglementările Basel III (2014-2018).

➔ Potrivit rapoartelor BNR, capitalul propriu rămâne la un nivel de peste 70% din volumul fondurilor proprii, acesta reprezentând contribuția acționarului privat al instituțiilor de credit sub forma capitalului social;

Tabel 1. **Evoluția indicatorului de solvabilitate**

Nr. crt.	Banca	2009	2010	2011	2012	30.06.2013
01	BCR	13.39%	12.80%	12.70%	13.00%	12.96%
02	BRD	13.20%	14.60%	14.70%	14.04%	13.97%
03	UNICREDIT	12.15%	12.50%	11.40%	14.80%	12.59%
04	RAIFFEISEN BANK	14.20%	13.30%	11.21%	13.99%	14.20%
05	TRANSILVANIA BANK	14.00%	13.66%	11.87%	12.16%	11.85%
06	VOLKSBANK	18.27%	17.20%	17.15%	15.59%	n/a
07	CARPATICA BANK	13.90%	12.41%	11.69%	11.78%	10.62%
08	CEC	17.39%	17.71%	17.06%	16.00%	n/a

Sursa: Situațiile financiare publicate pe site-urile proprii conform cerinței de publicare prin Reglementările Băncii Naționale a României

Tabel 2. **Evoluția indicatorului de solvabilitate la nivelul sistemului bancar românesc**

	2009	2010	2011	2012	30.06.2013
Media indicatorului de solvabilitate la nivelul sistemului bancar din România	14.67%	15.02%	14.87%	14.94%	14,64%

Sursa: BNR, Indicatorul se referă la toate instituțiile de credit - bănci, sucursalele băncilor străine nu raportează solvabilitatea, Creditcoop

3 Regulamentul BNR nr.18/2006 privind fondurile proprii ale instituțiilor de credit și ale firmelor de investiții

4 Cu excepția acțiunilor preferențiale cumulative sau, după caz, capitalul de dotare pus la dispoziția sucursalei din România de către instituția de credit din statul terț (Regulamentul BNR nr.18/2006)

5 Acestea, la rândul lor, cuprind (conf. Regulamentului BNR nr. 18/2006):

1. rezervele din reevaluarea imobilizărilor corporale, ajustate cu obligațiile fiscale aferente, previzibile la data calculării fondurilor proprii;
2. titlurile pe durată nedeterminată și alte instrumente de aceeași natură care îndeplinesc, cumulativ, o serie de condiții;
3. alte elemente care îndeplinesc condițiile stabilite privind elementele de fonduri proprii de nivel 2 de bază.

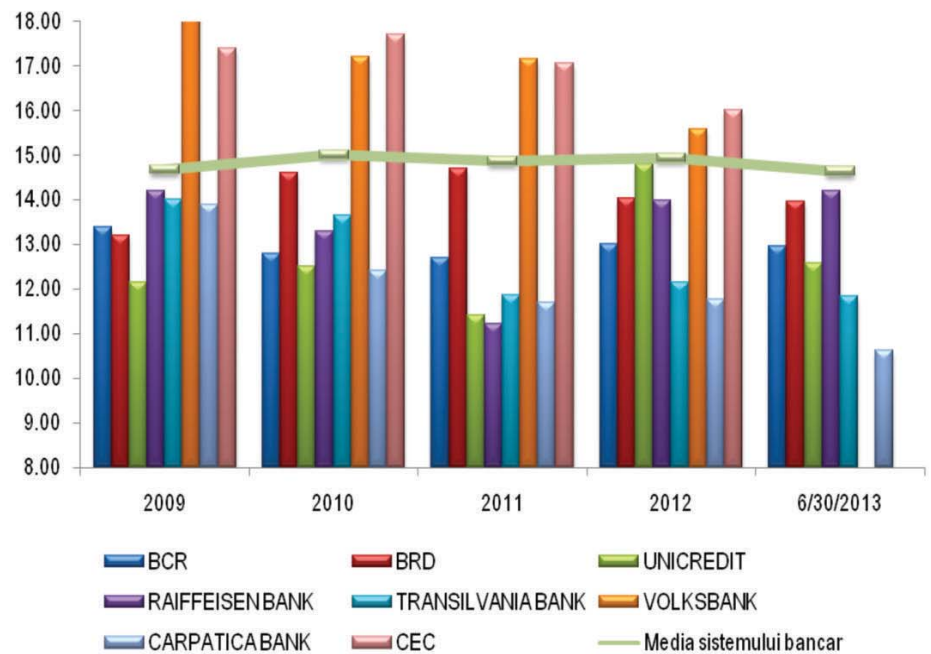
6 Acestea, la rândul lor, cuprind:

1. acțiunile preferențiale cumulative pe durată determinată;
2. capital sub formă de împrumuturi subordonate.

7 Să poată fi utilizate în orice moment și cu prioritate pentru a absorbi pierderile, să nu implice costuri fixe pentru instituția de credit și să fie plătite integral

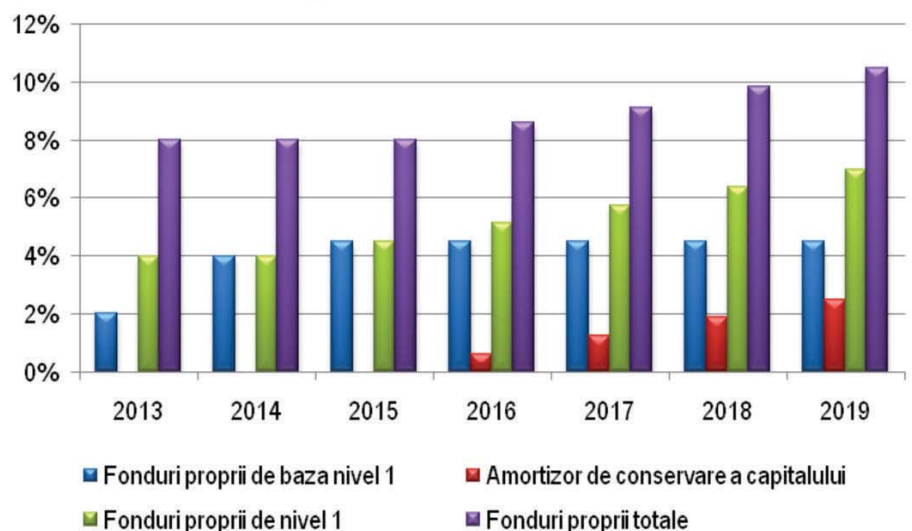
- ➔ Evoluția indicatorului de solvabilitate este prezentată în Tabelul 1.
- ➔ Media indicatorului de solvabilitate la nivelul sistemului bancar românesc în intervalul 2009 – iunie 2013 a avut evoluția prezentată în Tabelul 2.
- ➔ Gradul de adecvare la riscuri a capitalului continuă să înregistreze un nivel foarte bun în cadrul sistemului bancar românesc (cu peste 6 puncte procentuale peste nivelul reglementat), acesta fiind și o consecință a măsurilor de reglementare și supraveghere prudențială adoptate de BNR odată cu începutul manifestării în România a efectelor crizei financiare internaționale, respectiv impunerea pragului de 10% pentru indicatorul de solvabilitate (față de nivelul minim de 8%, reglementat la nivel național și european), în cazul instituțiilor de credit considerate a avea un profil de risc ridicat;
- ➔ Toate instituțiile de credit supuse cercetării au obținut în perioada analizată un nivel al indicatorului de solvabilitate cu mult peste media admisă (de 8%), unele dintre acestea având un nivel foarte apropiat de media sistemului (de ex. Raiffeisen, BRD) – Figura 1.
- ➔ Nivelul indicatorilor de evaluare a gradului de adecvare a capitalului la riscuri la nivelul sistemului bancar românesc creează premisele pentru implementarea corespunzătoare a cerințelor suplimentare de capital impuse de reglementările Basel III;
- ➔ Basel III, ale cărui prevederi vor fi introduse la nivelul instituțiilor de credit prin pachetul legislativ CRD IV/CRR (Capital Requirements Directive) (CE, 2013), reprezintă prioritatea zero pentru sistemul bancar din România și va fi aplicabil începând cu 2014 (implementa-

Figura 1. Evoluția nivelului indicatorului de solvabilitate comparativ cu media sistemului bancar

Sursa: Proiecție proprie, pe baza datelor analizate

Figura 2. Tranziția la BASEL III/CRD IV - Fondurile proprii și amortizorul de conservare a capitalului

Sursa: BNR, „Noul cadru de reglementare UE”

rea pachetului va fi făcută gradual, până la sfârșitul anului 2018 – Figura 2);

- ➔ Basel III determină, în principal, noi cerințe minime de capital⁸ pentru instituțiile de credit, unifică

⁸ Un nivel al capitalului mai mare și de mai bună calitate, astfel încât acestea să fie în măsură să reziste de sine stătător în eventualitatea unor viitoare șocuri

practicile europene de supraveghere și introduce managementul lichidității la nivel de grup;

- ➔ Basel III impune instituțiilor de credit un nivel minim al fondurilor proprii de nivel 1 de bază de **4,5 %** din activele ponderate la risc (nivel semnificativ mai ridicat comparativ cu cel de minimum **2 %**, aplicabil conform reglementărilor Basel II). Cerința totală de capital (care include atât fondurile proprii de nivel 1, cât și fondurile proprii de nivel 2) rămâne la nivelul de **8 %** din activele ponderate la risc;
- ➔ Cerințele suplimentare impuse de noul acord – cerințe transpuse în legislația națională prin Regulamentul nr. 5/2013 privind cerințe prudențiale pentru instituțiile de credit – presupun: constituirea unui *amortizor de conservare a capitalului* (sub forma fondurilor proprii de nivel 1 de bază de 2,5 % din activele ponderate la risc) și o cerință aplicabilă în funcție de situația concretă, referitoare la constituirea unui *amortizor anticiclic de capital* (de până la 2,5 %);
- ➔ În scopul prevenirii și diminuării riscului *systemic* nonciclic manifestat pe termen lung sau riscului *macroprudențial*, care ar putea avea consecințe negative la nivelul sistemului financiar și la nivelul economiei reale, Banca Națională a României⁹ poate impune, la nivelul întregului sector financiar sau numai pentru unul ori mai multe subsansambluri ale acestuia, un *amortizor de capital pentru riscul systemic*, precum și două *amortizoare de capital* în funcție de importanța systemică a instituțiilor: un *amortizor de capital pentru instituții de importanță systemică globală*, impus strict la nivel consolidat, și un *amortizor pentru instituții de importanță siste-*

mică la nivel național, impus, după caz, la nivel consolidat, individual sau subconsolidat¹⁰ (Figura 3).

- ➔ Totuși, Regulamentul Parlamentului European permite autorităților din statele membre să impună (din motive de flexibilitate), pentru o perioadă de 2 ani (care poate fi extinsă), cerințe macroprudențiale *mai stricte* în scopul diminuării riscului macroprudențial sau riscului systemic (ce pot fi aplicate la nivelul fondurilor proprii, al cerințelor de lichiditate, al expunerilor mari, al amortizorului de conservare a capitalului, al expunerilor față de alte entități din sectorul financiar, al ponderilor de risc utilizate pentru diminuarea creșterii nesustenabile a prețurilor pe piața imobiliară sau al obligațiilor de transparență și publicare etc.);
- ➔ Remarcăm faptul că în cel mai pesimist scenariu posibil se poate ajunge la utilizarea unei cote semnificative din capitalul băncilor pentru asigurarea stabilității sistemelor

financiare, în funcție de parametrii puși în discuție:

- minimum de 8%;
- 2,5% pentru conservarea capitalurilor (acumulare de rezerve pentru „vremuri grele”);
- Maxim 2,5% pentru asigurarea rezilienței sectorului bancar (anticiclicitate) și „prevenirea creșterii excesive a creditării și a efectului de pârgă”¹¹. Conform analizelor autorității de reglementare, în România nu existau premisele care să atragă activarea acestui amortizor de capital anticiclic;
- maxim 5% pentru limitarea efectului de contagiune, respectiv a impactului pe care instituțiile aflate într-o situație dificilă îl pot avea asupra sistemului financiar și a economiei reale, mai ales pe canalul creditării. În România, se va analiza impunerea amortizorului de risc systemic la nivelul întregului sistem sau al unui segment al acestuia

Figura 3. Structura cerințelor prudențiale privind baza de capital conform Basel III

Amortizorul aferent instituțiilor de importanță systemică națională/globală	Specific fiecărei instituții de importanță systemică națională/globală
Amortizorul de risc systemic	Vizează întregul sistem financiar/unul/mai multe subsansambluri (la decizia autorității de reglementare)
Amortizorul anticiclic de capital	Dependent de creșterea/scăderea economică
Amortizorul de conservare a capitalului	Restricții privind distribuția profiturilor
Cerințe minime de capital	

Sursa: Adaptare după BNR, „Noul cadru de reglementare UE”

⁹ La recomandarea structurii interinstituționale de coordonare în domeniul supravegherii macroprudențiale a sistemului financiar național

¹⁰ Acestea nu sunt cumulative, se va aplica cel care are nivelul cel mai mare, Regulamentul 5/2013

¹¹ Recomandarea Comitetului European pentru Risc Systemic/2013 privind obiectivele intermediare și instrumentele politicii macroprudențiale.

în funcție de vulnerabilitățile ce vor fi identificate;

- maxim 2% sau 3,5% pentru instituțiile de importanță sistemică națională, respectiv globală. În analizele efectuate de Banca Națională a României, la 30 iunie 2013, s-au identificat 7 instituții de credit de importanță sistemică ridicată (instituții ce dețineau împreună o cotă de piață de 65,5% în total active), conform criteriilor definite¹². Acestea îndeplinesc, totodată, cerințele de capital minime aplicabile instituțiilor de importanță sistemică la nivel național (8% - cerința minimă, 2,5% - amortizorul de conservare a capitalului, 2% - amortizorul pentru instituții de importanță sistemică la nivel național).

➔ În ceea ce privește *lichiditatea* instituțiilor de credit, conform noilor cerințe (LCR, NSFR), principalele active lichide aflate în portofoliul instituțiilor de credit din România (BNR, 2013) sunt titlurile de stat românești și disponibilitățile la Banca Centrală. Instituțiile de credit ce dețin o valoare supraunitară a indicatorului LCR dețin aproximativ 91% din totalul activelor bancare. În privința NSFR, încă nu a fost stabilită o metodologie de calcul.

Concluzii

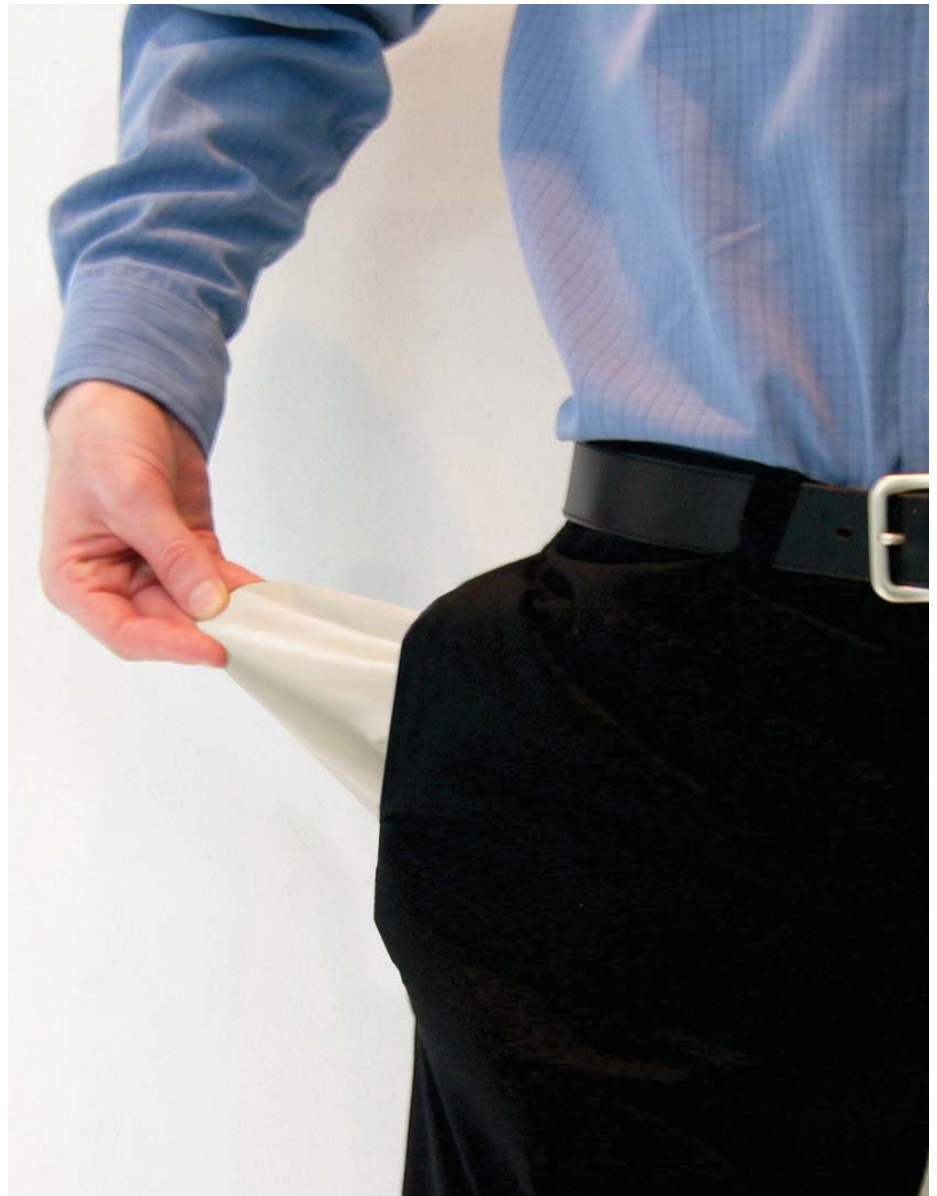
În demersul nostru privind analiza solvabilității băncilor românești am constatat faptul că aceasta nu trebuie să fie o preocupare numai a sistemului bancar, ci a tuturor actorilor economiei românești. Solvabilitatea în sensul cel mai larg înseamnă capacitatea de a plăti la timp obligațiile, ceea ce implică existența *fondurilor proprii*, de aici și ideea de a crea rezerve suficiente pentru a nu

genera dezechilibre financiare. Și cine poate fi mai în măsură să asigure aceste resurse pentru a face față obligațiilor pe care și le-a asumat decât cel care a creat entitatea – *acționarul*.

Îmbunătățirea solvabilității reprezintă una dintre principalele preocupări și pentru băncile din țara noastră. Acționarii actuali pot întâmpina însă probleme în susținerea unora dintre instituțiile de credit autohtone și vor necesita ajutor în contextul noilor regle-

mentări care trebuie aplicate. Banca Națională analizează și monitorizează permanent situația sistemului bancar, realizează prognoze, implementează cerințe suplimentare dacă este cazul, ultimele preocupări fiind cele privind impactul CRD IV asupra solvabilității instituțiilor de credit.

Apreciem faptul că, pe lângă eforturile permanente de escaladare a efectelor produse de criza financiară (schimbări de acționariat, ieșiri de pe piață, fuziuni

¹² Aportul instituției de credit la finanțarea economiei reale, aportul instituției de credit la intermedierea financiară, prezența instituției de credit pe piața interbancară, determinarea instituțiilor de credit de importanță sistemică în cadrul sistemului de plăți REGIS etc.

etc.), instituțiile de credit vor face eforturi să-și adapteze în mod corespunzător sistemele interne, modelele de business, produsele, ceea ce va determina inevitabil și costuri suplimentare pentru acestea.

Există încă numeroase piste de cercetare în domeniu. Astfel, se poate urmări demersul început cu privire la eforturile conjugate la nivel european, a zonei EURO cu privire la gradul de reziliență a sistemului și de asigurare a stabilității acestuia, a integrării unor cerințe suficiente și eficiente cu privire la aceasta (de la cele minime de capital, calitate a activelor, la cele de lichiditate, cele de guvernare corporativă). De asemenea, se poate analiza felul în care cerințele macroprudențiale vor evolua de la granița necesității la cea de eficiență pentru toate părțile interesate (bănci, autorități de reglementare naționale și europene, investitori etc.). ●

Bibliografie

Codirlasu, A. *Acordul Basel III*, Econosofia, 2013

Harle, P., Luders, E. *Basel III and the European banking: its impact, how banks might respond and the challenges of implementation*, USA, Mc Kinsey & Company, November, 2010

Wallace, T. *UK fears impact of Eurozone's banking union*, City A.M. Journal, disponibil la adresa: <http://www.cityam.com/article/uk-fears-impact-eurozone-s-banking-union>, September, 2012

Walter, S. *Basel III and Financial Stability*, Speech at the 5th Biennial Conference on Risk Management and Supervision, Financial Stability Institute, Bank for International Settlements, Basel, 2010, <http://www.bis.org/speeches/sp101109a.htm>

Walter, S. *Basel III: Stronger Banks and a More Resilient Financial System*, Conference on Basel III, Financial Stability Institute, Basel, 2011

Comisia Europeană CARTEA VERDE „Guvernanța corporativă în instituțiile financiare și politicile de remunerare”, 2010

Basel Committee on Banking Supervision *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*, Bank for International Settlements, <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>

Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene *Directiva 2013/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 cu privire la accesul la activitatea instituțiilor*

de credit și supravegherea prudențială a instituțiilor de credit și a firmelor de investiții, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L176/338 din 27.06.2013

Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene *Regulamentul nr. 575/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26 iunie 2013 privind cerințele prudențiale pentru instituțiile de credit și societățile de investiții*, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. 176 din 27.06.2013

BNR *Ordonanța de Urgență nr.99/2006 privind instituțiile de credit și adecvarea Capitalului (cu modificările ulterioare)*, <http://www.bnr.ro>

BNR *Regulamentul BNR nr.5/2013 privind cerințe prudențiale pentru instituțiile de credit*, publicat în Monitorul Oficial nr. 841 din 30 decembrie 2013

BNR *Raportul asupra stabilității 2013*, <http://www.bnr.ro>

www.bancatransilvania.ro

www.bcr.ro

www.brd.ro

www.carpatica.ro

www.cec.ro

www.raiffeisen.ro

www.unicredit-tiriac.ro

www.volksbank.ro

Contribuții noi privind emergența abordării economice a contabilității în mediul românesc

Abstract

New Contributions on the Advent of the Economic Perspective on Accounting in Romania

This study shows for the first time that, in Romania, in the first half of the twentieth century, the economic approach to accounting has been initially developed in *business management* courses, rather than in the *accounting* ones, at the Commercial Academies in Bucharest and Cluj, taken from the German school of business economics (*Betriebswirtschaftslehre*, germ). This economic oriented perspective on accounting discourse was initiated in 1916 by Virgil Madgearu, and then continued by other economists (such as Victor Slăvescu and Ion Evian) until the mid-twentieth century.

These authors have embraced the concept of business management centered on accounting. The economic approach was developed in parallel with the mainstream legal-patrimony based perspective on accounting, which was put forward pervasively in accounting lectures, but which started to lose face in the early 1940s, as the economic approach increased visibility, under the influence of notable authors of the German school of business economics. The advent of the economic approach to accounting in Romanian was a direct consequence of connecting Romanian economic thought to one of the most prestigious schools of thought in accounting and business economics at the international level in the early part of the twentieth century.

Key words: business economics, economic perspective on accounting, Romanian accounting

JEL Classification: M49, N34, N84

Cuvinte cheie: economia întreprinderilor, abordarea economică a contabilității, contabilitatea românească

Ion IONAȘCU*

Introducere

Acest studiu arată, pentru prima dată în literatura contabilă românească, faptul că, în România, în prima jumătate a secolului al XX-lea, s-a dezvoltat o abordare economică a contabilității în cadrul cursurilor de studiu întreprinderilor (managementul firmelor, în terminologia actuală), fenomen inițiat la Academia Comercială din București și, apoi, la cea din Cluj, sub influența școlii germane de economia întreprinderilor (*Betriebswirtschaftslehre*, germ.). Discursul de factură *economică* asupra contabilității a fost susținut de către universitarii români cu formație economică, ca Virgil Madgearu, Victor Slăvescu, Ion Evian și alții, economiști care au adoptat concepția școlii germa-

* Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, e-mail: ion.ionascu@cig.ase.ro

ne de economia întreprinderii și care au abordat un *management centrat pe informația contabilă*. Autori reputați din școala germană de economia afacerilor ca J.Fr. Schär, Heinrich Nicklisch, Eugen Schmalenbach, Fritz Schmidt etc. au influențat concepția autorilor români, care au abordat contabilitatea ca un instrument privilegiat al administrării afacerilor, fapt care arată că învățământul universitar de gestiune și de contabilitate din mediul românesc au fost conectate la una din cele mai prestigioase școli de acest fel pe plan internațional din prima parte a secolului al XX-lea.

Contextul european privind dezvoltarea contabilității și a științei administrării afacerilor din prima parte a secolului al XX-lea

În prima parte a secolului al XX-lea, în Europa continentală s-a manifestat un curent de gândire în științele sociale care a dus la conturarea unei noi discipline – *economia întreprinderilor* sau economia afacerilor (*business economics; business administration*, engl.). Apariția acestui domeniu științific pe continentul european – care nu trebuie confundat cu *microeconomia* (*microeconomics*, engl.) s-a produs mai întâi în Germania și apoi în Italia, însă americanii aveau un avans în acest perimetru, dezvoltat sub numele de „administrarea afacerilor” (*business administration*, engl.). Această situație poate fi explicată printr-o evoluție mai evidentă a „științelor comerciale” – precursora noului domeniu – care, tradițional, includeau discipline cum ar fi contabilitatea, corespondența comercială, aritmetica comercială etc., dar și datorită unei recunoașteri universitare mai timpurie a științelor comerciale și, apoi, a „științei economiei întreprinderilor” în Germania și Italia, comparativ cu alte țări din Europa Occidentală. De exemplu, în Germania – care a fost

liderul european în dezvoltarea noii discipline – această perioadă a corespuns cu înființarea Academiei Comerciale (*Handelsbochschule*, germ.), ca universități cu profil comercial (de ex. la Leipzig în 1898, la Cologne și Frankfurt pe Main în 1901 etc.), ceea ce a permis ca în anii 1920, în această țară, economia întreprinderilor să fie percepută ca o disciplină științifică (Schranz, 1937:279). Amploarea științifică a noului domeniu l-a făcut pe Canziani (2007:128) să considere că, în perioada 1905-1935, în cele două țări din Europa continentală – Germania și Italia – „contabilitatea și studiul afacerilor s-au transformat în *teorii unificate ale firmei*” desemnate prin denumirea de „*Betriebswirtschaftslehre*” în Germania și având ca fondator pe Heinrich Nicklisch și „*Economia aziendale*” în Italia, reprezentată de Gino Zappa. Tot Canziani (2007) arată că, indiferent de obiectul de activitate, de forma juridică și de dimensiunile firmei, economia întreprinderilor s-a constituit ca o disciplină sintetică, care înglobează mai multe domenii specifice afacerilor, cum sunt contabilitate - producție - schimb - finanțe, ca în abordarea germană (*Betriebswirtschaftslehre*), sau contabilitate - management - organizație - guvernare, ca în abordarea școlii italiene (*Economia aziendale*).

O caracteristică definitorie a autorilor din această nouă disciplină universitară de *economia întreprinderilor* constă în faptul că au acordat o importanță deosebită *contabilității* în organizarea și conducerea afacerilor, mergând până la integrarea contabilității ca o tehnică a economiei întreprinderilor. Acest fapt este demonstrat și de activitatea primei generații de profesori universitari germani din noua disciplină universitară care include nume ca Johann Friedrich Schär (1846-1924), Leon Gomberg (1866-1935), Joseph Hellauer (1871-1956), Eugen Schmalenbach (1873-1955), Friedrich Leitner (1874-1945), Heinrich Nicklisch (1876-1946), Wilhelm Rieger (1878-1971), Fritz Schmidt (1882-1950) și Walter Le

Coutre (1885-1965), care, prin cercetările lor de economia întreprinderilor, s-au concentrat, în special, pe problemele privind contabilitatea financiară și calculația costului (Fülber și Gassen, 2011:13). După unele aprecieri, în Germania, unificarea din perspectiva economiei întreprinderilor a contabilității în partidă dublă, a contabilității costurilor și a statisticii economice de întreprindere – ca instrumente de gestiune ale unei întreprinderi – a fost remarcabilă, deoarece a dus la creșterea cercetărilor științifice în domeniul afacerilor (Schranz, 1937:280). Astfel, autorii germani din economia întreprinderii au creat teorii contabile noi, de exemplu, *teoria bilanțului dinamic*, formulată de Schmalenbach și *teoria bilanțului organic*, dezvoltată de Schmidt, prin care se opuneau abordării tradițional-juridice a contabilității – *teoriei statice*, potrivit căreia bilanțul contabil trebuie să prezinte starea patrimoniului în interesul creditorilor întreprinderii, noile teorii orientând contabilitatea în interesul acționarilor și managerilor (Richard, 2005:79).

Sub aspect metodologic, cercetătorii germani din domeniul afacerilor de la începutul secolului al XX-lea au abordat preponderent o perspectivă metodologică axată pe empirism, pe observarea faptelor, abordare în care „diferite discipline din domeniul afacerilor au fost considerate a fi nimic altceva decât tehnici sau arte” (Canziani, 2007:113). Drept urmare, și contabilitatea – considerată tradițional ca o știință comercială, a fost tratată ca o tehnică în cadrul științei economiei întreprinderilor, iar autorii germani au fost preocupați de conceperea unui sistem contabil adecvat care să măsoare performanța firmei. În literatura internațională este recunoscut faptul că gândirea contabilă dezvoltată în cadrul școlii germane de economia întreprinderilor din prima parte a secolului al XX-lea este una dintre cele mai importante la nivel mondial pentru această perioadă și care a influențat evoluția contabilității din alte țări, inclusiv a celei central și est europene (Mattessich, 2008:64).

Prin acest studiu aducem ca argument faptul că și în România, în prima parte a secolului al XX-lea, în învățământul comercial și economic universitar s-a adoptat concepția școlii germane, care integra contabilitatea în știința economiei întreprinderilor – *Betriebswirtschaftslehre*, acest curent având astfel o influență directă în formarea profesională și implicit în practica contabilității și în gestiunea întreprinderilor din mediul românesc din acea perioadă.

Percepții privind influența școlii germane de economia întreprinderilor în mediul românesc

Până acum nu există cercetări care să arate care a fost influența școlii germane de ”știința economiei întreprinderilor” (*Betriebswirtschaftslehre*, germ.) în mediul românesc și, în special, asupra contabilității ca disciplină universitară, în prima parte a secolului al XX-lea. Totuși, există câteva referințe care au explicat poziția unor autori contabili

români prin raportare la această școală. Demetrescu (1972:123) constata că, în prima parte a secolului al XX-lea, „în literatura contabilă elvețiană, în cea germană, mai puțin în cea italiană, și-a croit drum un nou curent în gândirea contabilă, o nouă teorie potrivit căreia contabilitatea nu este știință autonomă, ci o parte dintr-o nouă știință «economia întreprinderilor»”, dar nu a identificat un curent similar în mediul românesc. Însă, Demetrescu (1972:332) arăta că I.N. Evian a formulat în 1940 – când era profesor de economia întreprinderilor la Academia Comercială din Cluj – o „teorie economică a conturilor” și concluziona că „Evian a coborât contabilitatea la o simplă tehnică de înregistrări, contestându-i orice caracter științific și încercând să o înglobeze ca o parte componentă în studiul întreprinderilor”. După 1990, Rusu (1991:242) considera că Evian adoptase în „Teoriile conturilor” (1940) curentul german privind studiul exploatărilor economice, fapt pentru care el „analizează contabilitatea numai prin prisma studiului economiei întreprinderilor”. Ulterior, și alți autori (Tabără, 1995:15; Ionașcu, 1997:181; Calu, 2005:120; Crișan și Tiron Tudor, 2011:555) au preluat ca

premisă faptul că Evian a introdus o abordare în contabilitatea românească prin care a declanșat o discuție intelectuală asupra contabilității începând cu lucrarea sa din 1940. Însă, perspectiva abordării contabilității în mediul românesc sub influența școlii germane de economia întreprinderilor, începând cu lucrarea lui Evian din 1940, este una incompletă, deoarece face abstracție de lucrările altor autori români din domeniul economiei întreprinderilor, care au avut o abordare economică a contabilității, tratând contabilitatea ca principalul *instrument de management al afacerilor*. De fapt, inițierea în România a abordării contabilității în optica școlii germane de economia întreprinderii nu a început prin publicarea lucrării lui Evian în 1940, ci imediat după înființarea Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale (AISCI) din București, prin introducerea în 1916 a primului curs universitar românesc de ”studii practice al întreprinderilor”, denumirea românească pentru „*Betriebswirtschaftslehre*” (știința economiei întreprinderilor), primul autor fiind Virgil Madgearu.

De asemenea, există cercetări (Nicolescu, 2011; Petrișor, 2011) privind concepția managerială a economistului Virgil Madgearu – autorul primului curs de managementul întreprinderilor din țara noastră – care, deși fac o asociere între concepția managerială a acestuia și școala germană de economie prin autorii la care făcea referință, nu realizează o conectare a opticii lui Madgearu privind „știința (studiul) întreprinderilor” la școala germană de economia întreprinderilor din prima parte a secolului al XX-lea, a cărei abordare a preluat-o în lucrările lui privind managementul afacerilor. Însă, fără această contextualizare, avem doar o receptare parțială și chiar inexactă a concepției lui Madgearu privind gestiunea întreprinderilor și locul contabilității în cadrul acesteia. Astfel, Nicolescu (2011:29) sesiza la Madgearu „utilizarea bilanțului ca instrument principal de conducere”, dar fără să arate că Madgearu era adept al școlii germane de economia întreprin-

derilor, în care managementul întreprinderii era centrat pe contabilitate. Or, J.Fr. Schär și H. Nicklisch, considerați ca fondatori ai noii discipline de economie întreprinderilor, erau indicați de Madgearu (1915) ca fiind referințele de bază pe care el și-a structurat concepția privind gestiunea întreprinderilor. Alți autori consideră că, inspirându-se din literatura germană, „Virgil Madgearu se ocupă de organizarea averii întreprinderilor în termenii *logicii patrimoniale*” (Petrișor, 2011:81) și că „Madgearu pune, prioritar, la baza cercetării manageriale a întreprinderilor *logica patrimonială specifică contabilității*”. Însă, Madgearu și-a elaborat concepția privind „studiul întreprinderilor” pe abordarea școlii germane de economie întreprinderii de la începutul secolului al XX-lea și îndeosebi pe cea a lui Nicklisch, de la acesta preluând și concepția după care contabilitatea trebuie să furnizeze măsurarea situației averii întreprinderii și a rezultatelor obținute. Aceasta era o abordare economică a contabilității, orientată către nevoile decizionale ale acționarilor (întreprinzătorilor) și managerilor (conducătorilor) întreprinderilor, opusă viziunii tradiționale, de factură juridico-patrimonială, care considera că rolul contabilității era reflectarea situației patrimoniale a întreprinderii, respectiv a drepturilor și obligațiilor cuantificate monetar ale întreprinderii.

Demersurile lui V. Madgeru, V. Slăvescu și C. Bungețianu în abordarea economică a contabilității în cadrul științei economiei întreprinderilor la Academia Comercială din București

La începutul secolului al XX-lea, în România, a fost înființată Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale

În ce privește optica asupra statutului contabilității, Virgil Madgearu a adoptat concepția dominantă din școala germană de economie întreprinderii, care integra contabilitatea în știința economiei întreprinderilor ca o tehnică care înregistrează toate mișcările valorilor în conturi, încheie conturile, ca să stabilească rezultatul afacerii. Scopul ei principal este darea socotelilor asupra afacerilor întreprinderii, ca să se afle situația averii ei. Ea are firește și alte scopuri secundare, deși foarte însemnate, ca ținerea în evidență continuă a raporturilor întreprinderii cu terții, însă aceasta nu-i schimbă caracterul.

(AISCI) din București (1913) – ca o instituție universitară specializată „în domeniul științelor comerciale și economice” și intrată în memoria colectivă cu denumirea de Academia Comercială din București. Deoarece, până la înființarea AISCI din București, România nu dispunea de un asemenea învățământ universitar specializat, o bună parte dintre primii profesori ai Academiei Comerciale din București erau școliți în afara țării, și îndeosebi în Germania.

În acest context, în anul 1916 *Virgil Madgearu* a fost numit profesor la primul curs de „studiul întreprinderilor” (managementul întreprinderilor) de la Academia Comercială din București. Madgearu avea o formație economică universitară germană și, în calitatea lui de titular al noului curs de „studiul întreprinderilor”, a aderat în mod explicit la școala germană de știința economiei întreprinderii - „*Betriebswirtschaftslehre*”, aflată atunci în plină dezvoltare. În acest sens, el arăta, că la începutul secolului al XX-lea, în special în Germania, a apărut o nouă disciplină numită „*știința întreprinderilor*”

(*Betriebslehre*, germ.) – „*știința despre organizarea și conducerea unei afaceri comerciale*” (Madgearu, 1915:29) – iar optica lui asupra acestui domeniu era construită îndeosebi pe opera a doi reprezentanți ai noii discipline, J. Fr. Schär și H. Nicklisch. Însă, cei doi fondatori ai noii discipline aveau „*concepții deosebite în acest domeniu științific*” (Madgearu, 1915:55), iar Madgearu își conturase o abordare oarecum eclectică asupra noii discipline. El împrumutase de la Schär concepția după care „studiul întreprinderilor” este un domeniu inclus în științele comerciale și care se bazează pe celelalte discipline comerciale – contabilitatea, corespondența comercială, aritmetica comercială etc. (1915:38) – o concepție tradiționalistă în școala germană, pentru a justifica includerea disciplinei de „studiul întreprinderilor” în programa nou înființatei Academii Comerciale din București. Însă, în partea aplicativă a cursului de „studiul întreprinderilor”, care privea tehnica gestiunii întreprinderilor, Madgearu (1916) a fost marcat de opera lui Nicklisch, care acorda o deosebită importanță contabilității în administrarea întreprinderilor.

În ce privește optica asupra statutului contabilității, Madgearu a adoptat concepția dominantă din școala germană de economie întreprinderii, care integra contabilitatea în știința economiei întreprinderilor ca o tehnică care „*înregistrează toate mișcările valorilor în conturi, încheie conturile, ca să stabilească rezultatul afacerii. Scopul ei principal este darea socotelilor asupra afacerilor întreprinderii, ca să se afle situația averii ei. Ea are firește și alte scopuri secundare, deși foarte însemnate, ca ținerea în evidență continuă a raporturilor întreprinderii cu terții, însă aceasta nu-i schimbă caracterul*” (1916:88). Din această definiție constatăm că Madgearu avea o perspectivă *economică* asupra contabilității, obiectivul contabilității fiind unul eminamente economic: să furnizeze informații privind situația averii întreprinderii (prin bilanț) și rezultatul

afacerii (prin contul de profit și pierdere), pentru administrarea rentabilă a unei întreprinderi. Concepția economică asupra contabilității adoptată de Madgearu rezultă clar și din „*interpretarea economică a bilanțului întreprinderilor*”, căci el proceda la o reinterpretare economică a egalității bilanțiere între „drepturi” și „obligații”, specifică abordării juridice a contabilității, astfel: „când zicem drepturi de o anumită valoare, înțelegem economicște, *avere* și când zicem obligații de o anumită valoare, înțelegem economicște, *datorii*”, știind că „în limbajul contabilității averea numindu-se *activ* și obligațiile, *pasiv*” (1916:16).

Madgearu sesiza că „din bilanț se vede că pasivul este egal cu activul, deci capitalul este egal cu averea: două expresii pentru același obiect” (1916:20). Trebuie să remarcăm că Madgearu constata că bilanțul întreprinderii furnizează reprezentarea unei realități – „*același obiect*”, cum arăta el, dar privită sub dublu aspect, datorită egalității valorice între avere și capital, dar care, totuși, sunt deosebite. Astfel, „în activ - avere” se arată „care este compoziția concretă a mijloacelor întrebuițate într-o întreprindere, în vederea obținerii unui câștig”, iar „în pasiv - capital - aflăm care este valoarea acestor bunuri, indiferent de ființa lor concretă, expresia numerică a puterii economice a întreprinderii” (Madgearu, 1916:21). Arătând deosebiră dintre averea și capitalul întreprinderii – egale ca valoare – Madgearu (1916:21) oferea un răspuns, în optica lui Nicklisch, privind natura „*aceluiași obiect*” reflectat în bilanț sub dublu aspect, respectiv *capitalul* – un concept economic.

Însă, pentru o „*conducere rațională a întreprinderilor*” contabilitatea trebuia completată cu *calculația costului și statistica de întreprindere*, căci „*reiese (...) până la evidență că în orice întreprindere mare, contabilitatea și calculația [costului] nu pot să fie îndestulătoare pentru călăuzirea conducerii, care are absolută nevoie de sprijinul statisticii [economice de întreprindere]. Dovadă este și faptul că odată cu introducerea exploatării mari*

Pentru o conducere rațională a întreprinderilor contabilitatea trebuia completată cu calculația costului și statistica de întreprindere, căci reiese (...) până la evidență că în orice întreprindere mare, contabilitatea și calculația [costului] nu pot să fie îndestulătoare pentru călăuzirea conducerii, care are absolută nevoie de sprijinul statisticii [economice de întreprindere]. Dovadă este și faptul că odată cu introducerea exploatării mari în organizarea modernă a întreprinderilor, s-au înființat și secțiuni statistice
(Virgil Madgearu)

în organizarea modernă a întreprinderilor, s-au înființat și secțiuni statistice” (Madgearu, 1916:89). Deci, prin „*statistică*”, Madgearu nu înțelegea „*statistica oficială*”, macroeconomică, ci „*statistica economică a întreprinderii, care se alcătuiește de către întreprinderile comerciale și industriale, în interesul propriu*” (Madgearu, 1916:87), fiind, de fapt o *componentă a contabilității manageriale*, în sensul accepțiunii de astăzi.

Putem conchide că, în termenii de astăzi, Madgearu adoptase concepția după care o „*conducere rațională a întreprinderilor*”, care să asigure obținerea unui „*maximum de câștig*” (1916:88) presupunea *organizarea și controlul* unei entități pe baza informației contabile, atât informația furnizată de *contabilitatea financiară* (denumită de Madgearu, „*contabilitate*” și limitată la tehnica înregistrării tranzacțiilor în conturi și întocmirii raportelor financiare (bilanțul și contul de profit și pierdere), cât și, în mod deosebit, de *contabilitatea managerială* (în care includem, folosind terminologia utilizată de Madgearu, *calculația costului și statistica de întreprindere*).

O altă problemă abordată de Madgearu a fost *contabilitatea de inflație*, temă devenită actuală după Primul Război Mondial, deoarece multe din economiile statelor europene – inclusiv România, traversau o perioadă inflaționistă. În aceste condiții, autori ai școlii germane de economia întreprinderii au dezvoltat la începutul anilor 1920 o literatură bogată privind contabilitatea de inflație menită să limiteze dezastrele economice și sociale alimentate de mirajul profiturilor fictive din bilanțurile întreprinderilor, iar originalitatea contribuției acestor autori are o recunoaștere internațională (Mattessich, 2008:47). În acest context, Madgearu și Mladenatz au publicat, în anul 1923, un studiu privind incidența inflației asupra întreprinderilor, arătând că „din punctul de vedere al Studiului Economiei private și al Contabilității, problema de competență este aceea a studierii influenței variațiilor valutare asupra socotelilor întreprinderii, a bilanțului și îndeosebi asupra calculului profitului sau pagubei în perioada de timp dată” (Madgearu, 1944:192), deoarece, „în general, beneficiile sau pierderile calculate în epoca fluctuațiilor valorii monetare sunt *aparente, fictive*” (Madgearu, 1944:193).

În ce privește *tehnica contabilă*, adică modul de calcul și de contabilizare a rezultatului contabilității de inflație, Madgearu și Mladenatz prezentau în 1923 trei metode:

1. *metoda bilanțului în lei-aur*: conform căreia „se transformă toate valorile contabilizate, ori măcar acelea cuprinse în posturile bilanțului, în lei-aur”. Deoarece metoda presupune evaluarea bilanțului într-o *monedă cu putere de cumpărare constantă*, „nu prezintă din punctul de vedere al tehnicii contabile, în ce privește sistemul de închidere al conturilor, nici o inovație deosebită” (Madgearu, 1944:210);
2. *metoda bilanțului corectat în lei-hârtie*: constă în aceea că „se transformă toate valorile în lei hârtie, pe cursul zilei de încheiere a bilanțului” și pre-

supune un „*cont de corectură a valorilor monetare*, însă pe când *Schmalenbach* reduce cifrele la toate posturile, *Mahlberg* o face numai la conturile care nu reprezintă monedă-hârtie. La investiții, la contul de fabricație și la cel de efecte, contul de corectură primește diferențe între valoarea de cost și prețul curent. Posturile de valori monetare nu suferă nici o corectură” (Madgearu, 1944:211). Deci, această metodă – derivată din *teoria bilanțului dinamic* a lui E. Schmalenbach – presupune corectarea valorilor bilanțiere cu un indice de preț (*cost istoric indexat*) și funcționarea unui *cont de diferențe din reevaluarea* la inflație, care colectează corecțiile din inflație aplicabile elementelor bilanțiere și care afectează mărirea capitalului propriu din bilanț, căci „capitalul nominal trebuie să apară ca atare în bilanț. Valoarea lui reală se obține adăugându-se soldul contului de corectură” (Madgearu, 1944:211);

3. *metoda de contabilizare pe baza concepției bilanțului organic propus de Fr. Schmidt*: această metodă de contabilitate de inflație presupune că: „1) La orice calculație, ca și în bilanț, se are în vedere valoarea costului de refacere în ziua desfacerii mărfurilor sau a bilanțului și 2) Separarea netă a beneficiilor obținute din operațiunile întreprinderii, de schimbările suferite de părțile averii acesteia, ca urmare a urcării ori scăderii prețului de piață a valorilor materiale și variația puterii de achiziție a valorilor monetare” (Madgearu, 1944:211). Această metodă de contabilitate de inflație se bazează pe utilizarea *costului de înlocuire* pentru asigurarea menținerii capitalului întreprinderilor în condiții de inflație.

Remarcăm că în bibliografia lui Madgearu și Mladenatz privind contabilitatea de inflație (Madgearu, 1944), îi regăsim pe celebrii autori contabili germani: E. Schmalenbach, adept al *costului istoric indexat* și Fr. Schmidt, susținător al *costului de înlocuire* pentru asigurarea *menținerii*

capitalului întreprinderii, alături de alte nume ca E. Walb, W. Mahlberg și E. Geldmacher, considerați ca distinși oameni de știință care au participat la controversa privind diferite abordări ale contabilității de inflație (Busse von Colbe, 1996).

În anul 1925, Virgil Madgearu a preluat catedra de „*conomie națională*” de la AISCI din București, iar succesorul său ca titular al cursului de „*întreprinderi*” a fost numit *Victor Slăvescu*, format și el la școala germană de economie. La rândul său, Slăvescu a continuat și dezvoltat demersul lui Madgearu care integra contabilitatea în economia întreprinderii, considerând că „*știința întreprinderilor*” are ca scop formularea de norme și principii valabile pentru orice întreprindere în vederea realizării scopului ei – maximizarea profitului – și „*aici își găsesc locul cercetările în legătură cu administrația și înregistrarea operațiilor (contabilitatea-bilanțul), cu procurarea mijloacelor de lucru (finanțarea), cu examinarea rezultatelor obținute (rentabilitatea) etc.*” (1927:30).

Sesizând importanța acordată contabilității de către autorii germani din știința economiei întreprinderilor din primele

decenii ale secolului al XX-lea, el și-a pus problema *statutului științific al contabilității* la acești autori și a identificat două orientări: a) o grupă de cercetători „*care tind a face din contabilitate un adevărat sistem științific, de sine stătător, având ca principali reprezentanți pe profesorii Schär și Berliner*” și b) o altă grupă de autori „*care neavând nici o intenție a face din contabilitate o știință separată, înțeleg contabilitatea mai mult ca o metodă de tehnică a calculației valorilor, cu aplicare foarte largă la studiul și cercetarea întreprinderilor, având ca principali reprezentanți pe Schmalenbach, Alder, Wilhlem Osbahr, Leitner, Schmidt etc.*” (1927:50). Tot el arăta că L. Gomberg încearca, prin lucrările lui, să pună „*bazele unei adevărate științe a calculațiilor, care și-ar avea locul între știința Economiei Private și disciplina contabilității*” și „*tot în spiritul lui Gomberg și cu vădite tendințe de a face din contabilitate o știință de sine stătătoare*” trebuie menționate și lucrările lui Oswald (Slăvescu, 1927:51).

Slăvescu a adoptat și el optica după care contabilitatea este o tehnică aplicată în gestiunea întreprinderilor și a acordat o mare importanță problemelor legate de

bilanț și calculul costurilor în lucrările sale privind „studiul întreprinderilor” (1926; 1927; 1930). Mai mult, a scris o lucrare dedicată bilanțului – *Analiza critică a bilanțului unei întreprinderi* (1928), urmând exemplul autorilor germani pe această temă (ca Schmalenbach, Osbahr, Schmidt, Mahlberg, Walb etc.). Lucrarea respectivă era de fapt o parte din cursul său de „studiul practic al întreprinderilor” (1926), în care Slăvescu a păstrat linia tematică a lui Nicklish legată de gestiunea întreprinderii pe baza bilanțului contabil. Considerând că „bilanțurile întreprinderilor constituie principalul material al științei întreprinderilor, în vederea cercetării structurii lor și a stabilirii de norme generale, asupra modului cum trebuie organizate și conduse întreprinderile economice” (1928:16), Slăvescu adopta concepția unui management al afacerilor centrat pe informațiile furnizate de contabilitate.

În managementul întreprinderilor industriale, Slăvescu a acordat o importanță aparte „*calculației prețului de cost*”, considerând costul ca „*elementul de concurență cel mai serios*”, iar cunoașterea, analiza și controlul elementelor componente ale costului reprezentau în optica lui Slăvescu „*imperative categorice pentru existența și propășirea unei întreprinderi*” (1930:61). Pentru el, costul era un element endogen al întreprinderii, care reflectă procesul de formare a valorii în interiorul unei organizații economice, căci el „*oglindește în primul rând ființa lăuntrică a întreprinderii*” în managementului rentabilității firmei. Considerând costul ca „*totalitatea cheltuielilor de diferite categorii, exprimate în bani, necesare procesului de fabricație și până în momentul când are loc vânzarea produselor*” (1930:64), Slăvescu prezenta metoda calculului *costului complet*, format pe distincția dintre cheltuieli directe și cheltuieli indirecte. În formarea costului complet, Slăvescu arăta dificultățile legate de repartizarea cheltuielilor indirecte de fabricație asupra unui obiect de cost, căci diversele

Madgearu și Mladenatz au publicat, în anul 1923, un studiu privind incidența inflației asupra întreprinderilor, arătând că din punctul de vedere al Studiului Economiei private și al Contabilității, problema de căpetenie este aceea a studierii influenței variațiilor valutare asupra socotelilor întreprinderii, a bilanțului și îndeosebi asupra calculului profitului sau pagubei în perioada de timp dată, deoarece, în general, beneficiile sau pierderile calculate în epoca fluctuațiilor valorii monetare sunt aparente, fictive.

criterii de repartizare au o doză de arbitrar, „*niciuna din ele nedând întreprinzătorului posibilitatea unei repartiții exacte*” a acestor cheltuieli indirecte (1930:81).

Slăvescu sesiza importanța organizării contabilității oricărei întreprinderi industriale în două circuite informaționale, conectate între ele, deoarece „*contabilitatea financiară se ocupă de gestiunea afacerilor unei întreprinderi în relațiile ei cu exteriorul – creditori, furnizori, clienți etc.*”, pe când „*contabilitatea prețului de cost se ocupă cu operațiile interne, în scopul determinării valorii produselor fabricate*”, iar „*între ele trebuie să existe cea mai strânsă legătură*” (1930:68).

În deceniul 1930-1940, un continuator al liniei Madgearu-Slăvescu la cursul de studii întreprinderilor de la Academia Comercială din București a fost *Constantin Bungețianu*. și el a continuat să considere contabilitatea ca principalul instrument de gestiune a întreprinderii, iar în lucrările lui (1934, 1935, 1939) a tratat bilanțul și calculația costurilor ca

instrumente privilegiate pentru administrarea rentabilă a întreprinderilor. El arăta că „*bilanțul [trebuie] să ne arate o situație contabilă economică*”, astfel ca „*să ne dăm seama de modul cum întreprinderea este administrată*” (1935:103) și considera că „*în centrul noțiunii de valoare din știința economică stă calculul prețului de cost, care ne arată cheltuielile (costul) și rezultatul unui proces economic*” (1935:104), cât și *calculațiile de rentabilitate*, care „*stabilesc rentabilitatea unei întreprinderi întregi, adică proporția între capitalul întrebunțat și câștigul realizat sau randamentul unei secții de exploatare sau al unor operații speciale*” (1935:110).

Totuși, deși a continuat să se raporteze la școala germană de economie întreprinderii, Bungețianu (1934) s-a raportat mai evident și la concepția autorilor americani și francezi privind calculația costurilor, introducând în literatura de specialitate românească concepte noi, precum cheltuieli standard (sau normative), comportamentul cheltuielilor totale și unitare în funcție de capacitate (volumul de activitate), distincția cheltuielilor comune în variabile și fixe, punctul mort (când rentabilitatea întreprinderii este nulă deoarece vânzările egaleară costurile totale) etc. și prezenta inclusiv modelarea contabilă a consumațiilor de resurse prin înregistrări contabile privind costurile întreprinderii.

Din cele prezentate mai înainte rezultă că, în intervalul 1916 și până aproape de anii 1940, la Academia Comercială din București, Virgil Madgearu, Victor Slăvescu și, într-o mai mică măsură, Constantin Bungețianu s-au ocupat de economia întreprinderii, preluând abordarea autorilor școlii germane care centrau gestiunea firmei pe contabilitate. Aceasta a permis ca în cadrul acestei discipline să se dezvolte o *perspectivă economică asupra contabilității*, opusă celei juridico-patrimoniale, postulată în mod preponderent de autorii lucrărilor de contabilitate din acea epocă (Ionașcu, 1997; Calu, 2005).

Concluzie

Prin acest studiu am căutat să aducem noi informații și clarificări privind evoluția doctrinară a contabilității românești din prima jumătate a secolului al XX-lea. Astfel, am identificat pentru prima dată că, în România, a existat o influență directă a școlii germane de economia întreprinderii – *Betriebswirtschaftslehre*, pentru care „contabilitatea este o parte foarte importantă a economiei afacerilor” (Busse von Colbe, 1996:413). La AISCI din București, în paralel cu optica juridic-patrimonială a contabilității susținută în cadrul cursurilor de contabilitate, V.N. Madgearu a inițiat din 1916 o *abordare economică a contabilității* în

cadrul disciplinei de studiu (managementul) întreprinderilor, preluând optica școlii germane de economia întreprinderii, abordare continuată apoi de V. Slăvescu (din 1925) și, într-o mai mică măsură, de C. Bungețianu (după 1931 – până spre finele anilor 1930). Și la Academia Comercială din Cluj s-a manifestat un fenomen similar, unde I.N. Evian a predat cursul de studiu întreprinderilor începând cu anul 1922, integrând contabilitatea în administrarea afacerilor, tot în optica școlii germane de economia întreprinderii.

Deci, perspectiva economică asupra contabilității în mediul românesc a fost construită ca un discurs *alternativ* la

abordarea contabilă patrimonială din cadrul cursurilor de contabilitate și a fost inițiată imediat după înființarea Academiei Comerciale din București, de către universitari cu o formație economică în cadrul disciplinei de managementul întreprinderilor. Preluând optica autorilor din școala germană de economia întreprinderii, economiști români de notorietate – cum sunt Virgil Madgearu și Victor Slăvescu, au tratat contabilitatea ca principalul instrument de administrarea afacerilor. Alte evoluții privind abordarea economică a contabilității românești sub influența școlii germane de economia întreprinderii vor fi prezentate într-un studiu viitor. ●

Bibliografie

- Bungețianu C. (1934), *Întreprinderile particulare: principii de organizare - prețul de revenire*, Cartea Românească, București.
- Bungețianu C. (1935), *Bilanțul și rentabilitatea întreprinderilor. Probleme*, București, Tipografia „I.C. Văcărescu”.
- Bungețianu C. (1939), *Înfițișarea cătorva întreprinderi românești. Organizația și prețul de cost*. f.e.
- Busse von Colbe W. (1996), *Accounting and the business economics tradition in Germany*, The European Accounting Review, 5:3, p. 413-434.
- Canziani A. (2007), *Economia Aziendale and Betriebswirtschaftslehre as autonomous sciences of the firm*, in *The Firm as an Entity Implications for economics, accounting and the law*, edited by Yuri Biondi, Arnaldo Canziani and Thierry Kirat, Routledge, p. 107-130.
- Calu D.A. (2005), *Istorie și dezvoltare privind contabilitatea din România*, Editura Economică.
- Crișan T.V. și Tiron Tudor A. (2011), *Professor I.N. Evian – precursor of accounting school from Cluj*, The Annals of the University of Oradea, Economic Sciences, tom XX, 1st issue/july: 552-556, disponibil la <http://steconomiceuoradea.ro/anale/volum/2011/analele-universitatii-oradea-seria-stiinte-economice-numarul-1-iulie-2011.pdf>.
- Demetrescu C.G. (1972), *Istoria contabilității*, Editura Științifică.
- Evian I. N. (1940), *Teoriile conturilor. Studiul economic-privat și de istorie critică a teoriei conturilor în contabilitate*, Imprimeria Fondul Cărților Funduare, Cluj.
- Fülbier R. U. și Joachim Gassen (2011), *German Accounting Tradition*, EAA Newsletter, issue 3, p.13-16, disponibil la <http://www.eaa-online.org/userfiles/file/7%20-%20Accounting%20Research%20in%20Germany%20-%20May%202011.pdf>.
- Ionașcu I. (1997), *Epistemologia contabilității*, Editura Economică.
- Madgearu V.N. și Gr. Mladenatz, *Politica întreprinderilor economice în epoca fluctuațiilor valutare*, ”Independența Economică”, anul VI, nr. 7-9 iulie-sept. 1923, în Virgil N. Madgearu, *Studiul întreprinderilor comerciale și industriale*, Institutul de cercetări economice ”Profesor Virgil N. Madgearu”, 1944, p. 183-224.
- Madgearu V. (1916), *Studiul practic al întreprinderilor comerciale și industriale. Partea generală*, lecții ținute la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale [din București], Tipografia profesională Dim. C. Ionescu.
- Madgearu V. (1915), *Teoria și tehnica întreprinderilor comerciale și industriale*, București, Institut de arte grafice ”Universală”, I. Ionescu.
- Mattessich R. (2008), *Two-hundred Years of Accounting Research: An international survey of personalities, ideas, and publications (from the beginning of the nineteenth century to the beginning of the twenty-first century)*, Routledge.
- Nicolescu O. (2011), „Modernitatea viziunii abordărilor manageriale ale profesorului Virgil Madgearu”, în *Mari personalități ale ASE: Virgil Madgearu*, editori I.Gh. Roșca și O. Nicolescu, Editura ASE, p. 22-44.
- Petrișor I. (2011), „Elemente de logică managerială în opera lui Virgil Madgearu”, în *Mari personalități ale ASE: Virgil Madgearu*, editori I.Gh. Roșca și O. Nicolescu, Editura ASE, p. 69-106.
- Slăvescu V. (1930), *Curs de întreprinderile industriale* (partea a treia), editat de C. G. Constantinescu, litografiat de I. Vernescu.
- Slăvescu V. (1928), *Analiza critică a bilanțului unei întreprinderi*, București, ”Curierul Judiciar”, S.A.
- Slăvescu V. (1927), *Obiect, metodă și doctrină în știința întreprinderilor*, extras din ”Analele Economice și Statistice”, București, Atelierele ”Curierul Judiciar” Soc. Anon.
- Slăvescu V. (1926), *Studiul practic al întreprinderilor industriale și comerciale*, anul III, Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, litografiat, editat de N. Stoica.
- Richard J. (2005), „Herman Veit Simon, Eugen Schmalenbach, Fritz Schmidt : les « trois S » de la pensée comptable allemande”, in B. Colasse (Dir.), *Les grands auteurs en Comptabilité*, Editions EMS, p.73-90.
- Rusu D. (1991), (sub redacția), *Fra Luca di Borgo și doctrinele contabilității în cultura economică românească*, Editura Junimea.
- Schranz A. (1937), *Recent Tendencies in German Business Economics*, The Accounting Review, Vol. 12, No. 3: 278-285.
- Tabără N. (1995), „Studiu introductiv”, în B. Colasse, *Contabilitate generală*, traducere, Editura Tipo Moldova.

Lucrarea **Riscul de fraudă în auditul financiar**, apărută recent în Editura Economică, având drept autor pe dr. **Ioan-Bogdan Robu**, reprezintă rezultatul unui demers de investigare sistematică și intensivă a literaturii de specialitate și a realităților în domeniu, orientat spre dezvoltarea unui metodologii complexe de analiză și evaluare a riscului de fraudă, menită să sprijine auditorul în obținerea probelor necesare creșterii calității misiunii.

Autorul, tânăr cadru didactic la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și în același timp auditor financiar stagiar, deținător al premiului „Alexandru Rusovici” decernat în anul 2012 de revista „Audit Financiar”, realizează o meritorie

cercetare pe tema analizei și evaluării riscului de fraudă în cadrul misiunii de audit financiar într-un domeniu mai puțin explorat de cercetătorii și profesioniștii din țara noastră.

În carte sunt prezentate o serie de delimitări conceptuale și metodologice privind riscul de fraudă în auditul financiar, dar și modalități de analiză ale acestuia pe baza factorilor determinanți, abordându-se următoarele teme: Etic și moral în profesia contabilă; Utilitatea auditului financiar în menținerea unei conduite etice în afaceri și raportarea financiară; Frauda financiară și riscul de fraudă; Scheme de fraudă și indicatori semnal utilizați în evaluarea riscului de fraudă; Analiza economico-financiară – metodă de cercetare pentru evaluarea riscului de fraudă și detectarea fraudei în auditul financiar; Direcții de cercetare în problematica fraudei și a riscului de fraudă din perspectiva auditului financiar; Analiza riscului de fraudă financiară.

În ansamblul său, lucrarea răspunde necesităților de informare și documentare ale unui cerc larg de utilizatori, fiind în consens cu cerințele impuse cercetării științifice actuale și cu așteptările profesioniștilor contabili în general și ale celor în audit financiar în mod deosebit.

Important pentru autori!

Evaluarea articolelor științifice se realizează, în paralel, de către cel puțin doi membri din Consiliul Științific al revistei, în modalitatea double-blind-review, ceea ce înseamnă că evaluatorii nu cunosc numele autorilor și nici autorii nu cunosc numele evaluatorilor.

Criterii de evaluare a articolelor: originalitatea, actualitatea, importanța și încadrarea în aria tematică a revistei; calitatea metodologiei de cercetare; claritatea și pertinența prezentării și argumentării; relevanța surselor bibliografice utilizate; contribuția adusă cercetării în domeniul abordat.

Recomandările Consiliului Științific al revistei sunt: acceptare; acceptare cu revizuire; respingere. Rezultatele evaluărilor sunt comunicate autorilor, urmând a fi publicate numai articolele acceptate de Consiliul Științific. Articolele se trimit redacției la

adresa de e-mail: revista@cafr.ro, obligatoriu în format electronic cu extensia **.doc**, cuprinzând următoarele elemente: limba de redactare a articolului - **română**, pentru autorii români sau **engleză**, pentru autorii străini; textul în limba română se redactează cu diacritice, conform prescripțiilor lingvistice ale Academiei Române; dimensiunea maximă a articolului 7-10 pagini/2000 caractere grafice cu spații/pagină; în articol se precizează titlul în limba română și engleză, metodologia de cercetare folosită, contribuțiile autorilor și referințele bibliografice în subsolul paginii; un rezumat în limbile engleză și română de circa o pagină redactat la persoana a III-a, în care se prezintă obiectivul cercetării, principalele probleme abordate și contribuția autorilor; rezumatul este însoțit de 4-5 termeni cheie, în limbile română și engleză, inclusiv clasificarea JEL.

Detalii pe site-ul www.revista.cafr.ro, la secțiunile „Recenzii” și „Manuscrise”.

Important for the Authors!

The review of the articles is performed in parallel by at least two members of the Scientific Council of the „Financial Audit” Journal, a double-blind-review, which means that those who perform the reviews do not know the names of the authors, and also the authors do not know the names of the reviewers.

Assessment criteria for articles: innovative input, actuality, importance and the relevance for the subject matter of the review; the quality of the research methodology; presentation and argumentation clarity and pertinence; the relevance of the bibliographic sources used; contribution made to the research in the area.

The **recommendations** of the Scientific Council are: accepted,

accepted with reviewing, rejected. The results of the assessments are communicated to the authors and only the articles approved by the Scientific Council are published. The articles are submitted to the editor by e-mail at: revista@cafr.ro, compulsory in Microsoft Word format containing the following elements: the language the article is drafted is **English**; the maximum size of the article 7-10 pages/2000 signs/page spaces included; the article mention the research methodology used, authors' contributions, footnote references from the bibliography; an abstract in English presenting the subject of the research and authors' contributions; the abstract is accompanied by 4-5 key words, in English, and also by JEL Classification.

Details on our website www.revista.cafr.ro, section: „Reviews” and „Manuscripts”.

